

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI

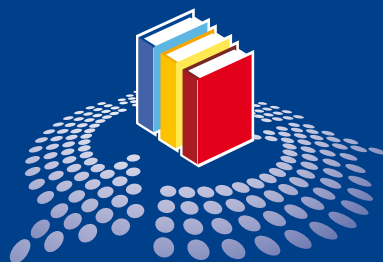
INSTITUTUL DE STUDII ENCICLOPEDICE

Enciclopedica

revistă de istorie a științei

și studii enciclopedice

1 (9) • 2015

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
BIBLIOTECA ȘTIINȚIFICĂ CENTRALĂ „ANDREI LUPAN” (INSTITUT)

Enciclopedica

revistă de istorie a științei și studii enciclopedice

nr. **2(9)**
iulie-decembrie
2015

Chișinău, 2015

ENCICLOPEDICA

Revistă de istorie a științei și studii enciclopedice, nr. 2(9), 2015

Fondator: Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei

Redactor-șef:

Constantin Manolache, dr., conf. univ.

Colegiul de redacție:

Mihai Adauge, cercet. șt.

Clara Agliullina, cercet. șt. (Başkortostan, Ufa)

Mircea Bologa, acad.

Mihai Cimpoi, acad.

Demir Dragnev, m.c.

Maria Duca, acad.

Teodor Furdui, acad.

Mitru Ghițiu, dr.

Chen Hui, dr. hab. (China, Wuhan)

Mikola Jelezneak, dr., conf. univ. (Ucraina, Kiev)

Boris Malițki, dr. hab., prof. univ. (Ucraina, Kiev)

Eugen Nicolae, dr. (România, București)

Vladimir Popik, m.c. (Ucraina, Kiev)

Elena Prus, dr. hab., prof. univ.

Uildan Saitov, dr. (Başkortostan, Ufa)

Antonio Sandu, dr. (România)

Ion Valer Xenofontov, dr.

Liu Zaiqi, dr. hab. (China, Wuhan)

Lectori:

Vitalie Țurcanu, Elena Stati

Coperta:

Vitalie Pogolșa

Design, procesare computerizată și prepress:

Valeriu Oprea, Niș Natalia

Adresa redacției:

bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1, biroul 506, Chișinău, Republica Moldova, MD-2001

Tel.: (+373 22) 277 269

Autorii poartă responsabilitatea pentru conținutul articolelor publicate.

Opiniile autorilor nu reflectă neapărat opinia Colegiului de redacție.

ISSN

9 771857365703

CUPRINS

ISTORIA ȘTIINȚEI. CERCETĂRI BIOGRAFICE

Mircea BOLOGA

Academicianul Boris Lazarenco – fondatorul metodei electroeroziunii 5

Asea TIMUȘ

Secvențe din istoria cercetării filoxerei viței-de-vie în Basarabia 8

Diana EȚCO

Rolul Seminarului Teologic din Chișinău în formarea elitei intelectual-politice basarabene 19

CERCETĂRI ENCICLOPEDICE

Vasile BAHNARU

Cercetări și realizări enciclopedice în spațiul românesc (I) 48

Constantin MANOLACHE, Dorina MACOVEI

Terminologizarea ca sursă esențială de termeni ecologici. Metafora conceptuală..... 64

INTER/TRANS/MULTI DISCIPLINARITATE

Anatolie BAJORA

Credința găgăuzilor de-a lungul timpului 72

Маргарита ДАВЕР, Татьяна МИХЕЕВА

Основные принципы и особенности современного
личностно-ориентированного подхода к обучению языкам.....76

Tatiana GRIBINCEA

Etica profesională și comunicarea ca premise
pentru eficientizarea managementului educațional 85

Ольга ПЕРЧИНСКАЯ

Метафорическое искусство в пространственной перспективе 92

APARIȚII EDITORIALE

Ion VÂRȚANU

Ecou la monografia enciclopedică „Tudor Casapu, eternul campion”..... 99

Ruslan ȘEVCENCO

Contribuțiile lui C.Marinescu în cercetarea momentelor
cruciale din lupta românilor pentru independență și unitate națională 101

Victoria FONARI

Treptele interpretării imaginarului: de la clasificări la libertatea înțelegerii.....106

SUMMARY

HISTORY OF SCIENCE

Mircea BOLOGA

The Academician Boris Lazarenco – the Founder of the Method of Electroerosion 5

Asea TIMUȘ

Sequence about research phylloxera vine vines in Basarabia8

Diana EȚCO

The Role of the Theological Seminar from Chisinau
in Forming the Bessarabian Political-Intellectual Elite19

ENCYCLOPEDICAL RESEARCHES

Vasile BAHNARU

Encyclopedic Research and Realizations within the Romanian Space (I)48

Constantin MANOLACHE, Dorina MACOVEI

The Terminologization as the Essential Source of Ecologic Terms. Conceptual Metaphor..... 64

INTER / TRANS / MULTIDISCIPLINARY

Anatolie BAJORA

Gagauz Faith Throughout the Time 72

Татьяна МИХЕЕВА, Маргарита ДАВЕР

The Main Principles and Peculiarities of the Modern
Personality-Oriented Approach in Teaching Foreign Languages 76

Tatiana GRIBINCEA

The Professional Ethics and Communication as
Premises for the Improvement of the Educational Management85

Olga PERCINSCHI

The “Metaphorical Art” as a Basis of Future in the Spatial Perspective 92

NEW BOOKS

Ion VÂRȚANU

The Echo of the Encyclopedic Monograph “Tudor Casapu, the Eternal Champion” 99

Ruslan ȘEVCENCO

C. Marinescu’s contributions to the research of crucial moments
in the Romanians’ struggle for independence and national unity 101

Victoria FONARI

Imaginary interpretation steps: from the classifications to the freedom of understanding 106

ACADEMICIANUL BORIS LAZARENCO – FONDATORUL METODEI ELECTROEROZIUNII

THE ACADEMICIAN BORIS LAZARENCO – THE FOUNDER OF THE METHOD OF ELECTROEROSION

Mircea BOLOGA ¹

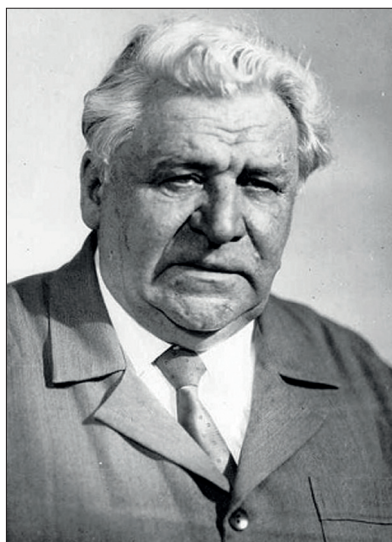
Prin voia sorții și a circumstanțelor care s-au creat, în 1979 am devenit conducătorul Institutului de Fizică Aplicată al AȘM și împreună cu colegii am reușit să păstrăm și să promovăm cele mai bune și frumoase tradiții ale Institutului, al cărui fondator a fost academicianul, vicepreședintele Academiei, profesorul, Laureatul Premiului de Stat al URSS, Omul emerit al Republicii Moldova, fondatorul metodei de prelucrare a materialelor prin electroeroziune – Boris Lazarenco.

Metoda electroeroziunii descoperită în 1943 de către soții Boris și Natalia Lazarenco a devenit consacrată, ea asigură formarea pieselor indiferent de complexitatea geometrică și se bucură de renume mondial. Caracterul fizic al electroeroziunii ca metodă de prelucrare îi asigură o flexibilitate unică tehnologică atât în privința formei suprafeței, cât și a nomenclaturii materialelor prelucrate.

O altă direcție importantă de aplicare a metodei este alierea prin scânteie electrică și a avut o dezvoltare ascendentă în cadrul IFA.

Singura limitare care predetermină posibilitatea aplicării electroeroziunii – materialul supus prelucrării trebuie să fie electroconductibil.

Diversitatea operațiilor tehnologice, practic, se divizează în două domenii bine și clar delimitate: forma suprafeței prelucrate este determinată de forma suprafeței instrumentului și, celălalt, forma suprafe-

Boris Lazarenko
(11 noiembrie 1910, Moscova – 26 august
1979, Chișinău)

ței prelucrate nu depinde de cea a instrumentului și este determinată de geometria deplasării lui în spațiu. În calitate de electrod-instrument se utilizează sârme subțiri, asigurând prelucrarea cu precizii predeterminate.

Vorbind despre tehnologie, merită câteva cuvinte și utilajul cu care ea se realizează. În primul rând, instalațiile de înaltă precizie, elaborate pentru necesitățile industriei electronice (fabricarea pieselor mici, chiar microscopice ajurate). Utilajul se deosebește printr-o precizie majoră, este compact, funcționează cu apă din apeduct și satisface cerințele producerii, chiar și de bijuterii.

¹ **Mircea Bologa**, academician, consultant la Institutul de Fizică Aplicată al AȘM.

Specialiștii numesc cinci generații de instalații, ultima fiind cu comandă programată în baza calculatoarelor moderne și se folosește îndeosebi pentru fabricarea instrumentelor și pieselor, în special ale aparatului aeronautic, cosmic, electronic, asigurând automatizarea completă a procesului.

Este evident, metoda electroeroziunii și utilajul de realizare permit de a asigura un salt calitativ al industriei moderne.

Apariția metodei principal nouă de prelucrare a materialelor a dat naștere aplicării ei și în domeniul artelor frumoase. Aș atrage atenția la efectuarea inscripțiilor și desenelor cu penița electrică pe metale și chiar pe sticlă acoperită cu o peliculă subțire conductoare de electricitate. Inscripțiile sunt în special impresionante pe metalul oxidat. Desenele pot fi îndeplinite prin scoaterea porțiunilor metalice sau depunerea lor pe suprafață, în funcție de polaritatea electrodului-instrument, la fel ca și prin tăiere.

Retrospectiv, aș sublinia că, fiind încă student la Universitatea „M. Lomonosov” din Moscova, Boris Lazarenco manifesta un interes deosebit față de electricitate, o pasiune căreia, în consecință, i-a dedicat toată viața. Soților Boris și Natalia Lazarenco le aparține descoperirea științifică care, pe bună dreptate, le poartă numele. Observând un eveniment firesc cum este scânteia electrică, care deteriorează contactele întrerupătoarelor, ei au propus de a o utiliza în calitate de metodă de tăiere a metalelor.

Este simplu, bine pus și convingător experimentul prin care a fost descoperită metoda de prelucrare prin scânteie electrică.

Natura ca și cum special a păstrat tainele scânteii electrice pentru Boris Lazarenco și el i-a răspuns cu o dragoste împărtășită. Sânguințele enorme, credința, devotamentul preocupării, talentul de cercetător i-au permis să realizeze ceea ce predecesorilor li se părea peste putere ori chiar irealizabil.

Neordinar era crezul privind definiția cine totuși este savantul adevărat? Purtă-

torul anumitei totalități de cunoștințe? Exploratorul care pic cu pic cunoaște tainele naturii? Persoana ce caută pas cu pas adevărul?

Lazarenco a fost și a rămas original. Savantul adevărat este nu acel ce mult cunoaște. Savantul adevărat este acel care cunoaște mai mult decât cunoșteau până la el și care este capabil de a perpetua în discipoli. A fondat școli științifice în Moscova și Chișinău, pregătind un număr impunător de doctori și doctori habilitați în științe.

Răspunsul a venit de la sine peste ani, când s-au manifestat discipolii lui Lazarenco, devenind profesori, doctori, ingineri, laureați ai premiilor remarcabile, autori ai elaborărilor de valoare, personalități. Astfel, academicianul Lazarenco și-a onorat crezul și concepția sa, repetându-se în discipoli.

În 1936 a absolvit Universitatea „M. Lomonosov” din Moscova, specialitatea chimia fizică, activând din 1935 la Institutul de Cercetări Științifice al Ministerului Industriei Electrotehnice al URSS.

În 1943 susține teza de doctorat cu tema „Inversia eroziunii electrice a metalelor și metodele de combatere a distrugerii contactelor electrice”. Lucrarea a fost apreciată ca fiind excelentă.

În 1946, soții Lazarenco devin Laureați ai Premiului de Stat în domeniul științei.

În 1948 susține teza de doctor habilitat, ce însemna o recunoaștere și o apreciere înaltă a metodei de prelucrare a metalelor cu scânteie electrică. În 1950 devine profesor.

În 1955 a fost organizat Laboratorul central de cercetări științifice în domeniul prelucrării electrice a materialelor, care tot în acest an a fost transferat în cadrul Academiei de Științe. Practic simultan Boris Lazarenco devine secretar științific al Prezidiului Academiei Unionale. Spre sfârșitul anului, rămânând conducător al Laboratorului, a urmat delegația la Beijing, pentru a-și prelungi activitatea în calitate de consilier al președintelui Academiei de Științe a Chinei.

Vor trece ani, savanții chinezi vor obține rezultate frumoase în domeniul prelucrării electrice. Și iată, în ediția jubiliară (60 ani ai metodei electroeroziunii) a revistei IFA, în lucrarea „Fie ca scânteile prelucrării materialelor prin electroeroziune să devină în China mai strălucitoare”, autorii subliniază că niciodată nu vor uita anii petrecuți alături de Boris Lazarenco.

Metoda prelucrării prin electroeroziune a obținut o mare extindere în China și autorii revin cu referințe elogioase și maxima „Bea apă și nu uita de acel care a săpat fântâna”.

În 1961, cu organizarea Academiei de Științe a Moldovei începe o nouă perioadă în dezvoltarea metodei și a domeniilor noi de aplicare a electricității. Boris Lazarenco devine membru titular al Academiei de Științe a Moldovei și director al Institutului de Energetică și Automatică; din 1964 – director al Institutului de Fizică Aplicată. Din 1974 până în 1979 – vicepreședinte al Academiei de Științe a republicii.

Astfel, activitatea academicianului Boris Lazarenco poate fi divizată în trei perioade cronologice. Din 1935 activează la Institutul de Cercetări Științifice al Ministerului Industriei Electrotehnice al URSS; urmează anii '50 când activează în Laboratorul central de cercetări științifice în domeniul prelucrării electrice a materialelor, iar în anii 1961-1979 își desfășoară activitatea în Academia de Științe a Moldovei.

Rostul vieții sale academicianul Lazarenco îl vedea în cercetarea continuă, elaborarea modelului experimental și aplicarea aparatelor la scară industrială. În scopul acestor realizări ale elaborării Institutului din inițiativa academicianului Lazarenco a fost instituită Uzina Experimentală producția căruia era bine cunoscută departe de hotarele Moldovei. Ulterior a fost organizat Biroul specializat de construcții și tehnologii, care și-a găsit stilul și modul de rezolvare a problemelor în așa domeniu prioritar ca electronica corpului solid.

Fiind convins de proprietățile excepționale ale electricității, academicianul Lazarenco a fost inițiatorul fondării (în 1965) și redactorul-șef al revistei „Prelucrarea electronică a materialelor”.

Savant cu un orizont larg de interese științifice, academicianul Lazarenco nu și-a limitat activitatea doar la aplicațiile noi ale electricității. Din momentul fondării până în prezent, în institut se dezvoltă cu succes și o altă direcție – cercetarea experimentală și teoretică a proprietăților fizice și fizico-chimice ale mediilor condensate sub acțiunea diferitor factori exteriori.

În ultima perioadă a activității sale științifice, academicianul Lazarenco era preocupat de comportarea organismelor vii în câmpurile electrice și magnetice. Biologia fizică, știință ce se dezvoltă rapid în ultimul timp, l-a captivat prin rezultate deosebit de interesante. Destinul i-a hărăzit o soartă în știință care poate fi considerată o cronică vizibilă a noilor aplicări ale electricității.

Onorând și păstrând amintirea primului director al institutului, rămânem cu senzația de adâncă închinăciune în fața celui care a fost fondatorul metodei electroeroziunii Boris Lazarenco.

Cu aceste sentimente vom întoarce pagina a șaptezecoa aniversării a științei academice din Moldova. Vom pași într-un viitor apropiat cu mari speranțe, fideli datoriei și profesiei – calități specifice Savantului și Omului Boris Lazarenco, viața și activitatea căruia reprezintă etape importante în biografia Academiei de Științe a Moldovei, a Institutului de Fizică Aplicată și constituie o pagină strălucitoare în creația majoră a științei.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Academia de Științe a Moldovei: istorie și contemporaneitate: (1946–2006)*, Chișinău, Știința, 2006.
2. *Membrii Academiei de Științe a Moldovei: Dicționar (1946–2006)*, Chișinău, Știința, 2006.
3. *Razvitie nauki v Moldavskoi SSR (Dezvoltarea științei în RSS Moldovenească)*, Kișinev, Știința, 1984.

SECVENȚE DIN ISTORIA CERCETĂRII FILOXEREI VIȚEI-DE-VIE ÎN BASARABIA

SEQUENCE ABOUT RESEARCH PHYLLOXERA VINE VINES IN BASARABIA

Asea TIMUȘ¹

REZUMAT

Articolul relatează despre activitatea cercetătorilor Poghibko A.I., Rekaló E.L., Krasilșcik I.M., recunoscuți ca primii cercetători ai filoxerei viței-de-vie (*Phylloxera vastatrix*), pe teritoriul guberniei Basarabia din Imperiul Rus. Cercetarea filoxerei s-a desfășurat în anii 1880-1889 și finanțările au fost suportate de Comitetul filoxeric din Odessa, conform proiectului Ministerului Domeniilor din Imperiul Rus. Toți trei biologi au fost absolvenți ai secției Științele Naturii, facultatea de Fizică și Matematică, Universitatea Novorosiisk din Odessa. Împreună au investigat insecta în România, Austro-Ungaria și alte gubernii din Imperiul Rus. În Basarabia filoxera a fost înregistrată prima dată în 7.VII.1886, în podgoria lui Kristea I. din Teleșeu, uiezdul Orhei de către Poghibko A.I. După stabilirea metodei de combatere a filoxerei prin altoire, cercetătorii au extins investigarea filoxerei în alte cercetări agricole ca: Poghibko – în sistemele irigaționale, Rekaló – în didactica entomologică, iar Krasilșcik a continuat cercetarea filoxerei și altor insecte dăunătoare și utile, astfel a dezvoltat protecția plantelor, pentru care îl considerăm fondatorul ei.

Cuvinte-cheie, Basarabia, Poghibko, Rekaló, Krasilșcik, altoirea viței-de-vie, protecția plantelor.

ABSTRACT

The work contains information about Poghibko A.I., Rekaló E.L. and Krasilșcik I.M. are recognized as the first explorers phylloxera vine (*Phylloxera vastatrix*) in the territory of Bessarabia province of the Russian Empire. The phylloxera study was produced in the years 1880-1889, funding was from Odessa Committee of phylloxera, in accordance with the project of the Ministry of the estate in the Russian Empire. All three biologists were graduates of the Department of Natural Sciences, the Faculty of Physical and Mathematical Sciences, University Novorosiisk from Odessa. They, together explored the insect in Romania, Austro-Hungary and other provinces of the Russian Empire. In Bessarabia phylloxera was detected for the first time 7.VII.1886, Pogibko in the vineyard Christie I., from Teleseu village, Orhei district. After determined method control phylloxera by the grafting grape-vine, researchers have deviated from the study phylloxera in other agricultural research: Poghibko in irrigation and drainage systems, Pogibko in the teaching of entomological, Krasilschik continued studies of phylloxera and other harmful and beneficial insects. Thus, we believe Krasilschik founder of the plant protection, in the Republic of Moldova.

Keywords, Bessarabia, Poghibko, Rekaló, Krasilcic, the grafting grape-vine, plant protection.

¹ Asea Timuș, doctor în agricultură, conferențiar universitar, Universitatea Agrară de Stat din Moldova.

Introducere. În Republica Moldova producerea butașilor de viță-de-vie prin altoire are o istorie de peste o sută de ani, de aceea puțini mai cunosc de când a apărut tehnologia, pentru ce se produce cuplarea a două vițe [7]. Studenții sunt întrebați la disciplina Entomologia agricolă, cursul „Dăunătorii viței-de-vie”, în cadrul specialității Protecția plantelor de la UASM: „De ce se altoiește vița-de-vie?” și ei răspund: „pentru sporirea dimensiunilor strugurilor, boboșelor și îmbunătățirea calităților gustative”. Absolventul colegiului agricol cunoștea de la cursul „Protecția plantelor” sau „Viticultura” că „nodul conjugal” pe un butaș de viță-de-vie se produce pentru combaterea unei insecte dăunătoare.

Despre primii cercetători care au investigat insecta respectivă și propus măsurile de combatere nu se cunoaște aproape nimic, fiindcă în literatura de specialitate nu sunt menționați [1]. În acest context, se prezintă principalele aspecte istorice despre cercetătorii care au investigat prima dată insecta atât de dăunătoare viței-de-vie – filoxera (*Phylloxera vastatrix*) pe actualul teritoriu al Republicii Moldova [5].

Filoxera (*Phylloxera vastatrix*) este o insectă care dăunează viței-de-vie prin înțeparea și extragerea sucului celular din rădăcini și frunze. A fost introdusă accidental din America de Nord în Europa, în anii 50 ai sec. XIX și s-a răspândit pe continent rapid și pentru totdeauna [4]. Prin dezvoltarea populațiilor mari și constante, a produs pagube dezastruoase vițelor europene. Podgoriile au fost distruse, astfel vinurile tradiționale s-au redus cantitativ și au degradat calitativ, fiindcă s-a început falsificarea și, cel mai grav, s-a dezvoltat industria băuturilor tari (țuica, rachiul, alcoolul diluat etc.) și respectiv a crescut numărul bolnavilor de alcool, s-au mărit suprafețele de porumb (cele eliberate de sub vie) și a sărăcit populația continentului ca după un adevărat război. Insecta a creat o eră nouă „filoxeri-

că”, astfel se poate conștientiza importanța ecologică și economică a insectei de numai 0,3-1 mm dimensiuni [1].

Cercetarea filoxerei. După pătrunderea ei în Europa, a fost înregistrată și analizată în mai multe țări cu viticultura dezvoltată, prima dată în Anglia (1850), apoi Franța (1860), România (1870), Austria (1872), Imperiul Rus (1880), Germania și Ungaria (1874), Bulgaria și Serbia (1882) [1, 5, 7]. Din aceste constatări, teritoriul între Prut și Nistru nu putea fi evitat de răspândirea filoxerei, cu atât mai mult că în Crimeea a fost semnalată în 1880 (litoralul de sud, localitatea Teseli) și în 1881 în podgoriile din Suhumi.

La începutul erei filoxerice, Basarabia făcea parte din Imperiul Rus, astfel au fost întreprinse cercetări și în această gubernie, dar în anii 1880-1885, insecta nu a fost depistată, fiindcă investigațiile aveau loc spontan, cercetătorii erau doar delegați, iar persoanele locale nu aveau pregătirea adecvată pentru cercetarea dificilă (dimensiuni mici a insectei și localizată la rădăcinile din adâncime), inclusiv dotarea modestă cu ustensilele necesare [7]. În același timp, în alte gubernii din Imperiul Rus, dar și în România, Bulgaria și Austro-Ungaria se depistau focare noi, astfel teritoriul basarabean rămânea neinvestigat. Comitetul filoxeric din Odessa, care avea în gestiune și podgoriile din Basarabia, a fost obligat să urgenteze descoperirea filoxerei în gubernie, pentru întreprinderea măsurilor de combatere rapide și efective [7].

Pentru aceasta, fostul student, participant în primele expediții în Basarabia, și alții noi selectați au format o comisie specială și au continuat investigarea profesională a insectei. Studenții, care au participat la primele investigații ale filoxerei în Basarabia alături de savanți și profesori cu renume, au fost Poghîbko A.I., recent absolvent biolog, și alți doi membri: Rekalov E.I., pământeanul lui din Poltava și Krasilșcîc I.M.

Ultimul era cel mai potrivit în comisie, fiindcă recent a devenit doctor în științe biologice și, cel mai important, originar din Chișinău. Acești trei absolvenți biologi s-au înscris în istoria entomologiei agricole din Basarabia, pentru care prezentăm secvențe din biografia lor pentru a completa istoria specialității Protecția plantelor [3, 6].

POGHIBKO Afanasii Ivanovici – biolog, inginer agronom și specialist în domeniul protecției plantelor din perioada Basarabiei în Imperiul Rus [41, 43]. S-a născut în 15.V.1857 în satul Orobievka, uiezul Pryluky, gubernia Poltava din Ucraina într-o veche familie de cazaci și a decedat în 4.XI.1939, presupunem în Tiraspol [35, 45].

Studii și specializare. Școala primară a urmat-o privat, (în condiții de casă) dar familia a observat potențialul elevului și la 10 ani a fost înscris la Gimnaziul Teologic din orașul Romnî (azi regiunea Sumy, Ucraina), care l-a absolvit în 1873. Urmează Seminarul Teologic din orașul Poltava (1877), dar teologia nu era chemarea lui, astfel seminaristul Poghibko se înscrie la secția Științele Naturii a facultății de Fizică și Matematică, Universitatea Novorosiisk din Odessa, pe care a absolvit-o în 1882. Practica a desfășurat-o în orașul Tiraspol și a participat la investigarea filoxerei în 1881-1882. S-a reprofilat în domeniul protecția plantelor, fiind la început cercetător al filoxei, apoi s-a specializat în horticultură și ulterior în sistemele irigaționale [35, 37, 40].

Activitatea științifică. Cariera oficială de cercetător științific a început-o în 1883, sau imediat după absolvirea facultății, ca expert la Comitetului filoxeric din Odessa și Crimeea [7]. A investigat podgoriile din guberniile Basarabia, Herson, Podolia și Crimeea în cadrul expedițiilor organizate, fiind și președintele acesteia. În 1883 s-au finalizat investigațiile și s-au raportat oficial rezultatele „Despre inspectarea viilor din uiezul Tiraspol, gubernia Herson, uezdele Orhei și Soroca, gubernia Basarabia și în

gubernia Podolia pe râul Nistru”. Manuscrisul la donat bibliotecii publice orașănești din Odessa, iar în 1884 pe baza acestuia a publicat monografia intitulată „Filoxera – exterminatoarea viilor”, în care oferă sfaturi practice despre protecția viței-de-vie împotriva filoxerei. Monografia a fost apreciată, iar recenzia cu „laudatio” s-a publicat în revista „Mesagerul horticulturii, pomiculturii și legumiculturii” din Sanct-Petersburg în 1885. Cu acest „laudatio” tânărul specialist Poghibko s-a lansat în știință filoxerică și instantaneu a fost delegat în România și Austro-Ungaria pentru continuarea cercetărilor științifice a bioecologiei insectei și a stabilit metodele de combatere ale ei. În aceste țări a fost însoțit de colegii Rekaló E.L. și Krasilșcic E.L. [36, 38, 39].

Rezultatele obținute în România și Austro-Ungaria au fost prezentate la al VI-a Congres entomologic regional din Odessa și apreciate de Mecinikov I.I. și Kovalevski A.O., mari personalități ale științelor naturii. Din cauza posibilităților modeste de finanțare, Guvernul Imperiului Rus nu a materializat propunea lui Poghibko A.I. de a deschide cursuri pentru școlarizarea viticultorilor în filoxera viței-de-vie și combaterea în sudul Imperiului Rus [7].

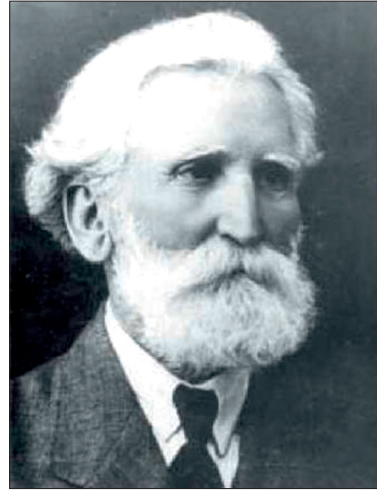
După expedițiile din celelalte gubernii ale Imperiului, Poghibko A.I. în 1888 revine la Tiraspol, când viticultura s-a confruntat cu altă problemă fitosanitară: răspândirea unui nou agent patogen (*Plasmopara viticola*) și declanșarea unei boli grave a viței-de-vie – *mildiul* sau mana, arhicunoscută până în prezent. Specialistul propune să se organizeze sectoare experimentale viticole pe lângă râurile Nistru, Prut și Dunăre, inclusiv alte metode din experiența coloniștilor germani din uiezul Tiraspol, care tăiau în uscat vița-de-vie primăvara, și nu toamna după îndeletnicirea veche a podgorienilor. Poghibko A.I. în 1889 a publicat în revista „Notele Societății Imperiale pentru Agricultură din sudul Rusiei” un material

despre un alt agent patogen răspândit în podgoriile din uezdul Tiraspol, care produce o boală grea viței-de-vie – *oidiumul* sau făinarea viței-de-vie (*Uncinula necator*), la fel arhicunoscută până în prezent. În acel an filoxera nu a fost depistată în podgoriile din uezdul Tiraspol, cu toate că plantațiile erau extinse pe 2600 deseatine sau 2834 ha. Despre dezvoltarea viticulturii în zona transnistreană Poghibko A.I. a raportat o informație promițătoare și anume că: „la cetățenii statului în ultimii 25 de ani producerea vinurilor s-a mărit de 13 ori” [7].

În 1888 Departamentul agrotehnic îl numește pe Poghibko expert și președinte al Comitetului filoxeric din Crimeea, în care a activat până în 1922. După încheierea manageriatului în comitetul respectiv, la vârsta de 65 de ani, revine la Tiraspol, la casa cu livadă cumpărată de la cetățeanul Malgerb. În Tiraspol a organizat asociația consumatorilor de apă pentru irigare sau a irigaționiștilor, care prin intermedierea lui a evoluat în Stațiune de cercetări irigaționale în 1930, apoi în Institutul de Cercetări Științifice Agricole din 1932. Actualul Institut Moldovenesc de Cercetări Științifice Agricole îl consideră pe Poghibko A.I. fondatorul sistemelor irigaționale din Transnistria, și al instituției respective [45].

Pentru înființarea Stațiunii fondatorul a predat statului toată averea sa: casa, livada, calul și tot inventarul agricol din proprietate. La Stațiune, se soluționau și alte probleme din agricultură și anume crearea soiurilor de plante noi, măsuri și metode de protecție a plantelor împotriva bolilor și dăunătorilor plantelor cultivate și irigate etc. [42]. Savantul Poghibko A.I. a fost membru activ al Societății Agricole Imperiale din Sudul Rusiei², a publicat cca 60 de lucrări cu referință la protecția viței-de-vie împotriva bolilor și dăunătorilor, în viticultură, pomicultură, irigare, meteorologie și altele [41].

Din lucrările filoxerice se poate concluziona despre valoarea lor științifică, fiindcă ele includ: rezultatele din Crimeea publicate în 1985 [39], răspândirea, atacul și combaterea în România și Austro-Ungaria [34], investigațiile din Basarabia din 1886 până în 1889 [36, 37, 38].

Poghibko Afanasii Ivanovici
(1857, Poltava – 1939, Tiraspol ?)

REKALO Evghenii Lukich – biolog, agronom în protecția plantelor din perioada Basarabiei în Imperiul Rus, profesor la Liceul Real din Chișinău, inspector al liceelor populare din gubernia Basarabia, autor de cărți și publicații în domeniul biologiei și agriculturii [50]. S-a născut în 1857 în orașul Pereiaslav, gubernia Poltava, în prezent Pereiaslav-Khmelnytsky, regiunea Kiev în familia generalului Rekalu Luca Mihailovici (1826-1884) [52].

Studii și specializare. A absolvit Seminarul Teologic din Poltava (gubernia Poltava), pe care l-a absolvit și tata lui, inclusiv trei ani fiind și învățător (1847-1850). În 1879 a absolvit studiile superioare la secția Științele Naturii, facultatea de Fizică și Matematică, Universitatea Novorosiisk din Odessa. S-a specializat în entomologia agricolă, inclusiv domeniul protecția plantelor [46, 47].

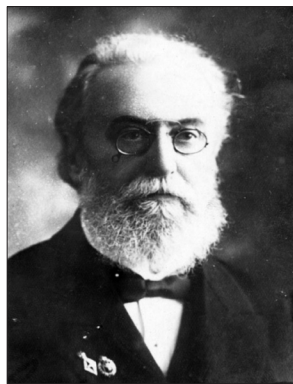
² Императорского общества сельского хозяйства Южной России

Activitate științifică. În 1884 face parte din Comisia basarabeană pentru investigarea filoxerei din podgoriile din zona de sud: de la Reni și pe Dunăre în jos până la Tuzla și strâmtoarea Kerçi de la Marea Azov [7]. În 1885 face parte din expediția din România (stațiunea Chițorani) și Austro-Ungaria, la care responsabil este Poghîbko A.I. [37]. Despre investigarea filoxerei viței-de-vie în zonele respective Rekalò raportează despre lăcustele răspândite, la fel de dăunătoare altor culturi agricole [49]. După revenirea din expediția româno-austro-ungară, face parte din comisia de cercetări a filoxerei în sudul guberniei: de la lacul Cahul până la Sasic – lac din gubernia Basarabeană care se referă la raioanele Tatarbunar și Chilia [47]. Cercetările filoxerice din România și Austro-Ungaria continuă în a doua jumătate a anului 1885, cu extinderea ariei de investigare în Bulgaria și Serbia. Studiile sunt întreprinse de alți filoxeriști ca Vidgalm I.M. și Kovalevskii A.O., dar din echipă face parte și Rekalò E.L., raportând din nou despre lăcuste [50, 51]. Nu se cunoaște motivul exact al trecerii lui Rekalò pe cercetarea lăcustelor, fiind membru al comisiei filoxerice: din pasiunea proprie pentru lăcuste sau necesitatea cercetărilor științifice a acestor insecte cu populații mari în aceste zone și ani, or comisia se numea filoxerică, dar în realitate avea misiunea mai vastă: să cerceteze toate insectele dăunătoare viilor. Care ar fi fost motivul nu mai contează, fiindcă investigațiile au fost utile în ulterioare activități profesionale, și anume în didactică.

Activitatea didactică a început-o după finalizarea cercetărilor în cadrul diverselor expediții filoxerice și altele la necesitate, sau din 1892 la Liceul Real din Chișinău, deschis în 1873 (primul director N.D. Codrean). Activitatea a continuat, cel puțin, până în anii 1906-1907, deducând această perioadă pe baza informației când Rekalò,

³ Земская управа

ca profesor la Liceul Real, în 1906, a reușit să determine insectele dăunătoare discutate în biroul entomologic. Oferta a fost înaintată de președintele administrației funciare³ Kristea I., în podgoria căruia a fost înregistrată prima dată filoxera în Basarabia [7]. Tot Kristea I. a propus organizarea biroului entomologic „pentru a iniția cercetările locale asupra insectelor dăunătoare”. Ulterior biroul a evoluat în Stațiunea Bioentomologică de pe lângă Școala de Viticultură din Chișinău (primul director Krasilșcik I.M.). Discutarea și soluționarea problemei a avut loc în cadrul consfăturii filoxerice organizate de administrația guberniei Basarabia și tot atunci a fost stabilit comitetul de viticultură. În anul 1912 a devenit director și consilier real de stat la Liceul Agricol de zemstvă (regional) din orașul Herson [52]. Alte informații despre fiul Evghenii al generalului Luka Rekalò din Poltava după anul 1912 lipsesc. Dacă ar fi existat, ar fi fost expuse pe site-ul *Kadetarium*, de unde s-a aflat și despre viața politică a lui și anume că „studentul Rekalò în anii 1876-1880 s-a aflat în conflict cu legea, fiindcă citea și răspândea cărți interzise, pe care le primea de la conducătorii cercului decabriștilor din Poltava cu numele Grigoraș și Kociur”. Tot din acest site s-a preluat fotografia lui Rekalò E.L. și secvențele despre tatăl său Rekalò L.M. [52].

Rekalò Evghenii Lukich
(1857, Poltava – Herson, ?)

În prezent sunt cunoscute 6 publicații din domeniul entomologiei și fitopatologiei, dar 4 din acestea după numărul de pagini și informațiile prezentate, pot fi considerate monografii [47, 49, 50, 51]. Cele mai reprezentative sunt despre lăcustele din Basarabia și România (1884-1887), filoxera și mana viței-de-vie, astfel confirmându-se ca specialist în protecția plantelor din Basarabia [46].

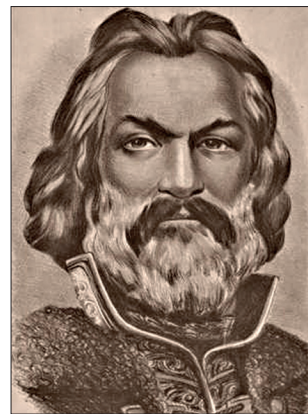
KRASILȘCIK Isaak Matveevich – biolog, filoxerist, entomolog, unul din fondatorii Societății naturaliştilor și amatorilor de științe naturale din Basarabia, primul director al Stațiunii Bioentomologice din Chișinău și fondatorul cercetărilor științifice în domeniul protecției plantelor și celor biologice din Basarabia. S-a născut în 14.IV.1857 și a decedat în 1921 în Chișinău [7, 44].

Studiile și specializarea. Absolvent al Liceului real din Chișinău, în 1879 absolvent al secției Științele Naturii, facultatea de Fizică și Matematică, Universitatea Novorosiisk din Odessa [34]. În 1882 susține teza cu tema „Istoria dezvoltării și sistematizării *Polytoma ehrenberg*” (o algă verde saprofită), astfel la 25 de ani devine doctor în biologie. Inițial s-a specializat în entomologie, în special pe filoxeră și lăcuste conform necesității investigării insectelor dăunătoare din guberniile Basarabia, Podolie, Poltava și Herson [7]. Ulterior s-a specializat în combaterea biologică a unor insecte dăunătoare culturilor de cereale, horticole și bacifere, prin aplicarea microorganismelor, cercetări care au evoluat în biopreparate pe bază micotică [31, 32, 33]. Așadar, conform studiilor pre- și postuniversitare, Krasilșcik trebuia să devină algolog, dar și-a transferat interesul spre protecția plantelor [34]. Considerăm importante aceste evenimente, pentru că pe baza lor se completează istoria protecției plantelor.

Activitatea științifică a lui Krasilșcik se divizează în 5 etape: algolog sub îndru-

marea științifică a lui I.I. Mecinikov; filoxerolog sub responsabilitatea lui Poghibko A.I.; biometodolog în combaterea insectelor dăunătoare; (iv) entomolog în cadrul Societății Naturaliştilor din Basarabia; Protecția plantelor la Stațiunea Bioentomologică în cadrul Școlii de Viticultură din Chișinău.

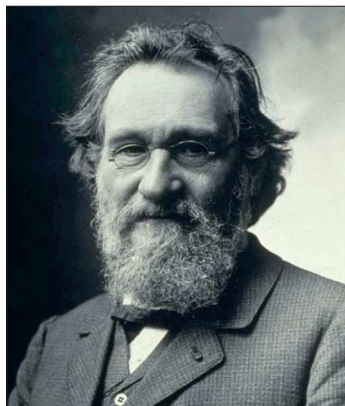
1) Prin suprapunerea biografiei lui Krasilșcik I.M., conducătorului lui de doctorat Ilia Ilici Mecinikov, apar detalii din care se completează istoria protecției plantelor naționale [53]. Pentru început, expunem câteva informații istorice despre Mecinikov I.I. (1845-1916): a fost microbiolog, imunolog, anatomist, zoolog rus și deținătorul Premiului Nobel în 1908 în domeniul fiziologiei și medicinei, în special pentru studiile asupra fagocitozei; a activat ca doctor docent la Universitatea Novorosiisk din Odesa în perioada Imperiului Rus (1867-1887); a lucrat în anii 1887-1916 într-un laborator al institutului înființat de Louis Pasteur (Paris, Franța), la care din 1906 a fost vice-director până la sfârșitul vieții (1916).

Nicolae Milescu-Spătaru
(n. 1636, Vaslui – d. 1708, Moscova)

Aspectul curios despre I.I. Mecinikov este că a fost stră-stră nepotul lui Nicolae Milescu Spătaru (1636-1708), cunoscut ca mare personalitate din domeniul culturii, științei și diplomației europene de la mijlocul sec. XVII – începutul sec. XVIII. Mecinikov ar proveni din traducerea cuvântului

”spătarul” în rusă, de însuși Nicolae Milescu Spătaru [mare gramatic în domnia lui Gh. Ștefan (1653-1658) și mare spătar în domnia lui Gh. Ghica (1658-1660)], post care a derivat în nume de familie. Stabilirea unor descendenți ai familiei Milescu-Spătaru în părțile răsăritene nu este întâmplătoare, fiindcă neamul lor are ramificații genealogice în Valahia, Imperiul Otoman, Imperiul Rus și Țara Căzăcească [6].

Mecinikov Ilia Ilici

(n.1845, Ivanovka, gubernia Harkov, Imperiul Rus – d.1916, Paris, Franța)

În perioada cercetărilor filoxerei în Basarabia (1881-1883), Mecinikov era docent la Universitatea Novorosiisk din Odessa și împreună cu prietenul și colegul său Kovalovski A.O. a vizitat de câteva ori meleagul străbunilor pentru a cunoaște filoxera. Presupunem că Mecinikov a conștientizat filoxera mai importantă și valoroasă, decât algele saprofite, și l-a îndemnat pe doctorandul său Krasilșcik I.M. spre cercetarea acestei insecte.

2) În anii 1883-1886 Comitetul Filoxeric din Odessa a înființat Comisia filoxerică din Basarabia sub președinția lui Poghibko A.I., iar ca membri Rekalov E.L. și Krasilșcik I.M. (basarabean din Chișinău, care probabil vorbea limba română și se potrivea pentru cercetarea locală și cea din România). Investigațiile comune, apoi în particular, pentru combaterea insectei dăunătoare viței-de-vie l-a înscris în rândul savanților

renumiți din Europa [7, 8-24]. Acest *trio* este un model clasic de colaborare colegială și profesională în grup pentru obținerea rezultatelor scontate.

3) În anul 1879 Mecinikov I.I. a descoperit unele infecții micotice la insecte și a propus combaterea biologică a dăunătorilor prin înmulțirea și infectarea lor cu microorganismele din sol. Astfel, Krasilșcik după expedițiile filoxerice din străinătate și rapoartele de rigoare, în 1886-1888 revine la cercetarea microorganismelor cu potențial de dezvoltare a preparatelor biologice și deschide pe lângă Universitatea Novorosiisk din Odessa (după modelul conducătorului său de doctorat Mecinikov), laboratorul-fabrică pentru cultivarea muscardinei. Mecinikov a înființat a doua în lume și prima în Imperiul Rus, Stațiune Bacteriologică pentru combaterea bolilor infecțioase la oameni. Revenind la muscardina verde, menționăm că este o specie de ciupercă, care provoacă îmbolnăviri cărăbușilor cerealelor. Krasilșcik a elaborat și a propus producerea industrială a micozelor infecțioase care produc epidemii printre insectele dăunătoare, astfel a devenit pionierul aplicării metodei biologice de combatere a insectelor dăunătoare din Imperiul Rus, metodă dezvoltată ulterior și în Basarabia [31, 32, 33].

4) În 1904 s-a înființat Societatea naturaliştilor și amatorilor de științe naturale din Basarabia, care a funcționat până în 1918. Printre fondatori și organizatori, alături de baronul Al. Stuart, zoolog și președinte, E.E. Miller, medic, entomolog și secretar, N.N. Zubovsky, biolog și membru, se numără ca membru al Consiliului format din 6 persoane și I.M. Krasilșcik, doctor în biologie și entomolog. Dintre cei 26 de fondatori numai pentru 9 se indică specializarea concretă a lor și anume: botanica – 1, chimia – 1, fizica – 1, matematica – 1, zoologia – 2 (Stuart Al.F. și Goronovici N.V.) și entomologia – 3 (Krasilșcik I.M., Miller E.E. și Zubovskii N.N.). Astfel, toți trei entomologi au făcut

parte din conducerea Societății Naturaliștilor din Basarabia, fiindcă ei au fost printre primii fondatori. Krasilșcik cu echipa sa, concomitent cu filoxera, a investigat alte insecte dăunătoare plantelor cultivate în Basarabia [25-30]. Experiența și îndemânările de investigare a populațiilor de insecte dăunătoare au fost obținute în expedițiile filoxerice din sudul Basarabiei și România (1883-1885), în paralel cu cercetările lăcustelor din Delta Dunării.

5) În 1910, biroul entomologic propus de Kristea I. în 1906, a evoluat în Stațiunea Bioentomologică în cadrul Școlii de Viticultură din Chișinău. Krasilșcik este numit primul director al Stațiunii respective și a activat până în anul 1915. Împreună cu colegii, au abordat nu numai insectele dăunătoare, dar și unele boli importante ale plantelor agricole, astfel s-a specializat în domeniul protecția plantelor. După directoratul lui Krasilșcik, stațiunea a funcționat până în 1939, iar din 1932 s-a înființat în paralel și Stațiunea Fitopatologică pe lângă această școală. Înființarea celei de-a doua stațiuni a apărut pe baza trecerii în istorie a filoxerei, fiindcă combaterea ei prin altore s-a justificat și s-a confirmat, în schimb au obținut amploare câteva boli micotice, decisive pentru viticultura țării și anume: mana, fânarea și putregaiul cenușiu, a căror agresivitatea este valabilă până în prezent.

Recunoștințe profesionale. Krasilșcik I.M. a fost membru al Societății Naturaliștilor din Basarabia, și avea obligația de-a prezenta lecții publice, astfel în 1904 a expus următoarele: 1) Despre motivele uscării plantațiilor lemnoase, în coautorat cu A.G. Vinearskii, N.N. Zubovsky, N.V. Kissa și baronul A.F. Stuart; 2) Despre înființarea experiențelor pentru distrugerea filoxerei cu curentul electric, în coautorat cu N.V. Kissa, N.T. Nemțan, baronul A.F. Stuart și M.F. Scerbakov; 3) Despre microbii care provoacă febra (?) în legătură cu investigațiile despre proveniența parazitărilor a bolilor

infecțioase. În total a publicat peste 50 de lucrări științifice cu referință la combaterea filoxerei, dintre care 8 după volumul informației prezentat pe un număr impunător de pagini pot fi considerate monografii [8, 9, 13, 15, 16, 20, 26, 29, 32].

Krasilșcik Isak Matveievici
(n.14.IV.1857, Chișinău – d. 1921 ?, Chișinău)

În concluzie, Poghibko A.I., Rekaló E.L. și Krasilșcik I.M. au fost trei personalități care au inițiat entomologia agricolă și protecția plantelor din gubernia Basarabia din Imperiul Rus, actualmente Republica Moldova. Ei au locuit parțial sau toată viața pe acest meleag. Au investigat filoxera viței-de-vie, lăcustele, viermele merelor, sârmarii, buhele și alte insecte dăunătoare plantelor agricole cultivate. **Poghibko** A.I. a demonstrat că nu este târziu niciodată de a interveni și a realiza ceva util societății, fiindcă la vârsta de 65 de ani a înființat primul sistem irigațional la Tiraspol, ocupând astfel un loc în istoria Stațiunii irigaționale, Institutului Agricol, actualmente cu statut de Universitate Agricolă. **Rekaló** E.L., ca membru al comisiei filoxerice, a considerat necesar să cerceteze alte insecte decât cea indicată, și anume lăcustele, fiindcă avea nevoie de a se prezenta onorabil în fața comisiei și justifica finanțarea, dar experiența respectivă i-a fost utilă în didactică și ca profesionist în cadrul biroului entomologic. **Krasilșcik** I.M. a fost curajos și a trecut din algologie în filoxerologie, devenind o mare personalitate în acest domeniu.

A materializat descoperirea conducătorului său științific Mecinikov I.I., prin înființarea în Odesa a unei biofabrici și a inițiat tehnologia de producere a preparatelor muscardine pentru combaterea unor insecte dăunătoare plantelor agricole. A continuat activitățile în domeniul protecției plantelor până la sfârșitul vieții, fiind recunoscut ca profesionist de către Societatea Naturaliștilor din Basarabia, membru al Comisiei redacționale ale Buletinului acestei societăți, director al Stațiunii bioentomologice din Chișinău, etc.

Prin aceste trei personalități - Poghibko A.I., Rekaló E.L. și Krasilșcik I.M. - se demonstrează că studiile universitare constituie fundamentul cunoștințelor pe baza cărora se poate efectua transferul în alte domenii înrudite, acestea sunt „biletul” de recunoștință și acceptare în universul științific și implementarea practică. Cunoștințele fundamentale pentru domeniul pe care îl continuă absolventul universitar fac parte din „școala vieții”, care nu are „ziduri de netrecut” și limite fixe, și pot continua până la sfârșitul existenței fiecăruia.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Busuioc M. Filoxera viței-de-vie – *Phylloxera vastatrix* Planch. În: Entomologie agricolă, UASM, Chișinău, 2006, p. 555-560.
2. Chirtoagă I. La originea științei și învățământului agrar din Moldova. Revista de istorie a științei și studii enciclopedice, nr.1 (4), 2013, p. 17-25.
3. Jarcuțchi I., Manolache C., Xenofontov I. Știința în Republica Moldova: file de istorie (I). Revista de istorie a științei și studii enciclopedice, nr.1 (4), 2013, p. 5-16.
4. Timuș Asea, Toderaș I, Croitoru N. Entomofauna alogenă invazivă din Republica Moldova (fișe fitosanitare entomologice). Chișinău, 2016, p. 115-122.
5. Timuș Asea. Istoricul filoxerei în Basarabia. Revista Sănătatea plantelor. București, 2003, nr.8, p.25.
6. Xenofontov I.V. Zece curiozități despre enciclopedistul Nicolae Milescu Spătaru. Ziarul Moldova Suverană, 05.V.2016 (<http://moldova-suverana.md/article/zece-curiozitati-despre-enciclopedistul-nicolae-milescu-spatarul>) (vizitat în 10.IX.2016)
7. Кискин П.Х. Филлоксера, Издательство „Штиинца”, Кишинев, 1977, стр. 37-47.
8. Красильщик И.М. Отчет об осмотре садов виноградных в г.Аккермане и Аккерманском уезде. Одесса, 1884, стр. 1-40.
9. Красильщик И.М. Отчет об осмотре припрутских виноградников южной Бессарабии в связи с вопросом о филлоксере в Румынии. Одесса, 1886, стр. 1-110.
10. Красильщик И.М. Отчет об исследовании виноградников в Оргеевском уезде Бессарабской губернии и о борьбе с филлоксерой на очагах в Оргеевском уезде в 1886-1887 гг. стр. 1-128.
11. Красильщик И.М. Отчет об осмотре виноградников и о борьбе с филлоксерой в Кишиневском уезде в 1886-1887 гг. В кн. Отчет Одесской филлоксерной комиссии за 1886 г. Одесса, 1887 г., 35 стр.
12. Красильщик И.М. Второй отчет о работах по борьбе с филлоксерой в с. Драсличенах. Протоколы заседаний филлоксерной комиссии 27.XII.1886 и 12.V.1887 г. Зап. ОСХЮР, 1887, №10-11, стр. 21-38.
13. Красильщик И.М. Борьба с филлоксерой в Кишиневском уезде. Зап. ОСХЮР, 1888, 11, с.1-52.
14. Красильщик И.М. Отчет об осмотре виноградников и о борьбе с филлоксерой в Кишиневском уезде. Одесса, 1888, стр. 1-16.
15. Красильщик И.М. О системе в исследовании виноградников при

сплошных осмотрах. Одесса, 1888, 26 стр.

16. Красильщик И.М. О современном состоянии филлоксерного вопроса в Западной Европе. Зап. ОСХЮР, 1888, №10, стр. 1-20.

17. Красильщик И.М. Доклад энтомологическому съезду, созванному в г. Одесса в мае 1888 г. О современном состоянии филлоксерного вопроса в Западной Европе. Тр. VIII обл. энтомолог. съезда, 1889, стр. 31-52.

18. Красильщик И.М. Предварительный отчет об осмотре виноградников и о борьбе с филлоксерой в Кишиневском уезде в 1889 г. (до 1 октября). Зап. ОСХЮР, 1889, №11, стр. 22-45.

19. Красильщик И.М. Об одном важном, но мало исследованном вопросе в филлоксерном деле. «Зем. газ.», 1892, №39, стр. 765-768; №40, стр. 788-790.

20. Красильщик И.М. Отчет о работах по осмотру виноградников и по борьбе с филлоксерой в Кишиневском уезде в 1892 г. Одесса, 1893, стр. 1-26.

21. Красильщик И.М. Общие результаты работы по инициативе филлоксеры. Сообщ. русск. энтомолог. общества, 1893.

22. Красильщик И.М. К вопросу об усилении лечения виноградников от филлоксеры. Одесса, 1894, с.1-48; Наши филлоксерные недоразумения. Спб, ведом. 1897, стр. 348-352.

23. Красильщик И.М. Отчёт о работах по борьбе с филлоксерой и исследованию виноградников в Кишинёвском уезде в 1893 году эксперта И.М. Красильщика. Одесса, 1894, стр. 1-11.

24. Красильщик И.М. К вопросу о дезинфекции растений путём окулировки: Дезинфекция окоренённых виноградных саженцев от филлоксеры. СПб, 1909.

25. Красильщик И.М. Саранча в дельте Дуная: Предварительный отчёт о

поездке весной 1886 г. для исследования саранчи в Измаильском уезде и в Румынии. Одесса, 1886.

26. Красильщик И.М. Къ вопросу о вредителях льна въ Бессарабской и Херсонской губернияхъ и на северномъ Кавказъ. Труды Бессарабского Общества естествоиспытателей и любителей естествознания за 1904-1906 годы, стр. 71-122.

27. Красильщик И.М. Вредители озимых всходов в Бессарабии и борьба с ними. Журнал «Бессарабское сельское хозяйство». 1908, №2, стр. 52-59 (ч. 1), №5 стр. 146-143 (ч. 2), №6, стр. 173-177 (ч. 3).

28. Красильщик И.М. Рапсовый цветоед и борьба съ ним въ Бессарабии. Журнал «Бессарабское сельское хозяйство». 1909, №15, стр. 462-475.

29. Красильщик И.М. Некоторые данные из морфологии и биологии яблонной плодовой (Sarpocapsa pomonella L.) и сливовой плодовой (Sarpocapsa funebrana Tr.) (с Н.Н. Витковским). Труды Бессарабского Общества естествоиспытателей и любителей естествознания за 1911-1912 г, с.70-121.

30. Красильщик И.М. Опыт борьбы с проволочниками (личинки Elateriadea и Opatridae). Труды Бессарабского Общества естествоиспытателей и любителей естествознания за 1911-1912 год, стр. 4-11.

31. Красильщик И.М. О грибных болезнях у насекомых, с приложением описания двух новых для виноградных кустов в Бессарабии грибных болезней. Одесса, 1886.

32. Красильщик И.М. Опыты заражения личинокъ хлебного и других жуковъ личинками мухи *Microphthalma longifacies* Rond. Труды Бессарабского Общества естествоиспытателей и любителей естествознания за 1907-1908 год, стр. 97-119.

33. Красильщик И.М. Новые споровики, вызывающие болезни и смертность у насекомых. Кишинёв, 1908.
34. Красильщик Исаак Матвеевич: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Красильщик,Исаак.Матвеевич> (vizitat în 22.IX.2016).
35. Нагрибельний Я.А. Розвиток сільсько-господарської освіти на Херсонщині у другій половині XIX – на початку XX ст. - <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/chernomlitopis/8/25>. (vizitat în 24.IX.2016).
36. Погибко А.И. Отчет о поездке в Румынию и Венгрию в 1885 г. Приложение к отчету ОдФК за 1884-1885 гг. Одесса, 1886, 144 стр.
37. Погибко А.И. Отчет о работах по борьбе с филлоксерой в с. Телешово и Лупа-Рече Кобыльской волости Оргеевского уезда. Зап. ОСХЮР, Одесса, 1887 г. №6, стр. 17-28.
38. Погибко А.И. Отчет о работах по борьбе с филлоксерой и по исследованию виноградников в Оргеевском уезде Бессарабской губернии. Зап. ОСХЮР, Одесса, 1887 г. №10-11, стр. 38-53
39. Погибко А.И. Отчет о работах по исследованию виноградников и по борьбе с филлоксерой в Оргеевском и Бельцком уездах Бессарабской губернии в 1888 г. Зап. ОСХЮР, Одесса, 1889 г. №1, стр. 17-27.
40. Погибко А.И. Отчет о работах по исследованию виноградников и по борьбе с филлоксерой в Оргеевском и Сорокском уездах Бессарабской губернии в 1889 г. Зап. ОСХЮР, Одесса, 1890 г. №11, стр. 61-89.
41. Погибко А.И. Филлоксера (*Phylloxera vastatrix* Planch) – истребительница виноградников. ОдФК, Одесса, 1885, 44 стр.
42. Погибко А.И. Филлоксера в Бессарабии и действие ее на местный виноградный куст. Зап. ОСХЮР, Одесса, 1888 г. №8-9, стр. 4-7.
43. Погибко Афанасий Иванович из казачьего рода. Часть 1.http://agroeco.gospmr.org/news/news-2016/06/news_2016-06-01-4.shtml (vizitat în 12.IX.2016).
44. Пономарев И.П. Биоэнтомологическая станция. Ревиста Помикултура, витикултура ши винификация Молдовей, 1983, №.12, п. 56-57.
45. Приднестровский научно-исследовательский институт сельского хозяйства. <http://sortov.lyudi/pogibko-afanasiy-ivanovich>. (vizitat în 25.IX.2016)
46. Рекало Е.Л. Виноградная болезнь мильдиу и способы борьбы с нею. Кишинев, 1888.
47. Рекало Е.Л. О вредных животных и растениях Бессарабии в 1888 году. Сборник Бессарабского земства за 1888 г., Кишинев, 1888, 89 стр.
48. Рекало Е.Л. О вредных насекомых в Бессарабии в 1887 году. Труды Бессарабского земства и VIII областного энтомологического съезда 1888 г. Приложение 6-е. стр. 18-21.
49. Рекало Е.Л. Отчет об осмотре виноградников Измаильского уезда (от озера Картал до озера Сасик) в 1885 году. Одесса, 1886, стр. 1-64.
50. Рекало Е.Л. Саранча в Бессарабии в 1884-1885 гг. Наблюдения и исследования, произведенные по поручению Одесской энтомологической комиссии и Бессарабской губернской земской управы весной и летом 1885. г. Кишинев, 1885, 50 стр.
51. Рекало Е.Л. Саранча в Бессарабии и Румынии 1885-1886 гг. Труды Одесской энтомологической комиссии. Одесса, 1887, 101 стр.
52. Тристанова Б. История Полтавы, «Кадетаріум» (accesat în 29.IX.2016).

ROLUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CHIȘINĂU ÎN FORMAREA ELITEI INTELLECTUAL-POLITICE BASARABENE

THE ROLE OF THE THEOLOGICAL SEMINAR FROM CHISINAU IN FORMING THE BESSARABIAN POLITICAL-INTELLECTUAL ELITE

Diana EȚCO¹

REZUMAT

În articol se relatează despre elita intelectuală basarabeană prezentată ca un fenomen socio-cultural complex, rezultat al activității școlii teologice din Basarabia. Numeroase personalitățile marcante din istoria Basarabiei din cele mai diverse domenii (economic, juridic, medicină, viticol, agricol, teologic, literar, etc.) s-au format pe băncile Seminarului Teologic din Chișinău. De-a lungul unui secol de activitate, eforturile profesorilor și studenților Seminarului Teologic din Chișinău s-au finalizat cu crearea unei elite intelectuale basarabene, caer s-a inclus în lupta pentru eliberarea națională și socială. Astfel, s-a reușit valorificarea speranțelor unei întregi epoci de iluminare națională a basarabenilor prin intermediul valorilor spirituale și morale.

Cuvinte-cheie: elita basarabeană, elita social-politică, seminar teologic, Seminarul Teologic din Chișinău.

ABSTRACT

The article is about the Bessarabian intellectual elite presented as a complex socio-cultural phenomenon, resulted from the activity of the Bessarabian theological school. Numerous prominent personalities, in the Bessarabian history, from various fields (economic, judicial, medical, viticultural, theological etc.) were cultivated at the Theological Seminar in Chisinau. Throughout a century of activity, the students and professors' efforts from the Theological Seminar in Chisinau resulted in the constitution of an intellectual Bessarabian elite, which implicated itself in the struggle for national and social liberation. Therefore, the Bessarabian's hopes of an entire era of national enlightenment through spiritual and moral values were achieved.

Key-words: Bessarabian elite, social-political elite, theological seminar, Theological Seminar in Chisinau.

Pentru istoria Basarabiei, școala teologică din Basarabia rămâne a fi o pepinieră de valoroase și reprezentative personalități ale neamului. Pe băncile acestei școli ele și-au făcut studiile s-au format și afirmat.

Autorul „Limbii noastre” Alexei Mateevici, marele compozitor Mihail Be-rezovschi, renumitul mitropolit Arsenie Stadnitchi, cunoscuții cercetători și publicațiști: Ion Halipă, Mihail Ceachir, Vasile

Curdinovschi, Constantin Popovici, președintele Sfatului Țării Ion Inculeț, făuritorii generației Unirii: Pantelimon Halipa, Iustin Fratiman, Ioan Pelivan, Pantelimon Erhan și mulți alții sunt cei care au fost absolvenții acestei instituții, pornind de aici pe sinuosul drum al vieții.

Pentru a fi mai elocvenți, vom încerca să facem o trecere în revistă a celor, care au creat, prin propria modelare, am spune

¹ Diana Ețco, doctor în istorie, Institutul de Istorie al AȘM.

chiar, prin propria suflare, această pleiadă de absolvenți notorii, care, ulterior, au fost cei care, ei înșiși, au creat un destin pentru patria noastră. Cine au fost primii dascăli ai acestei prodigioase instituții? Au fost cei, cărora le-a fost cel mai dificil: aveau misiunea sacră să defrișeze un teren necultivat de mii de ani. Cât de generoasă s-a dovedit povara de pe umerii lor și cum s-au isprăvit cu ea, reușind să descopere în acel teren prețioase minerale, și să le transforme printr-o șlefuire asidue de zi cu zi în pietre prețioase? Să-i descoperim împreună pe acești primi „meșteri-făuri” și nestematele lor. Istoria acestui avanpost de iluminare culturală se împletește cu însăși istoria spațiului dintre Nistru și Prut. Aflându-se secole de-a rândul sub dominația otomană, succedată de un regim nu mai puțin degradant - greco-fanariot, regiunea a fost privată din start de posibilitatea de a-și crea propriul sistem de învățământ, fiind caracterizată de un analfabetism cronic de-a lungul veacurilor. Astfel, la începutul secolului al XIX-lea, practic pentru majoritatea populației Basarabiei, știința de carte reprezenta un fenomen greu de înțeles. La 1813, când s-a organizat arhiepiscopia Chișinăului și Hotinului, Gavriil Bănulescu-Bodoni și-a coalizat toate eforturile pentru a schimba această situație lamentabilă. Pentru a-și face o temelie a aspirațiilor sale, el a organizat deschiderea primei școli oficiale din Basarabia – Seminarul Teologic din Chișinău [1, p. 7].

Desigur, după Seminarul Teologic din Chișinău, a urmat și deschiderea altor școli, care au pus bazele învățământului basarabean, dar prima școală din regiune și, de fapt, cea mai importantă, de la 1812 și până la finele celui de-al II-lea război mondial, a rămas Seminarul Teologic din Chișinău. Ba mai mult ca atât, Seminarul Teologic din Chișinău este și prima instituție basarabea-

nă de învățământ superior [*idem*]. Cu regret, acest statut l-a avut doar în primul deceniu de activitate, apoi, după reforma din 1823, a fost reorganizat într-o școală cu studii medii de specialitate, clasele superioare fiind transferate la Academii Teologice, iar din cele inferioare au fost înființată Școala spirituală de băieți din Chișinău [2, p. 4].

Rezultatele activității acestei instituții de învățământ s-au dovedit a fi operante nu numai la capitolul formarea elitei intelectuale basarabene, dar și la înlăturarea analfabetismului în masă. La acest capitol, contribuția Seminarului Teologic din Chișinău este evidentă.

Propunem în continuare să urmărim cine au fost profesorii și elevii acestei redutabile instituții de învățământ.

Din prima pleiadă de profesori ai acestei școli îi identificăm pe rectorul seminarului de la Socola, Petre Cunițki, viitorul arhiepiscop al Irkutskului, Ivan Nesterovici, și Isidor Gherbanovschi, care întregeste acest triunghi al prietenilor fideli ai lui Gavriil Bănulescu-Bodoni, fost student al lui Ivan Nesterovici. Acestor erudiți teologi le-a și încredințat Gavriil Bănulescu-Bodoni organizarea Seminarului Teologic din Chișinău [3, p.150].

Pentru început, considerăm oportun să aducem în prim-plan personalitatea primului rector al Seminarului Teologic din Chișinău. Acesta a fost, nimeni altul, decât fidelul student al lui Gavriil Bănulescu-Bodoni – Petre Cunițki. Am spus fidelul, deoarece, odată întâlniți, nu s-au mai despărțit niciodată. Petre Cunițki l-a urmat cu un devotament de invidiat pe tutorele său, fiindu-i alături în toate peregrinările predestinate [4, p. 69].

Născut la 8 ianuarie 1774, Petre Cunițki făcea parte dintr-o veche dinastie de teologi consacrați. Se spune că ar fi făcut parte dintr-o ramură de moldoveni refu-

giați la Poltava în prima jumătate a sec. al XVIII-lea [4, p. 69]. În timpul studiilor în cadrul Seminarului Teologic din Poltava s-a făcut remarcat prin abilitățile speciale în asimilarea materialului de studii. Cucerit de vastitatea cunoștințelor și aptitudinilor intelectuale ale tânărului Cunițki, Gavriil Bănulescu-bodoni avea să-i devină tutore spiritual, orientându-l spre realizarea unei cariere teologice [4, p. 69].

La Seminarul Teologic din Pereiaslav, Petre Cunițki studiază aprofundat filozofia, retorica, istoria, geografia, religia, latina și greaca. Grație aptitudinilor sale deosebite în asimilarea limbilor străine, fiind încă în postura de student al Seminarului, este numit, nici mai mult nici mai puțin, profesor de greacă în cadrul aceleiași instituții [5, p.12].

După absolvirea Seminarului, la 1795, printr-un ordin al mitropolitului Poltavei, Petre Cunițki este desemnat oficial în postura de profesor. Evident, extinde materiile de predare, printre ele fiind inclusă și predarea limbii latine, iar din 1800 – catehismul [4, p. 69].

Câteva decenii mai târziu, vestitul savant rus Gheorghii Venelin, specialist în bolgaristică, l-a inclus pe Petre Cunițki în Panteonul celor mai de vază eleniști ruși [6, p. 5-6].

În 1797, la 22 februarie, este miruit ca preot al catedralei din Poltava [6, p.5-6]. În 1798, este delegat în calitate de membru permanent al Consiliului Teologic din Ekaterinoslav. În 1799, fiind ales blagocin, i se încredințează monitorizarea a cca 40 de biserici din regiunea Novomirgorod [6, p. 5-6].

Iar la 1801 este decorat cu ordinul Crucea de Aur, considerată una dintre cele mai înalte distincții ale Imperiului Rus care se oferea în cazuri exclusive. În cazul nostru Petre Cunițki s-a dovedit a fi și un diplomat

iscusit. În calitate de prelat și bun cunoscător al limbilor străine, el s-a implicat activ în reglarea unui grandios conflict ce s-a iscat între mai-marii armatelor ruse de la Marea Neagră. Escaladarea acestui conflict ar fi avut repercursiuni nefaste asupra derulării evenimentelor imediat-următoare pentru imensul imperiu din răsărit [6, p. 5-6].

Nu peste mult timp, la 1802, protoiereul Petre Cunițki se instalează la Odessa, unde, mai târziu, a fost desemnat în calitate de blagocin al bisericilor din Novorosia. Activitatea sa în regiune a fost înalt apreciată de autorități, drept grațitudine primește în dar faimoasa camilafcă albă [6, p.5-6]. Odată cu declanșarea războiului ruso-turc din 1806–1812, părăsește Novorosia și-l urmează pe tutorele său Gavriil Bănulescu-Bodoni în exarhatul moldo-vlah. Aici devine prim-membru al Dicasteriei și rector al Seminarului de la Socola [4, p. 70]. Pentru activitatea sa laborioasă de reformare a legislației ecleziastice din Principate a fost decorat cu Ordinul Sf. Ana de gradul II [4, p.70].

La 1812, Gavriil Bănulescu-Bodoni, impus de circumstanțe, se retrage peste Prut, împreună cu armatele țariste [1, p.7]. Și de astă dată, este urmat de fidelul său prieten, care nu a pregetat nici o clipă să mai zăbovească. Stabilizat la Chișinău, a lucrat asiduă alături de mitropolit, contribuind prin eforturile sale incalculabile la organizarea provinciei din toate punctele de vedere. Petre Cunițki și-a adus aportul și la fondarea tipografiei, deschiderea pansionului pentru nobili, editarea și circulația cărților, organizarea activității Seminarului și multe altele.

Pentru meritele sale laborioase i-a fost decernat ordinul Sf. Ana cu diamante, care, atenție, a fost înmănat personal de însuși țarul Alexandru I la 28 aprilie 1808.

A activat în calitate de rector al Seminarului Teologic din Chișinău timp de 8 ani, de la deschiderea sa până în 1821 [4, p. 70].

După decesul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni abandonează toate funcțiile pe care le deținea în capitala provinciei și se retrage în orașul a cărui piatră de început a sfințit-o alături de Gavriil Bănulescu-Bodoni cca 2 decenii în urmă și se retrage la Odessa. Aici devine starostele catedralei.

A plecat la cele veșnice la 1837, lăsând (după cum afirmă unii istoriografi) în urma sa amintirea unui mare și erudit om al secolului al XIX-lea [6, p. 5-6].

O frumoasă realizare a lui Petre Cunițki este aceea de a fi fost autorul primei cărți cu caracter istorico-etnografic, social și cultural despre ținutul românesc dintre Prut și Nistru. Apărută în Rusia la Sankt-Petersburg, în 1813, cartea era intitulată *Scurtă descriere a ținutului pruto-nistrean* [7, p.30]. Această lucrare prezintă o valoroasă sinteză despre românii basarabeni de acum două secole. Familiarizându-ne cu conținutul ei, rămânem surprinși de profunzimea și amplele cunoștințe ale protieriului ucrainean despre istoria românilor și etnogeneza acestui popor, mai ales având în vedere că, pe atunci, nu existau nici un fel de manuale de istorie a Moldovei sau alte lucrări consacrate [7, p.30]. Totodată, mai sesizăm și calitatea sa de a fi un bun cunoscător al obiceiurilor și tradițiilor moldovenești. Înzestrat cu un acut spirit de observație, Petre Cunițki pătrunde în cele mai subtile nuanțe legate de modul de viață și mentalitatea moldovenilor [7, p. 30]. Astfel, savantul ne prezintă în detalii despre strămoșii noștri daci și romani, despre limba română, pe care o definește drept o limbă latină „stâlcită”, înrudită cu italiana. „Posedând cunoștințe filologice solide, el face referință la deosebiri și similitudinile existente între aceste limbi romanice, între structura lor gramaticală”.

Merită a fi remarcat optimismul lui Petre Cunițki privind prosperarea intelectuală a basarabenilor. Referindu-se la ap-

titudinile intelectuale ale moldovenilor, el consideră că „timpul va arăta că și moldovenii au capacități de a-și însuși diferite științe”, în pofida faptului că grecii le atribuie o nerozie înăscută. Făcându-i pe greci responsabili de înapoierea intelectuală și sărăcia materială a românilor, Petre Cunițki opinează că domnii fanarioți, străini de țară și de neam, nu au fost interesați în organizarea învățământului laic și teologic. Din contra, ei au promovat „întunecime” în rândurile populației românești, atât ale țăranilor, cât și ale celor înstăriți. Deși în fiecare familie de boieri erau întreținuți profesori greci, din lipsa unor anumite norme și programe de studii, discipolii acestora învățau doar cum se numește cutare sau cutare lucru în două – trei limbi, la asta limitându-se toată știința de carte a românilor. Petre Cunițki susține fără echivoc, cu discernământul ce-l caracteriza, că aceasta era o politică de stat, promovată abuziv de către fanarioți, pentru a-i menține pe moldoveni în incultură, ceea ce le dădea posibilitatea să-i exploateze în permanență, revenindu-le lor în schimb toate posturile-cheie în Principatele Române.

Înserând în studiul său despre românii basarabeni un comportament dedicat dezvoltării artelor frumoase în spațiul dintre Prut și Nistru, Petre Cunițki subliniază starea jalnică care le caracterizează, menționând, că artele sunt practicate în exclusivitate de străini (nemți, polonezi, armeni, evrei, cei din urmă mai deținând monopolul și în comerț). Încurajându-și, în final, cititorii cu optimismul său, care-i era specific, Petre Cunițki susține că odată cu schimbările produse în conducerea ținutului, timpurile de decădere materială și spirituală a populației dintre Nistru și Prut vor trece, și vor renaște, vor prospera artele și știința, formându-se în sânul acestui neam ilustre personalități în toate domeniile vieții [4, p. 71-72].

Odată cu scurgerea timpului au avut loc o serie de schimbări în contingentul didactic destul de modest la număr, la începuturi, pe timpul administrării lui Petre Cunițcki. De exemplu, în 1840, în conformitate cu noul regulament, care prevedea extinderea programului de studii prin includerea unor obiecte noi, s-a completat personalul didactic al seminarului cu un profesor de „Lecturi din sfinții părinți greci și latini” și unul de medicină [5, p. 34].

Numărul noilor angajați în calitate de profesori a crescut odată cu introducerea noilor discipline școlare. În 1845, conducerea seminarului a decis să introducă studierea facultativă a limbii neoeleene, pentru care a fost desemnat un profesor special, tot lui revenindu-i să predea limba greacă, inclusă în orarul seminarului, în 1853 [5, p.36].

O altă completare a personalului didactic al seminarului s-a produs la 1845, atunci când, potrivit indicației Sfântului Sinod, s-a decis instituirea funcției de perceptor al rectorului pentru domeniul instructiv. Printr-un nou amendament, în 1846, se introducea funcția de institutor al cursului de gospodărie rurală. Ulterior, la cererea mitropolitului sârb, adresată autorităților ruse, de a conlucra în vedea pregătirii învățătorilor de limbă veche bisericească rusă, Sfântul Sinod din Sankt-Petersburg a numit în funcția de învățători netitulari ai seminarului teologic din Chișinău doi învățători ai școlii teologice sârbe. Dimitri Rudinski, absolvent al Academiei teologice din Kiev și Vasile Verdeș, absolvent al Academiei teologice din Sankt-Petersburg. Au fost instituite mai multe catedre în cadrul seminarului:

- Catedra de dogmatică și teologie pastorală (condusă de rector),
- Catedra de homieletică și teologie morală (condusă de vice-rector),
- Catedra Sfintelor Scripturi, Hermeneutica și lecturi din autorii latini,
- Două posturi la Catedra de logică și disciplinele legate de ea (2 învățători),

- Două posturi la Catedra de istoria civilă și disciplinele complementare (2 învățători),

- Două posturi la catedra de științe matematice (2 învățători),

- Două posturi la catedra de filologie rusă (2 învățători),

- Catedra de Istoria Bibliei și a Bisericii,

- Catedra de pedagogie,

- Catedra de limbă greacă veche și neoeleună,

- Catedra de limbă română [5, p. 38, 40].

Cel de-al doilea rector al Seminarului Teologic din Chișinău, arhimandritul Irineu, numele mirean fiind Ivan Nesterovici, a rămas în istoria acestei școli și ca primul ei profesor de limbă latină, limbă rusă și aritmetică. Născut la 1780, ca și predecesorul său în această funcție, Petre Cunițcki, făcea și el parte dintr-o familie dinastică de teologi consacrați.

După absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău, îl regăsim în calitate de student, cercetând adevărurile creștine pe băncile vestitei Academii Movilene din Kiev, pe care o absolveste cu *laudatio magna* la 1805 [6, p.8]. Se adresează către Sf. Sinod cu o cerere de călugărie. Dar este refuzat, invocându-se vârsta precoce [6, p.8]. Este apreciat pentru rezultatele sale în timpul studiilor și după absolvire, drept recompensă este numit profesor în cadrul aceleiași academii [6, p. 9], unde predă o serie de obiecte ca: limba rusă, limba germană, catehizisul și matematica [6, p.8]. La fel ca și Petre Cunițcki, îl urmează pe Gavriil Bănulescu-Bodoni în exarhatul moldo-vlah, doar că ajunge la Iași cu 2 ani mai târziu, la 1810. Aici, împreună cu prietenii săi îl ajută pe exarhul Gavriil la formarea și organizarea vieții religioase în principatele Dunărene [6, p. 8].

Se stabilește la Chișinău după retragerea trupelor ruse la 1812, unde participă activ nu doar la deschiderea Seminarului Teologic din Chișinău, dar și la organizarea procesului de studii în cadrul lui.

În afară de obiectele de studiu, enumerate mai sus, arhimandritul Irineu a mai predat de-a lungul anilor și retorica, poezia latină, poezia rusă, filozofia, clasa istorică și teologia [8, p. 442-444].

Datorită talentului său oratoric, vocii blânde și catifelate, cât și faptului că posedea o limbă moldovenească mustoasă și bogată, arhimandritului Irineu i s-a încredințat să ducă lecțiile publice la Catehism și Sf. Scripturi în limba moldovenească. Astfel, în fiecare duminică, pe parcursul a cca 10 ani enoriașii din Chișinău și împrejurimi aveau fericita ocazie să-l asculte pe acest talentat lector – orator [6, p.9].

În 1813, Ivan Nesterovici se călugărește la mănăstirea Căpriana, luându-și numele de botez de „Irineu”. Succesele sale pe tărâmul profesional continuă și, în același an, cu binecuvântarea mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni, este numit diacon, și apoi ieromonah, iar la 1815 devine egumenul mănăstirii Horodiște. Un an mai târziu, este ales în calitate de membru al Dicasteriei [6, p.9]. I se decernează o serie de ordine. Dar, după moartea mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni, împărtășește același destin ca a lui Petre Cunițki. Este marginalizat. Observăm, că practic întreg anturajul marelui mitropolit este înlăturat din sfera sa de activitate. Prin urmare, și arhimandritul Irineu, supus probabil acelorași presiuni, se retrage din viața teologică a Chișinăului, imediat după moartea mitropolitului. La 1821 el își găsește refugiu la Sankt-Petersburg. Aici, timp de 3 ani de zile, până în 1824, activează în calitate de simplu preot. Apoi, în 1824, se transferă la Seminarul din Penza, unde timp de 2 ani predă o serie de materii de studii ca: istoria teologică, limba latină, limba germană, catehismul. Oriunde ar fi activat, era venerat, remarcat și apreciat de cei din jur pentru inteligența sa rafinată, corectitudinea, conștiinciozitatea

și devotamentul pentru valorile creștine. Nu înzădar, după 2 ani de activitate în calitate de profesor la Seminarul din Penza, a fost desemnat în 1826 episcop de Penza, iar mai apoi, în 1830, în calitate de arhiepiscop de Irkutsk [6, p. 9]. Dar și aici s-au găsit răuvoitori. Doar peste un an, la 1831, arhiepiscopul de Irkutsk Irineu este trimis la mănăstirea Spaso-Priluțkii din Vologda cu o pensie de 1200 ruble anual. S-a stins din viață la 18 mai 1864 [6, p. 9].

Precum e și firesc, nu putem trece cu vederea și un alt prim-profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, și anume Isidor Gherbanovschi. Din triumphiul celor trei personalități, predestinat de a reprezenta Seminarul Teologic din Chișinău la început de cale, selectați de către însuși mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni, nu poate fi complet fără a aminti de personalitatea lui Isidor Gherbanovschi. Biografia sa, pare a fi trasă la indigo după biografia lui Petre Cunițki și Ivan Nesterovici. Isidor Gherbanovschi face parte și el din „pleiada” clericilor consacrați care l-au însoțit pe G. Bănulescu-Bodoni în exarhatul moldo-vlah, retrăgându-se apoi împreună cu el la Chișinău, împletindu-și pentru totdeauna destinul lor cu cel al poporului moldovenesc dintre Prut și Nistru și cu istoria primei instituții de învățământ teologic din regiune. La fel ca și ceilalți colegi ai săi, e ucrainean de origine și la fel făcea parte dintr-o veche dinastie de teologi, fiind de asemenea, favorizat de rădăcinile moldovenești și poloneze. Își face studiile la aceeași faimoasă Academie Movileană [6, p.9], pe care o absolvă și Ivan Nesterovici care i-a și fost învățător [9, p.138]. După absolvirea ei, în mod similar se stabilește în Moldova. Se face remarcat pentru capacitățile sale intelectuale, coerența logică, profunzimea gândului și talentul oratoric. Numele său rămâne a fi înscris pentru totdeauna în istoria Seminarului Teologic

nu doar ca unul dintre organizatori, dar ca și reprezentant al primei generații de profesori ai acestei instituții, care au fost selectați și desemnați în această funcție de însuși „steaua călăuzitoare a Basarabiei” – mitropolitul G. Bănulescu-Bodoni.

Ei au fost cei care au stat la începuturile organizării primei școli de studii teologice din Basarabia, și cei care au lucrat cu o totală dăruire, aducându-și propria contribuție nerambursată la propășirea și afirmarea intelectuală și morală a basarabenilor.

La Seminarul Teologic din Chișinău Isidor Gherbanovschi predă mai multe materii de studiu, cum ar fi: limba latină, matematica, geografia. Între timp, este ales în calitate de protoiereu la Catedrala Mitropolitană din Chișinău. Însă, ca și ceilalți clerici din anturajul lui G. Bănulescu-Bodoni, după decesul mitropolitului este supus anumitor presiuni politice, în urma cărora se retrage din viața ecleziastică basarabească și se stabilește alături de cel mai fidel prieten al mitropolitului Petre Cunițki la Odesa. Aici, ca și la Chișinău, exercită aceeași funcție de protoiereu al Catedralei Mitropolitane. Se stinge din viață la Odesa, la finele anilor '40 ai sec. al XIX-lea [9, p. 138].

Astfel, pe parcursul primei perioade de activitate, până la reformarea din 1823, Seminarul Teologic din Chișinău a avut 2 rectori: protoiereul Petre Cunițki și arhimandritul Irineu (Ivan Nesterovici) și doi prefecți: arhimandritul Irineu și Avraam Juminski. Seminarul avea 7 clase ordinare: pregătitoare, infimă, gramaticală, de sintaxă, de poezie și retorică, de filozofie și de teologie. De asemenea, erau 25 de clase extraordinare [10, p. 4]. Pentru a ne face o impresie mai clară despre studiile seminariale, să urmărim, spre exemplu, cum era organizat procesul de studii în clasa de filozofie și cea de teologie. Ele erau ultimele clase, cele superioare, și reprezentau anul 7 și 8 de

studiu, un an academic în clasa de filozofie și cea de teologie dura doi ani calendaristici [10, p. 4]. Programul de studiu pentru clasa de filozofie includea următoarele obiecte obligatorii: filozofia, logica, metafizica și fizica.

În cel de-al doilea an de studii, în clasa de filozofie era prevăzut același program, ca și în primul an de studii, dar ceva mai profundat. Astfel, la capitolul filozofie se studiau două compartimente: filozofia practică și filozofia teoretică. Din filozofia teoretică făceau parte: psihologia experimentală, logica și metafizica, iar la filozofia practică era inclusă metafizica morală.

Din obiectele facultative acceptate pentru clasa de filozofie făceau parte: algebra, geometria, geografia matematică, catehismul, limba română, limba greacă și istoria universală. Manualele acceptate pentru predarea materiei în clasa de filozofie erau următoarele: filozofia și logica se predau după sistemul lui Baumeister, fiind asociate și lucrările lui Golman, Sangher, Martinet și Lod care îl completau pe Baumeister. Începând cu 1819, conducerea seminarului a anulat predarea filozofiei și a retoricii după sistemul lui Baumeister, stabilind predarea ei în continuare după manualul lui Carp, iar predarea fizicii și a metafizicii - după manualul lui Lomonosov [5, p. 44].

În cadrul procesului de studii, profesorii solicitau studenților să prezinte în baza materialului studiat comunicări, referate, completându-le cu analize cu caracter filozofic și cercetări profunde a materialului expus. În special, se pune accentul pe cultivarea la studenți a capacității expunerii opiniilor proprii, verbalizând și exteriorizând meditațiile interioare, modelându-se astfel profunzimea lor spirituală. Ceea ce era cel mai cotate și apreciat de către profesori la studenți, era expunerea propriilor opinii, cât mai originale și novatorii,

acordul și dezacordul bine argumentat față de materialul studiat. De asemenea, studenților li se propunea să exerseze zilnic, pe baza modelelor de retorică, să improvizeze diferite discursuri oratorice cu caracter sensibilizant, care, ulterior, erau apreciate în cadrul examenelor lunare. Cele mai valoroase predici compuse de studenții seminarului se selectau și se rosteau la marile sărbători în biserici, constituind o adevărată carte de vizită a noii generații seminariale.

Pentru a fi atestați la finele anului de studii, studenții din clasa de filozofie erau obligați să prezinte pe parcursul anului trei referate în limba rusă și latină, ce ar fi conținut comentarii filozofice pe un anumit subiect de filozofie. Durata termenului de studii în clasa de filozofie a Seminarului Teologic din Chișinău era de doi ani.

Ultimul an de studii, cel de-al optulea, în cadrul Seminarului Teologic din Chișinău, era clasa de teologie, deschisă în 1819. Absolvenților acestei clase li se înmâna diploma de studii superioare. Programul de studii, prevăzut pentru clasa de teologie, includea următoarele obiecte obligatorii: teologia dogmatică, teologia pastorală, hermeneutica, istoria biblică, istoria Bisericii, Sfânta Scriptură, dreptul canonic, micul statut și teologia morală.

Manualele acceptate de conducerea seminarului pentru predarea materiei de studiu în clasa de teologie erau următoarele: pentru teologie era prevăzut manualul lui Rambach, scris în latină, completat de lucrarea în latină „Prescurtarea”, semnată de Irineu Falikovski și „Teologia” lui Teofan, indicată pentru teologia dogmatică. Teologia morală se predă după sistemul lui Teofilact, iar monografiile ecleziastice ale protoiereilor Filaret și Inochentiu serveau ca manuale pentru istoria biblică bisericească și istoria Bisericii. Pentru a fi atestați

trimestrial, studenții din clasa de teologie erau obligați să prezinte teze de curs pe diferite subiecte la orice obiect, scrise în limba rusă și română, fiind apreciate acele teze care excelau în măiestria artei de a sensibiliza auditoriul prin profunzimea mesajului pe care-l conțineau. Ele, de regulă, se citeau în public la marile sărbători în biserici și în sala festivă a seminarului. Durata termenului de studii în clasa de teologie era, ca și în clasa de filozofie, de 2 ani. Această clasă fiind deschisă, după cum s-a consemnat mai sus, la 26 septembrie 1819, pentru primii absolvenți ai clasei de filozofie ai anilor de studii 1817-1818, 1818-1819 în număr de 10 persoane. Toți acești studenți, peste doi ani, în 1821, au absolvit cu succes clasa de teologie [5, p. 44]. În 1821, au fost admiși în clasa de teologie 7 absolvenți ai clasei de filozofie, care au finalizat studiile cu succes în această clasă în vara anului 1823, 5 dintre ei făceau parte din categoria primilor elevi ai Seminarului Teologic din Chișinău, care și-au început studiile la 1 februarie 1813. Deci, anume absolvenții clasei de teologie, în 1823, au și fost prima promoție adevărată de studenți a Seminarului Teologic din Chișinău, care au trecut prin toate clasele lui, fiind prezenți în sălile de studii ale seminarului timp de zece ani de zile, de la înființarea sa și până la reorganizarea din 1823. Durata studiilor era de 10 ani, după care absolvenților Seminarului Teologic din Chișinău, până la 1823, li se eliberau diplome de studii superioare [10, p. 4].

Un alt aspect important al funcționării Seminarului Teologic din Chișinău este compartimentul care se referea la conduita elevilor în cadrul instituției.

Supravegherea conduitei și a frecvenței elevilor intra în obligațiile prefectului. În caz de atestare a anumitor neregularități, el raporta conducerea seminarului, solicitând intervenția acesteia. De exemplu, la nepre-

zentarea elevilor la studii după vacanță se elabora lista însoțită de un raport detaliat și se înainta rectorului, pentru a fi luate măsurile de rigoare. Tot prefectului îi revenea și rolul de dirigiuitor al procesului educativ. Supraveghind conduita elevilor, el era obligat să le insuflă în permanență „frica” și „dragostea de Dumnezeu”, recomandându-le să se comporte în corespundere cu normele creștinești. În acest context de realizare a procesului educativ-religios-moral se înscrie și organizarea adunărilor de duminică, înainte de Liturghie, a tuturor elevilor și învățătorilor seminariali, în cadrul cărora prefectul explica elevilor catehismul și diferite texte religioase, răspunzând concomitent la multiplele lor întrebări [5, p. 56].

În baza deciziilor conducerii seminarului, privind preîntâmpinarea neregulilor de diferit gen, cum ar fi conduita proastă și notele nesatisfăcătoare, nefrecventarea orelor, întârzierile, etc., din 1822, s-a decis, să se organizeze săptămânal dări de seamă pentru fiecare clasă, organizându-se adunări seminariale comune la care asistau toți profesorii, în mod obligatoriu fiind prezent prefectul, apoi, în baza acestor adunări, conducerea seminarului întocmea un raport pe care-l prezenta rectorului.

În cadrul procesului de educație și supraveghere a conduitei elevilor, prefectul era ajutat de învățători, cenzori, inspectori, auditori, seniori și starsiniale. Învățătorii urmau, ca atât în timpul orelor, cât și în pauză, să persuadeze în mediul elevilor dragostea față de aproapele lor, să fie receptivi la suferințele celor din jur, să-și respecte obligațiile asumate, să manifeste stimă față de părinți, profesori, autorități, să fie sânguincioși etc.

Cenzorii erau aleși din rândurile elevilor în fiecare clasă. Ei supravegheau conduita religioasă a colegilor – frecventarea bisericii, respectarea ritualurilor religioase

etc. De asemenea, aceștia erau responsabili de disciplina colegilor în auditorii, până la venirea învățătorului.

Auditorii, de asemenea, erau aleși din rândurile elevilor, ei fiind responsabili de reușita școlară a colegilor.

Inspectorii se selectau doar din rândul elevilor claselor superioare, lor revenindu-le funcția de a supraveghea elevii care locuiau la gazde. Aceștia urmau să se preocupe de condițiile în care locuia această categorie de elevi, de comportamentul lor, modul lor de viață – dacă își îndeplineau obligațiile de creștini, frecventau biserica în zilele de sărbători, aveau un comportament decent etc.

Seniorii erau responsabili de reușita școlară a elevilor, care se aflau la întreținere de stat și locuiau în căminul seminarului. Lor le revenea sarcina de a nu admite rezultate nesatisfăcătoare ale acestei categorii de elevi.

În fiecare clasă se mai alegea și un staroste, care era responsabil de conduita, frecvența și reușita elevilor. De asemenea, se selecta un staroste pentru căminul seminarului, responsabil de conduita și reușita elevilor ce locuiau în cămin. Lista starostilor a mai fost completată cu unul pentru corul seminarului.

S-a mai decis ca fiecare clasă să fie divizată în patru subgrupe, în fruntea cărora să fie numit câte un șef de subgrupă, care-și supraveghea colegii încredințați (câte 5-6 elevi în fiecare subgrupă) să vină regulat la lecții, să nu întârzie, verifica cum își îndeplinesc temele pentru acasă, lucra individual cu cei ce aveau rezultate mai slabe la învățătură, vizita la locul de trai pe cei ce locuiau în oraș etc. [5, p. 56].

Iată cum a evoluat contingentul școlar în cadrul seminarului teologic din Chișinău. În ziua deschiderii seminarului, potrivit informației furnizate de materialele de arhivă, școala bănuleșteană, care, ulterior,

a dat sute de personalități notorii Basarabiei, avea la activ un contingent de școlari în număr de zece copii, dintre care 5 erau din familii de nobili și 5 făceau parte din familii de preoți. Aceștea au și fost primii elevi ai Seminarului Teologic din Chișinău. Mai mult ca probabil, majoritatea dintre ei erau originari din Chișinău, deoarece după cum se consideră în istoriografie, populația rurală a fost informată, din cauza circumstanțelor, mult mai târziu despre deschiderea seminarului.

Pe parcursul primei perioade de activitate a Seminarului Teologic din Chișinău, de la deschiderea sa, la 1 februarie 1813, și până la reforma din 1823, au fost înscriși la studii circa 1500 de elevi. Dintre ei, 850 de elevi erau copii ai reprezentanților clerului, iar aproximativ 650 de elevi reprezentau categoriile sociale laice.

După decesul mitropolitului Basarabiei G. Bănulescu-Bodoni, cadrele didactice (din fostul anturaj mitropolitan), selectate de însuși mitropolitul, au fost practic înlăturate de la conducerea Seminarului Teologic din Chișinău, ele sunt înlocuite cu o nouă generație de profesori. Această nouă generație urma să activeze în cadrul unui Seminar Teologic căruia i s-a schimbat statutul preconizat inițial de către fondatorul lui. Deci, între timp, Seminarul Teologic din Chișinău nu a mai fost clasificat ca o instituție de studii superioare, ci ca una de studii medii.

Cine a reprezentat cu exactitate această generație nouă de profesori, care aveau să schimbe cursul istoric al instituției date?

Primul rector (după noul statut al Seminarului Teologic) și cel de-al treilea rector al Seminarului Teologic din Chișinău de la fondarea sa la 1813, este candidatul în teologie Victor Purischevici [6, p.11]. A deținut această funcție între anii 1824 – 1831, o perioadă extrem de dificilă în

funcționarea Seminarului din Chișinău. S-a născut la 1794, într-o familie săracă de preot dintr-un cătun de sub Kiev. Primele cunoștințele le capătă în casa părintească, după care își continuă studiile la Academia Teologică din Sankt-Petersburg. Aici își aprofundează cercetările în teologie, filozofie, arta oratorică bisericească, istoria Bisericii, istoria universală, limba greacă, limba germană [6, p.11]. S-a remarcat prin ambiție și perseverență în timpul studiilor ca să obțină cu succes, după absolvirea lor, titlul de candidat în teologie.

A fost un ostaș fidel al sistemului pe care l-a reprezentat. Își începe cariera didactică la Seminarul Teologic din Tobolsk, fiind chemat la datorie printr-o dispoziție a însuși temutului Sf. Sinod. Peregrinările sale ulterioare s-au subordonat la fel aceluiași dispoziții, la doar un an de activitate, la 1822, tot la cererea expresă a Sf. Sinod este transferat să-și exercite în continuare funcția de dascăl la un alt seminar teologic, cel din Kamenet-Podolsk. Aici predă istoria universală și limba germană [6, p.12]. Nu trecură nici doi ani, că, la 1824, arhiepiscopul Basarabiei Dimitrie Sulima, îl cere cu insistență în funcția de rector al Seminarului Teologic din Chișinău, care la acel moment a început să funcționeze după un nou statut de instituții de învățământ medii (și nu superioare cum a fost până atunci), aprobat în urma reorganizării din 1823. Sf. Sinod a aprobat tacit candidatura lui Victor Purișchevici.

Pe lângă onorabila funcție de rector, Victor Purișchevici suplinea în cadrul Seminarului și funcția de profesor de științe filosofice și teologie, în paralel mai deținând și funcția de smotritel al colegiilor parohiale și ținutale [6, p.12].

La 1827, fiind o fire ambițioasă și tenace, iubitoare de faptă își extinde activitatea profesorală, fiind angajat în calitate de

dascăl de teologie la Pansionul Nobilimii. Pentru activitatea sa didactică este înalt apreciat de către autoritățile ecleziastice țariste și primește în dar, drept recompensă scufia mov de catifea. Dar, în scurt timp după decernarea onorabilului ordin, starea sănătății lui se agravează și pe motiv de reumatism, la 1831 se retrage din toate funcțiile [6, p.12].

Arhiepiscopul Dimitrie Sulima nu se poate împăca cu plecarea unui prieten fidel și susținător de încredere din anturajul său. Pentru a nu-l pierde irevocabil, îl numește protoiereu la Catedrala Arhiepiscopală. Dar din aceleași motive de sănătate Victor Purișchevici renunță și la această funcție. În continuare întreprinde o serie de escapade la Odesa, unde urmează diferite cure de tratament, dar boala a progresat ireversibil [6, p.13].

Contemporanii care l-au cunoscut în acea perioadă susțineau că fostul rector și profesor afectat din cauza bolii, nu era nimic mai mult decât o epavă, pe care orice adiere ușoară de vânt ar fi ridicat-o în aer. Pleacă la cele veșnice în 1834, la doar 40 de ani împliniți.

Perioada în care Victor Purișchevici s-a aflat în funcția de rector al Seminarului, a fost extrem de dificilă în urma conflictului permanent dintre rector și inspector. Din cauza divergențelor de opinie, între cei doi, deseori rezoluțiile din cadrul ședințelor administrației seminarului erau semnate doar de rector, ceea ce contravenea statutului Seminarului. Această incorectitudine a fost sesizată de către revizorii instituției, în anii 1823-1830, care au raportat despre acest lucru Conducerei Academice de la Kiev, ca despre o încălcare flagrantă [5, p. 27].

În aceste rapoarte se indica, în primul rând, despre o fraudă financiară de delapidare din fondul bugetar al seminarului în sumă de 5875 ruble 72 cop. de către administrația seminarului în scopuri necu-

noscute, de asemenea revizorii mai semnalau despre tergiversarea întocmirii și eliberării oricăror documente și decizii adoptate din motivul disensiunilor între rector și inspector. Tot din această cauză, anumite hotărâri, dispoziții erau luate în disonanță cu statutul seminarului și a problemei examinate la cel moment. Deseori nu se ținea cont de multe propuneri adecvate. De exemplu, în cadrul inspectării școlii spirituale județene, inspectorul a scos la iveală o serie de incorectitudini în cadrul predării materiei didactice de către profesori, recomandând prin intermediul administrației seminarului să se adopte anumite măsuri coercitive pentru a menaja situația în cauză. Recomandarea așa și a rămas doar la nivel de propunere, deoarece inspectorul nu și-a dat acordul în această chestiune [5, p.27]. Alte sesizări ale rectorului care, practic, au fost blocate de nedorința de colaborare a inspectorului, au ținut de semnalarea cazurilor de consum excesiv al băuturilor alcoolice și organizarea dezordinilor în căminul studentesc de către elevii seminarului, jaful organizat în casa doctorului Donskoi, maltratarea lui și multe alte cazuri la care, în pofida cererilor din partea rectorului de elucidare a lor, inspectorul a rămas inflexibil și, invers, atunci când inspectorul înainta vreo cerere conducerii seminarului, ea era privată de orice atenție [5, p.27]. Din acest considerent, conducerea academică, pentru a aplană situația distructivă a acestor relații din interiorul conducerii seminarului, a decis separarea prerogativelor rectorului și inspectorului, lucru despre care nu s-a întârziat să se raporteze Comisiei școlilor teologice, care și-a dat avizul, indicând mitropolitului Serafim de la Kiev, ca să-i solicite arhiepiscopului Chișinăului și Hotinului, Dimitrie, adoptarea tuturor măsurilor posibile, pentru a ridica seminarul la acel nivel de organizare, pe care-l cere Regulamentul școlar teologic.

Prin urmare, rectorul V. Purișkevici a fost înlăturat din cadrul conducerii seminarului, la fel ca și inspectorul seminarului, care a fost transferat în aceeași funcție la seminarul din Kaluga.

Cel de-al patrulea rector al Seminarului Teologic din Chișinău a fost arhimandritul Filadelf [6, p.14]. Spre deosebire de predecesorii săi, care se trăgeau din dinastii de teologi, arhimandritul Filadelf s-a născut într-o cunoscută familie de nobili – clerici din regiunea Poltava la 1786, refugiați din Moldova în timpul domniilor fanariote. Tatăl său, Ioan Puzina, era o personalitate teologică recunoscută în gubernia Poltava. Fiul, viitorul arhimandrit Filadelf, cu numele mirean Constantin Ivanovici Puzina, absolvște inițial Seminarul Teologic din Pereaslav, acolo unde au predat și G. Bănulescu-Bodoni și Petre Cunițki.

Își definitivează studiile superioare la Academia Teologică din Sankt-Petersburg, făcând parte din prima promoție a acestei instituții (1809 – 1814). Dând dovadă de o inteligență nativă, logică intransigentă și realizând cercetări de succes în domeniul teologiei, absolvște Academia Teologică din Sankt-Petersburg cu titlul de doctor în teologie [6, p.14]. După absolvire a fost trimis la Seminarul Teologic din Vologda în calitate de profesor de limbă ivrit și franceză. În paralel, mai suplinea și funcția de bibliotecar al Seminarului, iar duminicile ținea lecții publice, în cadrul cărora vorbea despre principiile creștinismului [11, p.7]

Foarte curând, la 1822, se călugărește sub numele de Filadelf. Urcă vertiginos pe scara ierarhică. Devine ierodiacon, apoi ieromonah. În același an este numit în funcția de inspector și profesor la Seminarul Teologic din Cernigov. Câțiva ani la rând se dedică cu abnegație renovării și prosperării instituției de învățământ. Mai târziu, la 1825, este recompensat cu generozitate

pentru eforturile depuse, fiind numit rector la Seminarul Teologic din Voronej. Concomitent, mai predă o serie de științe teologice. Este ridicat la rangul de arhimandrit și transferat la 1831 să-și continue rectoratul la un Seminar de frontieră - Seminarul Teologic din Chișinău.

Și aici, ca și la Voronej continuă să exceleze și în cariera didactică, predând în paralel științele teologice. În 1831 i se încredințează gestionarea activității mănăstirii Curchi, iar în 1837 – a celei din Dobrușa. La finele anului 1833 este numit revizor al școlilor Lancaster din Basarabia [6, p.15].

Pentru activitatea sa laborioasă în domeniul de specialitate i se conferă ordinul Sf. Ana cu sigiliul Coroanei Imperiale. Mai mult ca atât, activitatea sa infatigabilă este remunerată și cu o serie de premii bănești. Atunci când vorbim de succesele sale în plan profesional, nu putem să nu amintim de un fapt important din biografia sa, că anume el a făcut parte din grupul de clerici selectat printr-un proiect al Sf. Sinod, chemați la o stagiere de un an la Sankt-Petersburg. Această stagiere era consacrată oficierii serviciilor religioase și propovăduirii Noului și Vechiului Testament. I-a impresionat pe toți prin competența sa profesională și, drept rezultat, mentorii de la Sankt-Petersburg i-au acordat doar lui în exclusivitate titlul de arhimandrit pentru mănăstiri de clasa întâia.

La revenirea din Sankt-Petersburg în 1847, se dedică în continuare, cu aceeași conștiinciozitate, activității de rector [6, p.15].

Însă în toate timpurile și în toate regiunile a existat acea categorie de caractere obscure – invidioși, care nu s-au putut nici odată resemna cu succesele altora. Deși istoria i-a pedepsit pe lachei fără cruțare, capcanele lor au reușit să distrugă personalitățile

marcante. Și în cazul nostru, soarta a trasat inexorabil o linie brutală peste destinul arhimandritului Filadelf. Se spune că el ar fi avut un caracter mai impulsiv, lucru de care au profitat răuvoitorii săi. Această calitate i-a jucat festa de mai multe ori. Toată bulversarea carierei sale s-a datorat unui litigiu pe care l-a avut cu unul dintre profesorii seminarului, și anume un oarecare Kliment Nikitskii.

Confruntarea, la început verbală, a avut drept motiv un cuvânt evreiesc rostit la un examen public. Inițial, era o dispută academică, care a avut loc chiar în cabinetul de lucru al arhiepiscopului Irineu [6, p.18]. Această controversă a continuat în termeni mai aprinși și în apartamentul arhimandritului și s-a terminat cu o încăierare de mare rezonanță în ograda seminarului. Profesorul Nikitskii l-ar fi apucat pe arhimandritul Filadelf de barba lungă într-un mod agresiv și ar fi început să i-o smulgă cu putere, târându-l după ea și pe bietul rector. În încercarea disperată de a se apăra, arhimandritul a apucat în mâini ce i-a căzut în cale, amenințându-l pe profesorul năbădăios [6, p.19]. Nu știm cu ce s-ar fi finalizat această scenă belicoasă, dacă nu ar fi intervenit seminaristii.

Autoritățile țariste au reacționat prompt și dur la prestația publică a celor doi angajați ai seminarului. Pe marginea acestui caz, la seminar se organizează consecutiv câteva revizii și, drept consecință, arhimandritul a fost eliberat, fără drept de apel, din toate funcțiile pe care le deținea. În afară de demersul lui Klement Nikitskii către Sf. Sinod se mai demarează o nouă anchetă și i se intentează proces disciplinar. Cu regret, la acea oră nu mai era în viață protectorul și susținătorul său arhiepiscopul Dimitrie Sulima.

Iar noul cârmuitor religios al bisericii din Basarabia arhiepiscopul Irinarh nu-l

avea la inimă și nu a pregetat nicio clipă să-și manifeste neacceptarea arhimandritului Filadelf.

Observăm că, evolutiv, din elita ecleziastică basarabeană este înlăturată vechea gardă cu favoriții și continuatorii ei. Nu credem că ar fi fost întâmplător incidentul nominalizat mai sus, ca și ura arhiepiscopului Irineu, dacă nu am omite următorul fapt relevant pentru deconspirarea celor petrecute, care, la o primă analiză, ar părea banal și lipsit de importanță, dar, privit mai atent, își descoperă alte rosturi și semnificații operante. Astfel, arhimandritul Filadelf s-a remarcat de la începutul activității sale în Chișinău. Datorită perseverenței sale în muncă, fiind abia în cel de-al treilea an de rectorat, Dimitrie Sulima, impresionat de capacitățile lui de lucru, l-a recomandat Sf. Sinod la funcția de vicar al Chișinăului și Hotinului [6, p.19]. În raportul său, nominalizat mai sus, el menționa că așa o personalitate ca cea a arhimandritului Filadelf este extrem de necesară regiunii, mai ales că el posedă limba moldovenească, având astfel limbă comună cu poporul de aici.

Atât colegii de lucru, cât și studenții Seminarului, au avut doar cuvinte frumoase pentru arhimandrit [10, p. 277]. Ei l-au caracterizat în unison ca fiind o persoană extrem de sinceră și onestă cu vaste cunoștințe științifice, minte ageră și ascuțită, fire deschisă, lipsită de orice urmă de ipocrizie, vanitate și fățarnicie și extrem de binevoitoare. Indiferent de circumstanțe, niciodată nu a pregetat să ajute pe cei ce se adresau la el după ajutor. Le-a acordat din plin și dezinteresat, bucurându-se ca un copil de succesele celor din jur, succese, datorate în mare parte și datorită contribuției sale, fără de a simți nevoia de a-i fi menționată contribuția.

Conflictul produs l-a marcat profund. Procesul demarat de Sf. Sinod s-a încheiat

în defavoarea sa. Filadelf se retrage în așa-zisul pustiu Kitaev, de la mănăstirea Vădubițk [12, p. 442] nu departe de Kiev, și acolo, după doi ani de zile, se stinge din viață la doar 65 de ani [13, p. 6].

Pentru curioși vom relata pe scurt și despre ceea ce s-a întâmplat în continuare și cu profesorul bătaș Klement Nikitskii.

Klement Nikitskii era unul dintre puținii profesori de origine rusă (marea majoritate erau ucraineni). S-a născut la 1815 în regiunea Oriol, în familie de preot. După Seminarul Teologic din Oriol, este admis la Academia Teologică din Kiev. Este reprezentantul unei strălucite generații de clerici, fiind coleg cu viitoare personalități marcante în acest domeniu, cum ar fi spre ex. Iacob Amfiteatrov, arhiepiscopul de Kazan Antonie, Mark Viținskii, arhimandritul Mitrofan, rector al Seminarului Teologic din Chișinău, și arhiepiscopul Donului etc. Obține titlul de candidat în teologie [6, p. 20].

După absolvirea studiilor academice activează în calitate de profesor la Seminarul Teologic din Odesa. Predă cursurile de limbă ivrit și istorie bisericească. Se transferă în 1841 la Seminarul Teologic din Chișinău, unde în pătimitul 1847 se face eroul cunoscutului conflict. Drept consecință, a fost și el eliberat din toate funcțiile pe care le deținea. Neavând surse de existență, trăiește, până la sfârșitul zilelor sale, prin subsoluri, într-o sărăcie lucie. Încearcă să câștige un ban prin exercitarea diferitor munci ieftine și departe de a fi nobile, cum ar fi cele de a lustrui și repara încălțăminte, a vinde cerneală etc. [6, p. 20].

Cel de-al cincilea rector al Seminarului Teologic din Chișinău a fost arhimandritul Tihon. Se află în această funcție o perioadă destul de sumară între anii 1849 – 1851.

Ivan Solnțev, acesta era numele sau de la nastere, s-a născut în or. Kursk, într-o

familie de preot. Inițial își face studiile la Seminarul Teologic din localitate, după absolvirea căruia îl regăsim pe băncile Academiei Teologice din Kiev [6, p. 22]. Obține succese spectaculoase, la absolvirea studiilor academice fiind-i conferit binemeritul titlu de doctor în teologie. În 1837 se călugărește, luându-și numele de Tihon. Precum e și firesc, devine ierodiacon și ieromonah. Devine membru al Frăției Lavrei Kievo - Peciorsk.

La cererea Sf. Sinod este trimis în calitate de profesor de greacă și istorie bisericească la Seminarul din Saratov, ca mai apoi, pentru reușită și calitățile sale, să fie numit rector al acestei instituții. După mai puțin de un an de la numirea sa în funcție, la insistența autorităților ecleziastice de la Sankt-Petersburg, este transferat la Chișinău, unde urma să suplinească la Seminarul din localitate funcția vacantă de rector. Având o sănătate șubredă, nu putea face față situației, care necesita o implicare activă nu numai în viața Seminarului. Funcția de rector al unui asemenea for cultural mai însemna și un fel de diriguitor al întreg învățământului din regiune. Trebuia să fie verificată asiduu activitatea tuturor școlilor spirituale și parohiale. La fel, trebuia să soluționeze problemele de orice ordin, cum ar fi cazarea și alimentarea învățăceilor etc. Evident, că în situația sănătății precare, arhimandritul Tihon nu putea să-și onoreze obligațiile. La doar doi ani de activitate, el scrie o cerere de demisie către Sf. Sinod și se retrage la mănăstirea Curchi, în calitate de stareț [6, p. 23]. Apoi se transferă la mănăstirea Hâncu, pe rol de simplu călugăr [*idem*]. Aici a și plecat la cele veșnice. În această perioadă el scrie o serie de lucrări revelatorii pentru provincia Basarabia, cum ar fi de exemplu studiile sale dedicate mănăstirilor basarabene, care ulterior au fost publicate în *Труды Бессарабского*

Церковного Историко-Археологического Общества. [12, p. 442].

Cel de-al șaselea rector al Seminarului Teologic din Chișinău a fost arhimandritul Mitrofan. Numele de la naștere era Mark Viținskii.

A fost coleg de studii cu anterior nominalizatului profesor al Seminarului Klement Nikitskii, implicat în litigiul cu arhimandritul Filadelf. S-a născut în satul Gorohovka din ținutul Pavlovsk al guberniei Voronej, într-o familie de slujitori ai bisericii [6, p. 24]. Absolvește Seminarul din Voronej și se angajează în calitate de preot. După decesul soției, hotărăște să plece din localitatea de baștină pentru totdeauna. Se înscrie la Academia Teologică din Kiev. Obține titlul de magistrul în teologie. Activează în calitate de profesor la seminarele din Poltava, Oriol și Kiev [6, p. 24]. În anul 1849 este transferat printr-un ordin al Sf. Sinod la Seminarul Teologic din Chișinău în calitate de profesor de istorie biblică. După doi ani de activitate profesorală, în 1851 este ridicat la rangul de rector al Seminarului Teologic din Chișinău. Rezultatele muncii sale în această funcție sunt notabile. Datorită contribuției neobositului rector, s-au înălțat splendidele construcții seminariale, a căror vestigii mai pot fi descoperite și astăzi în Chișinăul mileniului trei. Pentru meritele sale a fost decorat de către autorități cu ordinul Sf. Ana cu coroană imperială. După cca 10 ani de activitate fructuoasă în calitate de rector al Seminarului Teologic din Chișinău, Sf. Sinod a încercat transferarea sa în aceeași funcție la alte seminare, pentru a ridica acele instituții la nivelul calitativ nou de dezvoltare pe care-l obținuse Seminarul Teologic din Chișinău în timpul dirigerii sale. Dar arhiepiscopul Antonie s-a opus cu vehemență realizării acestui proiect, făcând tot posibilul ca arhimandritul Tihon să rămână în continuare în regi-

unea basarabeană. Pentru a-l convinge să rămână, arhiepiscopul i-ar fi acordat o serie de favoruri și privilegii.

În continuare urcă vertiginos treptele carierei ecleziastice. Autoritățile centrale nu au renunțat la proiectul obstaculat de arhiepiscop și recurg la un tertip. Este rechemat la cererea-exprès a Sf. Sinod pentru a efectua un stagiul de perfecționare de un an la Sankt-Petersburg [6, p. 25]. De fapt asta a fost o stratagemă subtil mascată pentru a-l ademeni pe arhimandrit în afara provinciei și a-i utiliza serviciile prețioase și în alte gubernii. Astfel, imediat după finisarea stagiului, este hirotonisit și numit în funcția de episcop al Ekaterinburgului, succedată de o altă funcție, mai înaltă în rang, cea de vicar al eparhiei Permiului, după care devine episcop de Orienburg, fiindu-i încununat toate aceste peregrinări cu numirea sa în scaunul arhiepiscopal al Donului și Novocerkaskului. Se stinge din viață la 1887, fiind înmormântat în cavoul din incinta bisericii de la vila arhierescă [*idem*].

Cel de-al șaptelea rector a fost arhimandritul Varlaam, primul rector din istoria Seminarului de origine autohtonă. S-a născut în Moldova istorică, în județul Hotin, s. Cobolcin, cu numele de la naștere Vasile Cerneavskii. Făcea parte dintr-o familie de preot, din fragedă copilărie cultivându-se valorile creștine. Contururile personalității sale s-au reliefat încă de pe atunci. Absorbit de universul lui Dumnezeu, îl regăsim la vârsta de 17 ani înscris ascultător la mănăstirea Hârjauca. Mai târziu se înscrie la cursurile școlii spirituale din Chișinău, după care urmează studiile la Seminarul Teologic din Chișinău [*idem*]. Evolutiv, observăm că începând cu personalitatea bine definită a arhimandritului Varlaam, atunci când vorbim de foștii rectori ai Seminarului, îi avem în vedere pe foștii absolvenți ai instituției.

Se călugărește în 1848, pe când era încă student la seminar. Atunci își ia un nou nume, cel de Varlaam. Devine ierodiacon și ieromonah [6, p. 25]. Apreciat pentru pietatea sa vădită și calitățile organizatorice, i se încredințează funcția de egumen al mănăstirii Frumoasa.

Fiind intransigent când era vorba despre aprofundarea studiilor teologice, arhimandritul Varlaam se înscre la studii la Academia Teologică din Sankt-Petersburg, pe care o absolvă la 1855 cu succese remarcabile, conferindu-i-se titlul de magistru în teologie. Un timp a predat la Seminarul din Ekaterinoslav, acolo unde a activat și mitropolitul Basarabiei G. Bănulescu-Bodoni, după care, printr-un ordin al Sf. Sinod este transferat la Seminarul Teologic din Chișinău. Aici, la 1861, i se încredințează administrarea acestei instituții, deținând funcția de rector al Seminarului Teologic din Chișinău timp de cca 13 ani. Afirmându-se ca un bun organizator și diriguitor al vieții religioase, cât și a instituțiilor încredințate, Varlaam Cerneavschii este promovată în ierarhia ecleziastică. După serviciul la Seminarul Teologic din Chișinău este numit episcop al eparhiei Vologda, apoi în Vâborg și Minsk (1880), unde a și decedat la 1889 [14, p. 156].

În timpul aflării sale în funcția de rector al Seminarului Teologic din Chișinău, arhimandritul Varlaam a realizat o serie de lucruri frumoase și necesare nu doar pentru seminar, dar și pentru întreaga eparhie a Basarabiei. Faptele sale rămân să fie scrise cu majuscule în Panteonul realizărilor din istoria Basarabiei. Printre cele mai importante, care au avut un impact pozitiv de rezonanță pentru dezvoltarea culturii spirituale în Basarabia vom aminti, în primul rând, de organizarea editării vestitului buletin eparhial, cunoscut sub titulatura de *Кишиневские епархиальные вести*. Până în prezent această revistă rămâne să

reprezinte o sursă inepuizabilă de informații prețioase despre activitatea spiritual-culturală a eparhiei, dar totodată și o rampă de lansare a clerului creator. Pe paginile ei se publicau multiple articole științifice de variat ordin și creații literare. Însuși arhimandritul Varlaam însera cu regularitate în almanahul eparhial diverse studii, cercetări și predicile sale duminicale.

Ținem să precizăm, că de la bun început buletinul eparhial apărea atât în limba moldovenească, cât și rusă, apoi, autoritățile ecleziastice au suprimat cu brutalitate ediția în română. În plan editorial, arhimandritul a avut o activitate fructuoasă. În afară de studiile pe care le publica cu regularitate în officiosul eparhiei, a reușit să editeze într-o lucrare binedefinită și disertația sa de magistru consacrată lui Ioan Gură-de-aur [14, p. 157].

Nu putem omite și alte realizări ale arhimandritului Varlaam, cum ar fi de exemplu finisarea la 1862 a construcției Bisericii Seminarului, începută încă în timpul rectoratului arhimandritului Mitrofan. Tot lui i se datorează construcția și darea în exploatare a unui nou bloc de studii al Seminarului Teologic din Chișinău, un frumos edificiu cu 3 etaje din piatră albă și care avea ieșirea la str. Alexandrovskaja [*idem*]. Să nu uităm, că arhimandritul Varlaam a fost și cel care a separat Seminarul Teologic de școala spirituală de băieți din Chișinău. Cea din urmă, fiind transferată în fastuosul local din centrul orașului, mai târziu a devenit cunoscutul hotel elvețian.

Atunci, când vorbim despre cei, care au stat în băncile Seminarului Teologic din Chișinău, vorbim, de fapt, despre cei, care ulterior au devenit elita intelectuală a Basarabiei. E vorba de o elită intelectuală ramificată în cele mai diverse domenii: teologie, artă, cultură, medicină, juridică, politică etc. Cei mai de văză teologi, juriști, medici, scriitori ai Basarabiei, au fost prin studiile

lor, absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău.

Unul dintre primii profesori ai Seminarului Teologic din Chișinău, proveniți din rândurile foștilor studenți ale aceleiași instituții, a fost Avraam Juminschi. El și-a făcut studiile la Seminarul din Chișinău, făcând parte din prima promoție, care a studiat după regulamentul stabilit de însuși G. Bănulescu-Bodoni, avându-i drept profesori pe apropiații mitropolitului: P. Cunițki, Ivan Nesterovici, Isidor Gherbanovschi ș.a.[6, p. 153].

După studiile seminariale, îl regăsim pe băncile Academiei Teologice de la Kiev, pe care o absolveste cu brio la 1827, conferindu-i-se titlul de doctor în teologie. Revine la Chișinău pe postură de profesor la Seminarul Teologic din Chișinău. Tot aici se călugărește sub numele de Antonie. La 1832, printr-un ordin al Sf. Sinod din Sankt-Petersburg, este transferat la Kaluga în funcția de inspector al Seminarului din localitate. Aici, departe de seminarul „matern”, a și trecut la cele veșnice la 1834 [*idem*].

Dintre cei mai de vază teologi ai Basarabiei, absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău, îl vom aminti pe talentatul om de arte, preot, compozitor, dirijor și pictor, Mihail Berezovschi. Originar din sudul Basarabiei, a moștenit talentul de la tatăl său Andrei Berezovschi, preot în s. Bairamea [*ibidem*, p. 151]. Anume tatăl a fost cel, care i-a cultivat de mic copil dragostea pentru cântul coral. Deși era cel mai tânăr din coriști, îi fascina pe cei din jur prin tembrul său pur și cristalin, care se distingea din toate celelalte voci. Precum e și fiesc, provenind dintr-o familie de preot, își urmează destinul predestinat, făcându-și studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, apoi la Conservatorul Academiei din Sankt-Petersburg.

Ulterior, în 1907, Mihai Berezovschi

este angajat în calitate de profesor de muzică la Școala Eparhială. Cca 20 de ani a fost regentul corului arhieresc pe care l-a ridicat la înălțimi de neatins. Însuși țarul Nicolae al II-lea, fiind în vizită la Chișinău și ascultând corul arhieresc în catedrala arhiepiscopală, cor, condus de către preotul catedralei Mihail Berezovschi, rămas profund impresionat de acea feerie muzicală corală, ar fi vorbit următoarele: „Aveți cel mai minunat cor și o catedrală impunătoare”. Iar un alt teolog român, Gala Galaction, consemna următoarele: „Cântarea din această catedrală reprezintă cununa originalității și a valorii artistice pentru acest prim-altar al Basarabiei! M-a învrednicit Dumnezeu să asist acum vreo doi ani la o liturghie în Capela Sixtină din Vatican. Am auzit, prin urmare celebrul cor din Capela Sixtină. Când am revenit în țară cu însufletire: - Maestre, am auzit, în Roma corul de la Capela Sixtină și mi-am mărturisit mie și altora: corul lui Berezovschi este superior” [15, p.1].

Fiind unul din adevărații propulsori ai artei basarabene, el este creatorul unui adevărat tezaur muzical, fiecare piesă din acest tezaur fiind o bijuterie a cărei rafinement te transferă în spațiul divinului. Vom nominaliza doar câteva dintre ele: „Liturghia, Sf. Ioan Gură-de-aur”, concert pentru 3 voci, „Ție laudă Doamne”, „Acatistul Maicii Domnului de la Hârbovăț”, „Războinica”, „Cântecul heruvimilor”, „Spune-mi, Doamne, sfârșitul meu”, „Troparele – imnul sfinților Chiril și Metodiu”, „Trei luminători” ș.a. A pus pe note cantatele: „Rusia și Bulgaria”, „O sută de ani de la unirea Basarabiei”, „Borodino”, „Doi titani”, „La o sută de ani ai Seminarului” și multe alte cunoscute lucrări muzicale [6, p. 151].

Fiind mai mult de 10 ani profesor și director al Școlii de cântăreți din Chișinău și profesor la Conservator, reușește să creeze una dintre cele mai de vază școli coristice. Urmașii acelor discipoli activează până în

prezent în acele școli. Printre cei mai notorii dintre elevii săi a fost cunoscuta interpretă Maria Cebotari, care a cântat în corul condus de distinsa personalitate.

Posesor al unui talent inepuizabil, care s-a dovedit a fi polivalent, Mihail Berzovschi s-a afirmat și ca un pictor talentat, impresionând prin coloristica picturilor sale. A participat la numeroase expoziții, obținând la una dintre ele Medalia de Aur [16, p.146-147].

Din foștii studenți seminariști, deveniți ulterior profesori ai instituției absolvite, fac parte și reprezentanții dinastiei Baltaga. Primul dintre ei, pe care-l găsim în listele seminariale, este Teodor Baltaga, absolvent din promoția a XIII-a a Seminarului Teologic din Chișinău (1843 – 1847) [6, p.154].

Revine la Seminar în calitate de profesor de limbă moldovenească, făcând parte și din Administrația Seminarului Teologic din Chișinău.

Printr-un ordin emis la 1882 de către Sf. Sinod, Teodor Baltaga devine protoiereul catedralei arhiepiscopale din Chișinău. A decedat la 1901. Publică în *Buletinul Eparhial* o serie de articole consacrate istoriei eparhiei Chișinăului [*idem*].

Un alt student de vază, devenit în timp profesor de limbă moldovenească la Seminarului Teologic din Chișinău, este vestitul Emilian Ghepețchi. El a fost unul dintre autoritățile eparhiale locale care s-au opus celor centrale, atunci când s-a hotărât ca să excludă predarea limbii locale în seminare. A fost acel neobosit dascăl, care cu mijloace proprii făcea rost de manualele necesare discipolilor săi pentru studierea gramaticii limbii moldovenești. Unul dintre manuale a fost „Начертание правил валахо-молдавском в прозе и стихах для упражнения в валахо-молдавском языке с присовокуплением словаря и собрания славянских первообразных слов в языках Валахо-молдавском” a lui

Iacov Ghinculov. Această lucrare era formată din 5 capitole: I. „Bazele citirii și scrierii în limba română” II. „Etimologia generală” care cuprindea toate părțile de vorbire ca: substantivul, articolul, adjectivul, prenumele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția și intersecția [17, p. 95]. El definește fiecare parte de vorbire în particular, inserând un număr enorm de exerciții și exemple.

Capitolul III se intitula „Etimologia particulară”, în cadrul căruia erau propuse spre examinare părțile de vorbire din punct de vedere morfologic, clasificate în flexibile și neflexibile. Cel de-al IV-lea capitol cuprindea sintaxa limbii române. Aici se propuneau spre examinare noțiuni generale de sintaxă, sintaxa propoziției și a frazei, clasificarea propozițiilor după scopul comunicării, clasificarea propozițiilor după structură, părțile propoziției. Ultimul capitol, cel de-al V-lea, se intitula „Pronunțarea cuvintelor”. Gramatica lui Iacob Ghinculov era însoțită de un cuvânt introductiv al autorului (menționăm că era scris în limba rusă), în care vorbește detaliat despre originea și evoluția limbii române, demonstrând cu lux de amănunte că limba română provine din latină, subliniind, în paralel, unitatea națională a tuturor românilor din spațiul Carpato-Danubiano-Pontic: „Denumirea de „români” nu este problematică. Până la înființarea Principatului Moldova, poporul ambelor principate era cunoscut cu numele general de români, limba vorbită de ei este unitară, dar ea este o limbă bogată în dialecte” autorul nominalizând dialectul muntenesc, moldovenesc, și ardelean [17, p.9 5-97]. Tot el era posesorul unei bogate biblioteci, cu literatură variată la care elevii săi aveau acces nelimitat. A activat și în calitate de traducător din rusă în română pentru *Buletinul Eparhial*. A decedat la 1885 în funcția de stareț - protoiereu la Biserica Mihăileană.

Șirul studenților-profesori ai Seminarului Teologic din Chișinău îl continuă Grigorie Galin, absolvent seminarial din promoția a XV-a (1847-1851). La început activează la Seminarul din Ekaterinoslav, apoi printr-un ordin al Sf. Sinod este transferat la seminarul natal. Aici înregistrează o longevivă activitate profesorală de cca 21 de ani, după care i se încredințează funcția de protoiereu la catedrala arhiepiscopală din or. Minsk, continuând să activeze până la sfârșitul vieții sale la 1893. Publică o serie de articole de specialitate în *Buletinul Eparhial*. În același organ de presă și-a publicat și teza de doctorat dedicată patriarhului Ierusalimului Sofronie. Grigorie Galin mai este și cel care a elaborat și a tradus în limba română slujba lui Ioan Războinicul [6, p.156].

În continuare propunem să ne oprim atenția asupra celui care a activat neîntrerupt la Seminarul Teologic din Chișinău mai mult de 36 de ani, din 1871 până la 1908 inclusiv, profesor seminarial, cunoscutul teolog-cercetător Iosif Parhomovici. În paralel, a mai deținut și funcția de inspector al Școlii Eparhiale din Chișinău [*idem*].

Cu prilejul aniversării a jumătate de secol de la deschiderea acestei școli Iosif Parhomovici a editat o frumoasă lucrare istorico-statistică dedicată activității Școlii Eparhiale de fete din Chișinău. Între 1905-1908 activează în calitate de redactor la *Buletinul Eparhial*. Grație eforturilor sale, s-a reușit editarea săptămânală a organului eparhial. Anterior, el se edita doar într-o ediție lunară. Desfășoară o prodigioasă activitate publicistică, științifică și literară. Editează o serie de lucrări consacrate subiectelor de specialitate [18, p.195]. Este un autor permanent la *Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества* cu studii consacrate mitropolitului G. Bănulescu-Bodoni, arhiepiscopu-

lui Irinarh, arhiepiscopului Pavel ș.a. Fiind deja la odihnă binemeritată, continua să activeze fără vreo remunerare în instituțiile eparhiale. Impresionat de această personalitate, țarul, făcând excepție, îi conferă înaltul rang de consilier de stat la 7 aprilie 1910 [*idem*].

O notorietate absolută din lista absolvenților și profesorilor Seminarului Teologic din Chișinău este venerabilul mitropolit, candidat la Scaunul patriarhal, Arsenie Stadnițki.

Viitorul călugăr și Sfânt Arsenie s-a născut la 22 ianuarie 1862 în satul Comarovo, județul Hotin, într-o veche dinastie de teologi consacrați. La botez a primit numele de Avksentie Stadnițchi. Din frageda copilărie în familie i-au fost cultivate principalele norme ale moralei creștine, care precepte i-au marcat întreaga viață.

În 1880, se înscrie la Seminarul Teologic din Chișinău, pe care-l absolvește cu mențiune. Ardoarea credinței și aptitudinile intelectuale ale tânărului Stadnițchi au fost remarcate de dascălii săi, fiind promovat la Academia Teologică din Kiev, pe care a absolvit-o cu gradul de doctor în teologie.

Este una dintre cele mai dinamice perioade din viața sa. Fiind student, s-a ambiționat să călătorească la Muntele Athos din Grecia. Impresiile în urma „expediției” sale le-a publicat în *Jurnalul studentului-pelerin la Athos*, lucrare editată la Kiev în 1886. Deși era o primă încercare, temerarul pelerin și-a validat pe deplin calitățile de cercetător talentat, dublate de un profund spirit de observație. Lucrarea lui Arsenie Stadnițchi a fost înalt apreciată cu Premiul în numele lui Makariev.

După încheierea studiilor academice a fost repartizat în calitate de profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, pe băncile căruia a fost cândva un simplu student. Aici a predat greaca veche, muzica bisericească și teologia dogmatică. În paralel, a deținut

funcția de redactor al faimosului organ de presă al clerului basarabean *Кишиневские Епархиальные Ведомости*, în care a publicat peste 100 de articole, care au contribuit serios la sporirea prestigiului tânărului profesor și cercetător.

Grație unor eforturi incredibile, în 1895 el reușește să editeze celebra sa lucrare *Gavriil Bănulescu-Bodoni, exarhul moldo-vlah (1808-1812) și mitropolit al Chișinăului (1813-1821)*, pentru care i s-a conferit titlul de magistru în teologie. Astfel, în opinia contemporanilor săi, Arsenie Stadnițchi a reușit să pătrundă în tumultul vremurilor apuse și în esența vieții acestei disputate figuri, să înțeleagă sufletul clerului basarabean și să găsească acolo mobilul faptelor și evenimentelor descrise. Datorită muncii fără preget și serioasei sale erudiții, el reușește să integreze întreaga activitate a lui Gavriil Bănulescu-Bodoni într-o structură conceptuală și narativă complexă, bine articulată.

În continuare, Arsenie Stadnițchi încearcă să pătrundă în miezul problemei și să găsească o explicație adecvată animozităților exaltate, promovate insistent în mass-media românească în acea perioadă față de Gavriil Bănulescu-Bodoni, de biserica rusă și ortodoxism. A invocat chiar unele afirmații ale lui Xenopol care susținea că ortodoxismul a fost o nenorocire pentru poporul românesc. Autorul cărții explică aceasta prin faptul că românii nu cunosc adevărata noblețe a sufletului poporului rus. „Dar cu părere de rău, meditează în continuare ilustrul teolog, nu doar românii sunt ignoranți, ci înșiși rușii puțin ce cunosc despre poporul vecin de aceeași credință cu ei. Pentru mulți dintre ei România e *terra incognita*. Moldovenii, în viziunea unor astfel de indivizi, deseori se identifică cu țiganii care fură și înșală oamenii creduli, cât despre instruirea lor, despre literatura moldovenească, pentru astfel de persoane e ceva de

domeniul irealului. Fără a fi exhaustivi, nu ne rămâne decât să regretăm această realitate și să constatăm că ea nu are nici un temei istoric”, constată autorul.

Demonstrând calități de bun cunoscător al istoriografiei române, Arsenie Stadnițchi face referire la articolul lui Ghenadie al Râmnicului „Exarhul Gavriil”, publicat în *Revista Nouă*, 1888, nr. 10. Studiul în cauză l-a calificat pe G.Bănulescu-Bodoni drept un personaj bântuit de inconsecvențe, bazate mai mult pe declarații pline de exaltare și patetism. Ghenadie al Râmnicului a fost cel care l-a numit „coadă de topor în mâinile rușilor”. Foarte diplomat și judicios, Arsenie Stadnițchi afirmă că doar scriind o lucrare de proporții, efectuând veritabile studii, poți pătrunde în miezul problemei, poți analiza, sintetiza și găsi incoativul mișcării.

Lucrarea lui Arsenie Stadnițchi *Gavriil Bănulescu-Bodoni, exarhul moldo-vlah (1808-1812) și mitropolit al Chișinăului (1813-1821)* prezintă un interes enorm pentru formarea unor concluzii corecte privind relațiile dintre ruși și români, îndeosebi dacă se ia în considerare lipsa surselor referitoare la această problemă. Ideile sale se înscriu pe coordonatele promovării relațiilor de prietenie și stabilitate între biserica română și cea rusă.

Manifestând o propensiune pentru intransigență și sacralitate, la 1 ianuarie 1896 Avksentie Stadnițchi îmbracă schima cea mare și primește un nume nou - cel de Arsenie. În continuare a înfruntat toate servituțile unei asemenea dăruiri. Avansează fulminant pe scara ierarhiei ecleziastice. A fost rectorul și starețul mănăstirii Sf. Antonie Romanul din Novgorod, iar ulterior arhimandrit. Își urmează cariera ca inspector și profesor, apoi ca rector al Academiei Teologice din Moscova (1898-1903). În paralel, a fost hirotonit în funcția de episcop de Volokolamsk (1899) și al treilea vicar al Mitropoliei Moscovei.

În anul 1900, împreună cu un grup de studenți și profesori de la Academia Teologică din Moscova, întreprinde un pelerinaj la locurile sfinte în Palestina și alte țări din Orientul Apropiat. Grație inepuizabilului său talent narativ și calităților de iscusit cercetător, în baza impresiilor de călătorie, episcopul Arsenie editează lucrarea *În țara sfintelor amintiri*, în care a inserat și circa 60 de fotografii, marea lor majoritate fiind realizată chiar de autor.

În 1904 i s-a conferit titlul de doctor în istoria bisericească pentru lucrarea *Studii și monografii asupra istoriei Bisericii din Moldova*. Autorul prezintă în ea un tablou complex al Principatelor Dunărene, al bisericii din acest spațiu și sintetizează momentele de maximă importanță. Printre dramele poporului român el evidențiază nefastele domnii fanariote. Lucrarea s-a bucurat de mare succes atât în Rusia, cât și în afara hotarelor ei, beneficiind de numeroase mențiuni și premii. Pentru această realizare științifică regele Carol al României l-a decorat pe Arsenie Stadnițchi cu medalia „Bene Merente” de gradul I. Totodată, Academia de Științe a Rusiei i-a decernat Marele premiu în numele lui Uvarov.

În calitate de episcop de Pskov și Porhov, Arsenie Stadnițchi desfășoară o vastă activitate culturală: înființează școli, muzee. În 1910 este ales în scaunul arhiepiscopal al orașelor Novgorod și Staraia Russa. În această perioadă el își îndreaptă eforturile în vederea restaurării unei serii de monumente istorice valoroase ale arhitecturii teologice ruse. A fost președintele Sinodului Local al Bisericii Ruse în anii 1917-1918 și, conform mărturiilor unor participanți, practic conducea majoritatea ședințelor Sinodului.

În octombrie 1917, Arsenie Stadnițchi, ca membru al Consiliului Suprem al Sfântului Sinod, a candidat pentru numirea în rangul de Patriarh, împreună cu episcopii

Antonie și Tihon, dar, în urma tragerii la sorți, funcția i-a revenit arhiereului Tihon. La 29 noiembrie 1917 este instituit în scaunul mitropolitan și desemnat membru permanent al Sfântului Sinod de la Sankt-Petersburg.

La 11 august 1933 Arsenie Stadnițchi a fost numit în calitate de mitropolit de Tașkent și Turkestan. El a fost părintele duhovnic al arhiepiscopului Luca (Voino-Iasnețkii), în mâinile căruia a murit pe 23 februarie 1936, la spitalul din Tașkent. A fost înmormântat la cimitirul Botkin din același oraș.

Mitropolitul Arsenie Stadnițchi a rămas în istorie drept un model pentru toți: modest și perseverent, intransigent în ceea ce privește moralitatea clerului, un erudit autentic, respectuos față de ființa umană în genere, milostiv și afectuos cu semenii săi debusolați, atent la judecățile de valoare, el a frapat contemporaneitatea prin inteligența sa creatoare și încrederea infinită în virtuțile morale ale propriului popor. Corelând toate aceste argumente extrem de edificatoare, trebuie să admitem că anume lui, de rând cu celelalte personalități marcante ale acestui meleag, îi revine rolul de a fi factorul propulsor al unei uriașe opere de cultura și spiritualitate basarabeană, iar într-un plan mai restrâns - de a fi un exemplu de dăruire, cercetare obiectivă și credință până la sacrificiu. În anul 1993 Biserica Ortodoxă Rusă din Diasporă și-a amintit de osteneala ecumenică și jertfa de dragoste într-o credință a Prea Sfințitului Arsenie și l-a canonizat” [19, p.136].

Tot absolvent și profesor al Seminarului Teologic din Chișinău a fost cunoscutul teolog cercetător Ioan Halippa. Absolvește Seminarul la 1891 și Academia din Kiev la 1895. La 1905 i se încredințează funcția de inspector al școlilor populare, după care la 1910 este transferat în aceeași funcție în or. Berdeansk din gubernia Tavria. În timpul

aflării sale la Chișinău el a desfășurat o prodigioasă activitate științifică, fiind dirigitorul vestitei Comisii Științifico-Arhivistice și fiind fondatorul celor mai de vază ediții eparhiale istorico-științifice Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества [6, p.161].

În contextul de student-profesor la Seminarul Teologic din Chișinău, nu putem să nu amintim și de un alt profesor al seminarului: Macarie Iepure. După absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău, își desăvârșește studiile la Academia Teologică din Kiev, pe care o absolvete la 1873. Se reîntoarce în Basarabia, angajându-se pe post de profesor la instituția pe care candva a absolvit-o.

În paralel (în anii 1883-1885) a suplinit și funcția de redactor-adjunct la *Buletinul Eparhial*, în paginile căruia a inserat o serie de articole dedicate sărbătorilor religioase, istoriei bisericii creștine, predicilor în popor și multe altele. Din 1885 a fost numit în funcția de șef de studii la școala spirituală de băieți din Chișinău. A decedat subit la 1903, în urma unui stop cardiac.

Pavel Lotoțkii este un alt specialist de performanță în istoria instituției-mamă a Seminarului Teologic din Chișinău. Își face studiile aici între anii 1896-1900. După finalizarea studiilor seminariale își desăvârșește educația teologică la Academia din Kiev (1900-1904). Absolvind-o cu succes, revine la Chișinău, unde se angajează în calitate de profesor și bibliotecar. Editează câteva lucrări monumentale dedicate istoriei Seminarului Teologic din Chișinău [14].

Împărtășind aceeași meserie de istoric, demnitatea profesională nu ne-ar permite să-l omitem din lista absolvenților remarcabili ai acestei instituții de vază pe cunoscutul istoric, membru corespondent al Academiei Române (ales în 1919) Iustin Frățiman. S-a născut la 1 iunie 1870 în s. Cuhureștii de Jos, județul Soroca. Deoarece

făcea parte dintr-o dinastie de preoți, de mic copil a fost orientat și el, la rândul-i, pentru o carieră teologică. Inițial a fost elev la școala spirituală din Edineț, apoi absolvete Seminarul Teologic din Chișinău la 1892, după care îl regăsim pe băncile Academiei Teologice din Kazan. Aici obține succese apreciate, absolvind-o la 1896 cu titlul de candidat în teologie. Revine în Basarabia și se angajează la Școala Spirituală de Băieți din Chișinău (1897-1899), după care pornește din nou la drum, de astă dată ajunge la Pskov și angajându-se în calitate de profesor la Seminarul Teologic din localitate. Abandonează și acest serviciu în favoarea studiilor la Institutul Filologic din Sankt-Petersburg.

Erudiția și interesul pentru cercetare i-a adus simpatia și susținerea faimoasei familii Catargiu, care i-a oferit cu generozitate posibilitatea de a studia în vestita lor bibliotecă. La 1913 revine în patrie și se stabilește în orașul Soroca. Se angajează în calitate de director al Școlii pedagogice din localitate, dar din cauza opțiunilor sale politice intră în conflict cu colectivul pedagogic, conflict care se soldează, de fapt, cu un tribunal convocat pe caz și cu expulzarea sa la Turgai. Revoluția din 1917 îi favorizează reîntoarcerea acasă. Tributar idealurilor sale politice, se implică activ în mișcarea de eliberare națională din Basarabia. Este unul dintre cei care și-a adus contribuția la fondarea Societății Istorigo-Literare B.P. Hașdeu (1918). Publică o serie de studii în revistele: „Cuvânt moldovenesc”, „Ardealul”, „România nouă”, „Sfatul Țării” ș.a.

De-a lungul vieții sale de neobosit cercetător, a reușit să publice un șir de studii, extrem de valoroase atât pentru istoria bisericii moldovenești, cât și pentru istoria Moldovei per ansamblu. Dintre ele vom nominaliza redutabila sa lucrare, publicată la început de secol XX *Iacob (Stamate)*,

episcopul Hușilor [20]. Pe paginile ei găsim o radiografie complexă a activității laboriosului episcop, bazată atât pe izvoare editate, cât și inedite. Prin intermediul acestei lucrări, Iustin Frățiman reușește să-și pună în valoare talentul narativ, concizia expunerii, dar și acuitatea investigației. Personajul studiat îl plasează în centrul unui tablou complex al realităților social-politice în care a activat, reușindu-i cu succes manevra de a transfera și orienta cititorul în hățușul realităților contemporane protagonistului [20]. Începutul de secol s-a dovedit a fi destul de productiv pentru Iustin Frățiman, reușind să editeze lucrări istorice câțiva ani consecutiv. În anul următor, 1902, vede lumina tiparului o nouă lucrare a sa *Chestiunea eparhiilor Basarabiei* [21]. În această lucrare autorul demonstrează detaliat interlegăturile dintre eparhiile de peste Prut (Proilaviei, Hușilor și a Hotinului) și Basarabia. Își fundamentează rațiunile în baza unor argumente elocvente și imbatabile, care demontează printr-o logică accesibilă teoriile învechite. În primul plan, sunt prezentate acele personalități notorii, care au încununat activitatea eparhiilor supuse cercetării istorice [21]. Doar peste un an, la 1903, mai înregistrează o nouă performanță la capitolul lucrări editate, publicând o adevărată istorie biografică *Inochentie – episcopul Hușilor*. Prin intermediul lucrărilor sale, Iustin Frățiman ne prezintă o aleasă galerie de iluștri teologi moldoveni, ale căror eforturi s-au coalizat în opera edificatoare de iluminare spirituală a propriului popor. În exaltatul an 1917 îl regăsim pe Iustin Frățiman invitat în calitate de lector la cursuri organizate în România pentru învățătorii basarabeni. În acest context, Onisifor Ghibu ne creionează următoarea situație în cartea sa de memorii *Pe baricadele vieții*: „Corpul didactic fu înghebat în condiții puțin mulțumitoare. Izbutisem să introduc în el încă doi „români”

pe R. Cioflec, ardelean, și pe G. Aslan de la București, pe care întâmplarea îl aruncă temporar în capitala Basarabiei. Toți ceilalți „lectori” erau basarabeni. Materiile principale - Istoria literaturii române și Istoria românilor — fură rezervate pentru doi basarabeni; prima – pentru preotul Alexe Mateevici, profesor la Seminar, a doua – pentru Iustin Frățiman, profesor la nu mai știu ce școală secundară din interiorul Rusiei, unde fusese exilat din cauza bunelor sale sentimente românești – amândoi oameni de inimă și buni „moldoveni”.

După 1918 a încercat cu disperare să se angajeze la vreo catedră a Seminarului Teologic din Chișinău, dar toate eforturile sale s-au dovedit a fi zadarnice, ulterior orientându-se spre Seminarul Teologic din Cernăuți, unde tocmai s-au anunțat posturi vacante. Dar și aici s-a lovit de un refuz sec. Singur și sărac trece la cele veșnice la 23 septembrie 1927, fiind îngropat în cimitirul din satul natal.

Cel mai mare poet al Basarabiei, autorul nemuritorului poem „Limba noastră”, Alexei Mateevici și-a făcut și el studiile la Seminarul Teologic din Chișinău (1905-1909) [6, p.182].

După absolvirea seminarului îl regăsim pe băncile Academiei Teologice din Kiev. În paginile Buletinului eparhial publică o serie de creații literare. Multe din ele ca de exemplu „Motive religioase în superstiții și obiceiuri religioase la moldovenii basarabeni”, „Impactul influenței religioase asupra genezei și dezvoltării istorice a limbii moldovenești”, au fost ulterior preluate în „Trudă”. A fost un colaborator permanent și al revistei „Luminătorul”, unde a publicat o serie de studii consacrate istoriei creștinismului în Moldova.

Un alt reprezentant al Seminarului Teologic din Chișinău este Cuviosul Macarie Untul. S-a născut în satul Florițoaia, județul Iași, într-o familie de preot. Își face studiile

la Seminarul Teologic din Chișinău între anii 1878 – 1881. După absolvirea renumitei școli (1881 și 1885) îl regăsim pe băncile Academiei Teologice din Kiev. La finisarea studiilor academice revine în Chișinău, unde se hirotonisește și devine stareț al bisericii de la închisoarea din Chișinău. Și-a dedicat întreaga activitate azilului pentru invalizi de pe lângă Frățimea *Alexandru Nevskii*, fiind convins că doar făcând bine ești un adevărat slujitor al Domnului. Toți cei care l-au cunoscut, l-au iubit și respectat, au nutrit pentru el un sentiment de profundă venerație. La Macarie Untul veneau necăjiții din toate colțurile Basarabiei după sfat și îndrumare. Nu a pregetat nicio clipă să le ofere ajutorul dezinteresat celor care aveau nevoie de el. A plecat la cele veșnice în 1916, fiind înmormântat lângă azilul „Alexandru Nevskii”, unde a muncit ani de zile.

Din șirul de personalități-absolvenți seminariali nu putem să nu îl remarcăm pe protoiereul-profesor Mihail Ceachir, intelectual de notorietate, iluminist basarabean, numit „apostolul limbii tipărite” de către găgăuzii contemporani. S-a născut la 1861 într-o familie de slujitori ai bisericii din localitatea Ceadâr-Lunga. Își face studiile la Seminarul Teologic din Chișinău, pe care îl absolvește cu succes la 1881. Ulterior, devine profesor la Școala Spirituală de Băieți din Chișinău, încredințându-i-se predarea unor așa materii de studii, ca: religia, matematica, paleografia, greaca ș. a. O performanță incontestabilă a activității sale rămâne a fi traducerea în limba găgăuză a „Noului” și „Vechiului Testament”. Mihail Ceachir a mai publicat și o serie de îndrumare metodico-practice pentru studierea limbii ruse și române. Traduce în limba română Începuturile învățaturii creștinești, semnată de mitropolitul Filaret, editează dicționarul ruso-moldovenesc și moldovenesc-rus, o crestomație ruso-moldove-

nească, abecedarul rusesc și moldovenesc și multe altele [17, p. 114].

În 1934 publică renumita sa lucrare de sinteză *Istoria găgăuzilor basarabeni*, consacrată studiilor efectuate de-a lungul vieții. Colaborează activ cu revista *Viața Basarabiei*, pe paginile căreia inserează o serie de studii cu caracter istorico-etnografic consacrate găgăuzilor.

A trecut la cele veșnice în 1938, fiind înmormântat la Cimitirul Central din Chișinău.

Desigur, că șirul studenților-profesori al Seminarului Teologic din Chișinău ar putea continua cu personalități marcante în domeniu, dar nu vom rata ocazia să nominalizăm în acest context și pe unii dintre absolvenții Seminarului Teologic din Chișinău, care după absolvire și-au continuat studiile în instituțiile laice. De exemplu, printre absolvenții Seminarului Teologic din Chișinău care și-au continuat studiile la Universitatea din Iuriev (astăzi Tartu, Estonia) sunt: Pantelimon Halippa (facultatea fizico-matematică) abandonează studiile în anul 3 și se înscrie la Universitatea din Iași [17, p. 206], Alexandru Frațiman [17, p. 205], Ioan Pelivan, absolvent al facultății de juridică, Mihail Pantelev (facultatea de medicină), Boris Iepure (facultatea de juridică) etc.

Publicistul și omul politic român Pantelimon Halippa s-a născut la 1 august 1883 în satul Cubolta, județul Soroca. A fost unul dintre cei mai mari activiști care au luptat pentru idealurile românești în Basarabia și pentru unirea acestei provincii cu România. A fost președintele „Sfatului Țării” care a votat Unirea în 1918. A ocupat funcția de ministru în diferite guverne. A fost deținut politic închis la Sighet, ulterior -membru corespondent al Academiei Române.

Inițial a făcut Școala Spirituală din Edineț, după care se înscrie la studii la Se-

minarul Teologic din Chișinău. După absolvire, în 1904, merge la Facultatea de Fizică și Matematică a Universității din Dorpat. Odată cu evenimentele revoluționare din nucleul Imperiului, renunța la studii. Revenit la Chișinău, colaborează cu revista *Basarabia*, în paginile căreia a tipărit imnul revoluționar *Deșteaptă-te, romane*, fapt pentru care este anchetat de autoritățile țariste.

După 1918 a deținut mai multe funcții: ministru, secretar de stat pentru Basarabia (1919-1920), ministru al Lucrărilor Publice (1927), ministru al Lucrărilor Publice și Comunicațiilor (1930), ministru *ad-interim* la Ministerele Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale (1930), ministru de stat (1928-1930, 1932, 1932-1933), senator și deputat în Parlament (1918-1934), urmărind constant renașterea culturală a Basarabiei. A desfășurat o activitate politică și socială extrem de prodigioasă.

A murit la 30 aprilie 1979, la vârsta de 95 de ani, în București. A fost înmormântat în cavoul familiei din cimitirul Mănăstirii Cernica, de lângă București.

A scris peste 280 poezii, articole, schițe, traduceri, memorii. O stradă și o mică piață din sectorul Centru al orașului Chișinău îi poartă numele.

Din absolvenții Seminarului Teologic din Chișinău care și-au continuat studiile la Universitatea din Sankt-Petersburg fac parte și alte personalități.

Ivan Ivancov, care după absolvirea Seminarului Teologic din Chișinău la 1894, își continuă studiile la Institutul Agrar din Moscova, pe care îl absolveste în 1903 cu titlul de savantagronom de categoria I-a, ulterior continuându-și activitatea la Colegiul de Vinificație din Basarabia. S-a afirmat ca unul dintre cei mai redutabili specialiști imperiali în oenologie. A publicat o serie de lucrări de specialitate [17, p. 196].

Ioan Inculeț s-a născut la 5 aprilie 1884 în satul Razeni, județul Lăpușna. A făcut Școala Spirituală de Băieți din Chișinău, după care își urmează studiile la Seminarul Teologic din Chișinău (absolveste seminarul în 1905). Obținând studiile seminariale, se înscrie la facultatea de fizico-matematică de la Universitatea din Dorpat, astăzi or. Tartu, Estonia. După un an de studii, se transferă la Universitatea Imperială din Sankt-Petersburg, la aceeași facultate, pe care o absolveste cu diplomă de gradul I. Ulterior, devine un apreciat specialist în acest domeniu, este numit șeful catedrei de fizică la Academia de Științe Imperială [*ibidem*, p. 206]. În anii studenției la Universitatea Imperială din Sankt-Petersburg, la inițiativa sa este creată Asociația Studenților Basarabeni din Sankt-Petersburg. În anul 1917 a fost deputat în Sovietul din Petrograd din partea Partidului Socialist Revoluționar, președinte al Sfatului Țării și al Republicii Democratice Moldovenești. După Unire, Ion Inculeț a fost ministru al Basarabiei, ministru al sănătății publice, ministru de interne, ministru al comunicațiilor și vicepreședinte al Consiliului de miniștri în Guvernul României, condus de Ion Gh. Duca (1933-1937).

La 10 octombrie 1918, Inculeț a fost ales membru al Academiei Române la recomandarea lui Petre Poni. A fost căsătorit cu Roxana Cantacuzino-Başotă, cu care a avut doi fii: George, inginer-constructor, decedat de cancer în străinătate, și Ion, electrotehnician, actualmente profesor universitar în Canada.

Ion Inculeț s-a stins din viață în urma unui atac de cord în seara de 19 noiembrie 1940.

Pantilemon Erhan s-a născut la 1884 în com. Tănătari, județul Bender. După studiile seminariale, îl regăsim în calitate de student la Sankt-Petersburg (facultatea

de istorie și filologie). Pantel-emon Erhan se întoarce în Basarabia în iulie 1917, în fruntea unui grup de soldați revoluționari moldoveni.

A fost membru al Partidului Socialist-Revoluționar, membru al Comitetului Executiv Gubernial al Deputaților Țărani. La 21 noiembrie 1917 a luat cuvântul în cadrul adunării de deschidere a Sfatului Țării. El a fost cel, care a contribuit esențial la elaborarea reformei agrare pentru Basarabia, fiind coautorul ei împreună cu A. Crihan. Este ales prim-director general în cel dintâi guvern al Republicii Democratice Moldovenești și director general al Agriculturii, iar în cel de-al doilea guvern ocupă funcția de director general al învățământului.

De două ori a fost ales deputat în Parlamentul României. După Unire, a ocupat postul de director general al învățământului din Basarabia.

A fost decorat de conducătorii României cu ordinele: Coroana României în grad de Ofițer și Ordinul Ferdinand în grad de Comandor.

A decedat la București în 1971. Actualmente o stradă din Chișinău, fosta str. Pervomaiski, îi poartă numele.

Vom continua lista absolvenților seminariilor care și-au continuat studiile la Sankt-Petersburg cu Nicolae Epure - facultatea de juridică, după absolvire devine membru al Administrației guberniale Ion I. Frațiman - facultatea de istorie și filologie [17, p. 208] și mulți, mulți alții, zeci de foști studenți seminariiali, care, continuându-și studiile, atât la Academia Teologică, cât și la instituțiile laice, au devenit personalități de vază ale timpului, pe care nu am reușit să-i trecem în revistă în acest studiu, dar cu siguranță o vom face în alte materiale.

Dacă la început de cale, în acel îndepăr-

tat 1813, Gavriil Bănulescu-Bodoni cu dificultate a reușit să adune elevi doar pentru o singură clasă, atunci la finele secolului al XIX-lea situația s-a modificat radical. În 1890 seminarul teologic din Chișinău avea un contingent de 294 de elevi, iar pe lângă cele 6 clase de bază mai funcționau alte trei paralele. Peste un deceniu, la 1900, Seminarul Teologic din Chișinău avea, practic, un contingent dublu de elevi – 453, dintre care: 130 erau bursieri, la întreținere din partea statului, iar în 1901 – 143 de elevi bursieri. În acest timp, secții paralele funcționau în primele patru clase inferioare.

La sfârșitul acestei perioade din istoria funcționării seminarului, în anul școlar 1903-1904, au fost deschise secții paralele în toate clasele, iar în anul următor 1904-1905, în clasa întâia a fost deschisă a doua secție paralelă. În acest ultim an școlar din perioada indicată – 1904-1905 - contingentul școlar al Seminarului Teologic din Chișinău era de 452 elevi. Ei erau repartizați pe clase în felul următor: în clasa a VI-a de bază – 36 elevi, în clasa a VI-a paralelă – 32, în clasa a V-a de bază – 26, în clasa a V-a paralelă – 25, în clasa a IV-a de bază – 28, în clasa a IV-a paralelă – 25, în clasa a III-a de bază – 38, în clasa a III-a paralelă – 41, în clasa a II-a – de bază – 39, în clasa a II-a paralelă – 42, în clasa întâia de bază – 40, în clasa I-a paralelă I – 40, în clasa întâia paralelă II – 40.

Pe parcursul a o sută de ani de activitate a Seminarului Teologic din Chișinău (1813-1913), cca 383 de absolvenți ai acestui renumit for de iluminare spirituală au obținut studii superioare în instituțiile superioare de învățământ, dintre care:

102 – în Academii Teologice

281 – în instituțiile laice superioare de învățământ.

**Date statistice despre funcțiile ulterioare obținute de către absolvenții
Seminarului Teologic din Chișinău:**

Tabelul 1.

Instituție	Funcție	Nr. persoane
Seminarul Teologic din Chișinău	Scaunul arhiepiscopal	2 persoane, dintre care: fostul episcop al Minskului și Înalt Prea Sf. Sa Arsenie Stad- nițchi, arhiepiscop al Novgorodului
	Consiliul Sf. Sinod	40 persoane, dintre ei unul a avut și studii laice universitare, fiind și doctor în drept
	Funcții superioare de stat: - consilier imperial, consilier al țarului; - consilier de stat	1 persoană 10 persoane
	Titluri științifice: - Doctor habilitat în istoria bisericii - Doctor în filologia slavonă - Doctor în medicină - Magistru în teologie - Candidați în teologie	1 persoană 1 persoană 6 persoane 7 persoane 70 persoane

Tabelul 2.

Funcții	Nr. persoane
Rector al Academiei	1
Rectori de Seminar	4
Director a școlii profesionale	1
Inspectori eparhiali a școlii bisericești parohiale	2
Directori de gimnazii	4
Directori ai școlilor populare	3
Inspector al Academiei	1
Inspectori de Seminar, gimnaziu și școli populare	12
Inspectori ai școlilor eparhiale de fete	3
Observatori (смотритель)	6
Funcționari ai claselor superioare	2
Secretar al Consistoriului	1

Consuli	2
Dragomani	1
Profesor de Academie	1
Docenți ai Academiei	3
Profesori universitari, cu titlu, dintre cei care au făcut studii teologice la Academie	3
Profesori cu studii în Academia Teologică, absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău	65
Juriști, absolvenți ai facultății de jurisprudență după studiile seminariale	73
Medici, absolvenți ai Institutului de Medicină după studiile seminariale	87
Redactori de editoriale periodice	7
Jurnaliști și editori de ziar	1
Absolvenți ai Seminarului Teologic din Chișinău care au publicat lucrări literare:	34
- lucrări muzicale – bisericești	2
- sculpturi și picturi	2

Cu părere de rău, nu am reușit să nominalizăm în aceste pagini o bună parte dintre acei absolvenți, care au plecat în satele și târgurile Basarabiei să să ridice biserici frumoase în care să officieze servicii divine și să propovăduiască cuvântul lui Dumnezeu printre basarabeni, deci, să ducă lumina în mase, așa cum îndemna însușii Mântuitorul.

Profesorii și studenții Seminarului Teologic din Chișinău reprezintă pentru istoria noastră o „Grădina merelor de aur”. Cu certitudine, grea povară a căzut pe umerii lor, cei care și-au asumat arbitrar, mai presus de toate, ideea iluminării poporului basarabean în acei ani de restriște, când însuși istoria acestui ținut era la început de cale. Prin virtuțile lor morale și înzestrările estetice ale lor s-a reușit valorificarea năzuințelor unei întregi epoci în care s-a încercat renașterea națională a basarabenilor prin intermediul valorilor spirituale și morale.

Bineînțeles, că actualmente, pentru noi, contemporanii smartphonurilor și a filme-

lor în 3D, uitatele pe nedrept generații de profesori și studenți seminariali par mai curând a fi niște personalități emblematiche, imposibil de conceput în noile realități. Unica lor pasiune a fost munca, prin ea s-au simțit împliniți și fericiți. Deși au trecut mai mult de 2 secole, recunoaștem meritele celor dintâi deschizători de drumuri, dar, mult mai dificil le-a fost succesorilor lor să persevereze în dezvoltarea regiunii, invariabil și constant, în pofida tuturor intemperiilor politice. La o privire mai atentă vom observa, că transferarea rectorilor și profesorilor din Chișinău în alte regiuni se realiza atunci când surveneau schimbări serioase chiar în interiorul sistemului țarist, remanierea cadrelor incomode realizându-se cu regularitate.

De-a lungul unui secol de activitate eforturile profesorilor și studenților Seminarului Teologic din Chișinău au erupt cu o forță mobilizatoare nestăvilită, creând elita intelectuală a Basarabiei luptătoare pentru eliberarea națională și socială.

Ei sunt cei, care și-au asumat, ca datorie supremă, dragostea față de acest pământ, de poporul pe care-l păstoreau cu iubire și dăruire de sine.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Ețco Diana. Mitropolitul Basarabiei – Gavriil Bănulescu-Bodoni. In: *Literatura și Arta*, nr. 30 (3543), din 25 iulie 2013, p. 7.
2. Ețco Diana. Învățământul teologic din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea. In: *Caiete de Istorie*, an. II, nr. 4 (8), septembrie 2003, p. 4.
3. Кишиневские Епархиальные ведомости, nr. 5, 1887, p. 150.
4. Diana Ețco. Petre Cunițchi, primul rector al Seminarului Teologic din Chișinău. In: *Cugetul*, nr. 2 (14), 2002, p. 69.
5. Лотоцкий П. А. История Кишиневской духовной семинарии, Кишинев, 1913, p. 12.
6. Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества. Volumul IX: В память столетия Кишиневской епархии, 1813-1913. Кишинев, 1914, p. 5-6.
7. Куницкий Петр. Краткое статистическое описание Заднепровской области, присоединенной к России по мирному трактату, заключенному с Портою Оттоманскою в Бухаресте 1812 года. In: *Сочиненное новоучреждаемой в Заднепровской области Кишиневской духовной дикастерии первоприсутствующим, семинарии ректором и кавалером протоиреем Петром Куницким*. Санктпетербург, Типография И. Глазунова, 1813, p. 30.
8. Кишиневские Епархиальные ведомости, nr. 19, 1871, p. 442-444.
9. Арсений Стадницкий. Гавриил Бәнулеску-Бодони, экзарх Молдо-Влахийский (1808 - 1812 гг.) и митрополит Кишинёвский (1813 - 1821 гг.). Кишинёв, 1894, p. 138.
10. Ețco Diana. Învățământul teologic din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea In: *Caiete de Istorie*, an. II, nr. 4 (8), septembrie 2003, p. 4.
11. Кишиневские Епархиальные ведомости, nr. 10, 1893, p. 277.
12. Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества. Volumul II. Кишинев, 1909, p. 442.
13. Кишиневские Епархиальные ведомости, nr. 23, 1909, p. 6.
14. Лотоцкий, П. А. Список и краткие биографии окончивших полный курс Кишиневской духовной семинарии. Кишинев, 1913, p.156.
15. Galaction Gala, Maestrul Mihail Berezovschi. In: *Curentul*, nr. 1857, 1933, p.1.
16. Bezviconi G.. *Profiluri de ieri și de azi*. Chișinău, 1943, p. 146-147.
17. Ciobanu Ștefan. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău, 1992, p.95.
18. Пархомович Иосиф. *Духовно - учебные заведения Кишиневской епархии 1813 – 1913*. Кишинев, 1913, p. 195.
19. Ețco Diana, Rotaru Tatiana. Preasfințitul Arsenie- exemplu de dăruire, cercetare obiectivă și credință până la sacrificiu. In: *Academicianul Vladimir Andrunachevici*, Tipogr. AȘM, Chișinău, 2009, p. 136.
20. Frațiman Iustin. *Hushskii episcop, Iacov (Stamate)*. Kishinev, 1901.
21. Frațiman Iustin. *К вопросу об епархиях в Бессарабии*. Kishinev, 1902.

CERCETĂRI ȘI REALIZĂRI ENCICLOPEDICE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

(I)

ENCYCLOPEDIC RESEARCH AND REALIZATIONS WITHIN THE ROMANIAN SPACE

(I)

Vasile BAHNARU¹

*Pre care ar vrea zeii să-l pedepsească pe această lume
nu-i pot da mai mare certare decât să facă lexicoane.*

(Ioan Budai-Deleanu)

REZUMAT

Articolul, având drept punct de reper realizările din mișcarea enciclopedistă europeană, examinează enciclopediile românești, începând cu prima Enciclopedie română elaborată la Sibiu în 1904 și terminând cu operele enciclopedice elaborate până la instaurarea comunismului în România (1944). Se insistă în mod special asupra principiilor teoretice de elaborare a enciclopediilor românești și asupra continuității mișcării enciclopedice în spațiul românesc.

Cuvinte-cheie: enciclopedie, autor, redactor, național, universal, listă de noțiuni și de termeni, provincial sau regional, istorie, definiție, noțiune, referință, operă.

RÉSUMÉ

L'article, ayant comme point de repère les réalisations du mouvement encyclopédiste européenne, examine les encyclopédies roumaines, en commençant avec la première Encyclopédie roumaine élaborée à Sibiu en 1904 et terminant avec les œuvres encyclopédiques élaborées jusqu'à l'instauration du communisme en Roumanie (1944). On insiste spécialement sur les principes théorétiques d'élaboration des encyclopédies roumaines et sur la continuité du mouvement encyclopédique dans l'espace roumain.

Mots-clés: encyclopédie, auteur, rédacteur, national, universel, liste de notions et de termes, provincial ou régional, histoire, définition, notion, référence, œuvre.

0. Filosoful și iluministul francez François-Marie Arouet, zis Voltaire (21. XI.1694, Paris – 30.V.1778, Paris), care s-a manifestat și ca un mare prozator, dramaturg, poet, satiric, istoric și publicist, avea convingerea că „enciclopedia este un monument al progresului spiritului uman”, din care motiv suntem în drept să afirmăm că enciclopedia unui stat constituie un însemn indispensabil al patrimoniului său cultural, întrucât statul, pe lângă simbolurile sale (si-

giliu, drapel, imn, stemă, distincții, mone-dă etc.), pentru existența sa, mai reclamă, în mod imperios, încă câteva componente definitorii de o importanță decisivă, care înglobează toate aspectele patrimoniului cultural al unui popor, constituit din ansamblul bunurilor materiale și spirituale, așa încât acesta din urmă cuprinde diversitatea integrală a culturii materiale și spirituale a populației majoritare - limba ei ca element distinctiv, literatura și arta ei, ansamblul

¹ Vasile Bahnaru, prof. univ., doctor habilitat în filologie, Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei.

preceptelor cutumiare și tradițiile milenare ale majorității etnice. De altfel, cultura a fost multe secole de-a rândul singura care a încercat să realizeze o unitate între toate provinciile românești. Manifestarea pleneră a culturii ca element de consolidare a unității naționale este însă determinată de mai mulți factori și, în primul rând, de cel extern: fiind supuși mai multor stăpâniri străine, românii erau nevoiți să își susțină activitatea culturală în funcție de condițiile oferite de acestea. Evident, elementul principal al culturii unui popor este limba lui. Pentru români, limba are o importanță decisivă în procesul de constituire a unității naționale, întrucât „suntem poate singurul popor din Europa, în afară de micile țări sau popoare, al cărei sentiment național este exclusiv întemeiat pe faptul că vorbim aceeași limbă „de la Nistru până la Tisa”. Lucru care nu se întâmplă în alte țări unde sentimentul național s-a clădit de veacuri, încetul cu încetul, în jurul unei istorii comune. La noi, cimentul este limba”¹. Mai mult, ideea respectivă a formulat-o Mihai Eminescu, cu mulți ani în urmă, postulând că „măsurariul civilizațiunii unui popor în ziua de azi e: o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete — noțiuni, prin șir și accent logic — cugete, prin accent etic — simțăminte”² și numai în acest mod limba poate fi națională, iar dacă „nu va fi așa, e prea lesne ca un om să vorbească nemțește, de exemplu, cu material de vorbă unguresc”³. Astfel, în opinia lui M. Eminescu, tocmai din acel moment „trăsătura de unitate a devenit și a rămas limba și naționalitatea, pe când înaintea românul înclina a confunda naționalitatea cu religia”, idee pe care încearcă și în prezent să o inoculeze rușii și unele cozi de topor politice autohtone în mentalitatea basarabenilor pentru a-i distanța de adevărații lor frați și a-i domina prin credință, identificând ortodoxia cu națiunea rusă, adică dacă românii sunt ortodocși, ei sunt, prin urmare, ruși. Așadar,

unitatea românilor rezidă în comunitatea lor de limbă, chiar dacă „românul e în stare a deveni catolic sau mahometan”, el totuși rămâne român, „dar a-și schimba limba și naționalitatea nu se va învoi nicicând și oricare atitudine care i-ar periclita aceste bunuri, mai înalte pentru el decât chiar forma raportului său cu Dumnezeu, nu vor conveni nici inimei, nici spiritului său” și „ceea ce cere numai azi, ca și în veacurile trecute, este ca și limba lui să fie respectată în același chip și singura dușmănie pe care-o are românul este cea în contra elementelor cari nu supun silei numai trupul, ci și sufletul”⁴.

0.1. Evident, existența propriei enciclopedii este o probă concludentă a nivelului de cultură a poporului respectiv și un indicu edificator al nivelului lui științific. Din aceste considerente elaborarea enciclopediilor necesită un ansamblu de acțiuni organizatorice și preparative științifice. În procesul de elaborare a enciclopediilor pot fi identificate mai multe aspecte științifice insuficient studiate, divergente sau ideologizate mai ales în trecut, care ar putea servi drept mobil judicios pentru inițierea unor noi direcții de abordare științifică, iar subiectele controversate ar putea oferi un prilej favorabil pentru o cercetare multilaterală din perspectiva adevărului științific. Drept urmare, cercetarea enciclopedică nu reprezintă numai un ansamblu de rezultate obținute în cele mai variate domenii ale vieții politice, economice, spirituale și științifice, ci poate genera și apariția unor noi idei, viziuni, paradigme, subiecte științifice ce ar putea contribui în mod considerabil la dezvoltarea științei în ansamblu.

Indiscutabil, calitatea cunoștințelor asimilate depinde de lucrările de referință, adică de sursele de informare (cu o infrastructură consolidată) și de resursele umane care recepționează, acumulează, analizează și stochează informațiile. Apariția inovațiilor în domeniul tehnologiilor informaționale nu garantează neapărat calitatea informațiilor

enciclopedice. Astfel, nici Internetul, cea mai mare realizare în domeniul informațional din ultimii ani, nu poate suplini totalmente enciclopediile, deoarece îi lipsește elementul esențial: selectarea, verificarea, ordonarea, sistematizarea materialelor, din care cauză informația, înainte de a fi postată pe Internet, se cere să fie triată, controlată, structurată și sistematizată de persoane competente în baza unor criterii științifice verificate în practica enciclopedică. Prin urmare, valoarea științifică și obiectivitatea producției enciclopedice pot fi garantate doar într-un cadru instituțional cu un personal științific înalt calificat.

0.2. Așa cum confirmă surse notabile, enciclopedia constituie o operă de referință care reunește, în mod sistematic și conform unor metode și principii conceptuale fundamentale, informații din toate domeniile cunoașterii sau numai dintr-un domeniu al cunoașterii. Prin urmare, enciclopedia este o lucrare autonomă cu materialul dispus, de regulă, în ordine alfabetică și cu explicații mai detaliate decât cele oferite de dicționarele explicative. Chiar dacă sunt redactate, în general, sub forma mai multor articole separate, enciclopediile diferă mult între ele, în privința structurii și conținutului, identificându-se enciclopedii **universale**, cuprinzând informații generale, sau **naționale**, conținând referiri exclusive la cultura și civilizația unei țări sau ale unui popor. Se știe că prototipul acceptat de toată lumea al enciclopediilor este *Cyclopaedia* (1728) lui Ephraim Chamber, iar prima enciclopedie modernă este *Encyclopédie*, elaborată în Franța (1751-1765), în timp ce cea mai mare enciclopedie generală în limba engleză este *Encyclopaedia Britannica*. Misiunea intelectuală și instructivă a enciclopediilor constă în formarea și afirmarea unui om și a unei colectivități complexe, multilaterale și polivalente. Tocmai din aceste considerente enciclopediile domină, în epocile modernă și contemporană, universul cărților, iar

în prezent își aduc aportul său inegalabil în această sferă informațională a Internetului, din care cauză avem toată justificarea să conchidem că orice cultură națională nu corespunde exigențelor actuale ale modalităților moderne de conservare și de transmitere a informației, dacă nu dispune, cel puțin, de o enciclopedie națională, întrucât cultura, „veritabil tezaur al cunoștințelor acumulate de-a lungul timpului și despre toate locurile”⁵, ar fi insignifiantă, primitivă și chiar inexistentă.

0.3. Aceasta fiind realitatea despre destinația socială a enciclopediilor, suntem în drept să explicăm și să justificăm asiduitatea, perseverența și multiplele eforturi depuse de savanții din toată lumea și din toate timpurile și, în mod deosebit, o dată cu începutul erei creștine, de-a acumula, asambla, sistematiza și oferi publicului larg informațiile existente despre univers, viață și om, în opere speciale, acestea din urmă constituind forma inițială, prototipul și baza teoretică și practică a viitoarelor enciclopedii clasice din secolele XVIII-XXI⁶. Fără a insista în mod special asupra acestora, vom constata că rolul esențial, în procesul de elaborare a tuturor viitoarelor enciclopedii universale sau naționale, a revenit celebrei *Encyclopédie, ou Dictionnaire Raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers*, redactată și publicată sub coordonarea lui Denis Diderot, cu colaborări prestigioase – d’Alembert, Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Buffon, Holbach, Tronchin ș.a. Astfel, *Marea Enciclopedie Franceză* a servit drept model de elaborare, de concepere și editare pentru toate enciclopediile de pe mapamond, indiferent de volumul, tipul și destinația lor, având o importanță dominantă în viața spirituală și socială.

0.4. În fine, enciclopedismul occidental și în special cel de sorginte franceză a exercitat o influență decisivă asupra mișcării enciclopedice din spațiul românesc. Vorbind despre realizările românești în acest dome-

niu, vom aminti în primul rând *Enciclopedia României* (3 volume, Sibiu, 1898-1904) a lui Cornel Diaconovici și *Marele Dicționar Geografic al României* (5 volume, București, 1898-1902), alcătuit și prelucrat de George Ioan Lahovari, C. I. Brătianu și Grigore G. Tocilescu; *Minerva. Enciclopedie Română* (1929); *Dicționar Enciclopedic Ilustrat „Cartea Românească”* al lui Ion-Aurel Candrea și Gh. Adamescu (1926-1931); *Enciclopedia „Cugetarea”* a lui Lucian Predescu (1940); *Enciclopedie a României* (4 volume, 1938-1943), coordonator D. Gusti; *Dicționar Enciclopedic Român* (4 volume, 1962-1966) coordonat de Athanasie Joja și D. Macrea; *Mic Dicționar Enciclopedic* (diverse ediții, 1972-1986); Ștefan Ștefănescu, ed., *Enciclopedia istoriografiei românești* (1978); *Dicționar Enciclopedic* (7 volume, 1993-2009) coordonat de Marcel D. Popa; *Dicționarul General al Literaturii Române* (7 volume, 2004-2009), coordonator acad. Eugen Simion; C. Toni Dârțu, *Marea Enciclopedie a Spiritualității Românești – Personalități române și faptele lor, 1950-2010* (44 volume); *Enciclopedia Ortodoxiei Românești* (2010); *Dicționar Enciclopedic Ilustrat* (șase ediții, Chișinău, Editura Cartier, 1999-2008); C. Pârvu, *Enciclopedia plantelor* (4 volume); Ilie Bădescu, Mihai Ungheanu, *Enciclopedia valorilor reprimite. Războiul împotriva culturii române* (1944-1999) (2 volume, 2000)⁷ etc., etc.

În cele ce urmează vom examina succint aceste realizări enciclopedice românești, insistând în mod special asupra operelor enciclopedice cu caracter general românesc.

1.0. În raport cu alte state civilizate din lume, mișcarea enciclopedistă în spațiul est-romanesc începe a se manifesta relativ târziu și ține de perioada contemporană, adică se raportează la finele secolului al XIX-lea - debutul secolului al XX-lea. Cu toate acestea, românii sunt a patra națiune europeană care au elaborat o enciclopedie proprie, după enciclopedia britanică, fran-

ceză și cea germană, operă de o importanță determinantă pentru spiritualitatea și cultura română. Este un adevăr incontestabil că integrarea europeană și modernizarea pașoptista a culturii române se face sub semnul enciclopedismului inovator, frenetic, radical și mesianic. Epoca respectivă începe să traducă în viață acest desiderat politic și cultural prin elaborarea unor proiecte și prin obținerea unor realizări (chiar dacă imperfecte) de instrumente specifice: dicționare (pentru I. Budai-Deleanu, o „carte” esențială pentru cultură, 1818), schițe de enciclopedii românești (Heliade Radulescu, N.B. Locusteanu). Această intenție este reluată constant (1818, 1842, 1852, chiar și ulterior, în 1870), apoi abandonată, dar de o permanentă vitalitate, specifică spiritului generator al oricărui început. O primă realizare efectivă poate fi considerat *Lexicon de conversație istoricesc-religionariu* de Alexandru Gavra (Buda, 1847)⁸, acesta fiind în realitate o prelucrare, în cea mai mare parte (11 articole sunt originale), după un izvor maghiar (S. Mindszenti, 1792-1793), care traduce la rândul său un autor englez: Th. Broughton (1756). *Lexiconul* respectiv reprezintă un mic, dar elocvent, exemplu de cultură enciclopedică europeană „fără frontiere”, realizat în cel mai pur spirit al Luminilor, preluat și de pașoptismul cultural. Astfel, și la români, primul proiect de enciclopedie a fost rezultatul unei inițiative și activități colective de acumulare a valorilor naționale și internaționale din domeniul politic, social, economic, spiritual și științific pentru a fi transmise de la o generație la alta. Așa cum valorile veritabile nu dispar niciodată, ci revin, cu anumită ciclicitate (cum se exprima Mircea Eliade), mereu în actualitate, tot așa enciclopediile cunosc, în timp, multiple completări, reeditări, revizurii și chiar elaborări noi.

În această ordine de idei, amintim lucrarea paharnicului Constantin Sion *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note*

contemporane. Boierii moldoveni. (Iași: Tipografia Buciumului român, 1892, republicat la București în 1973), elaborată între 1844 și 1856, care este una dintre primele realizări cu tentă enciclopedică. Paharnicul C. Sion se născuse în anul 1795 și își făcuse studiile la Iași, fiind descendent al unei familii de cărturari și de buni patrioți, căci, ne spune el, „am slujit patriei cu credință și toată vrednicia, precum în vremea tulburării grecilor de la 1821, când toți boerii, lăsând patria în prada răilor greci, fugiră prin Basarabia și Bucovina”. În lucrarea sa, paharnicul C. Sion se manifestă ca un pamfletar redutabil care-și ridică vehemența până la trivialitate, scoțând din indignarea lui nepotolită blesteme și înjurături, ce nu s-au mai pomenit în altă scriere din vânturatul de nebunie secol al XIX, neiertător și vulgar, aprig în mânia lui, revărsată cu nemiluita asupra uzurpatorilor titlurilor de boierie. Paharnicul C. Sion avea un dar de la natură pentru a ajunge un colecționar de indiscreții de vreme ce nu se ferește să noteze în manuscrisul său amănunte picante și fapte privind intimitatea cea mai strictă, unele de o remarcabilă savoare, altele de o îngrozitoare trivialitate. Aceste descrieri sunt făcute direct, cu economie de spațiu, urmând peste tot aceiași tehnică biografică, păstrând cronologia, dând indicații de nume de locuri și persoane. Pentru meritele lui este numit ispravnic, scriitor de visterie, staroste de Putna, și din toate aceste funcțiuni îndeplinite în diferite locuri prin țară, acolo unde îl duceau îndatoririle, el a știut să tragă un folos practic pentru redactarea lucrării ce avea în gând. Paharnicul C. Sion nu a urmărit să scrie o operă de istorie, obiectivă și alcătuită științific; documentația lui este orală și memorialistică. Așa a auzit vorbindu-se și așa a scris. Nicolae Iorga face o apreciere asemănătoare atunci când spune despre *Arhondologia Moldovei* că este „o ciudată operă de genealogie amestecată cu insulte și clevetiri”.

Evident, C. Sion a scris dintr-o pornire personală, manuscrisul lui este epopeea comică a unei clase spre sfârșitul ei. Autorul dă și el lovitura de grație acestei clase putrede, care sub pompa orientală și de stradă, își ascundea toate slăbiciunile și păcătoșeniile ei. Paharnicul C. Sion avea o vână puternică de pamfletar, și, ca toți pamfletarii, lovise direct, violent, batjocoritor, și dacă uneori deformează, buna credință și intenția moralizatoare nu i se pot contesta. Pamfletarul nu poate folosi acel stil solemn și întunecat, întepenit în convenționalism, căci revolta lui izbucnește spontan, și cuvintele cele mai plastice și caracteristice se așează singure pe hârtie, tari și incandescente, izvorâte din fierberea temperamentului. Pamfletul pornografic, în vremea când scria paharnicul C. Sion, nu era prețuit, satira și ironia erau arme mai des întrebuințate. Tonul lui Sion este, uneori, și cel al marilor boieri cu origine „pământeană”, al boierimii mijlocii și mici, al moșnenilor și al intelectualilor care vor vorbi despre „ciocoi” străini de țară care au vlăguit ființa națională, prin acumularea nejustificată de bogăție. Totuși, *Arhondologia* rămâne o lectură plăcută, în primul rând din cauza paradoxalei „candori” a autorului ei.

Arhondologia Moldovei de C. Sion a servit în calitate de sursă documentară pentru *volumul Marea Arhondologie a boierilor Moldovei* (1835-1856) editată la Iași în 1997 de Mihai Răzvan Ungureanu, aceasta fiind un instrument de lucru indispensabil în investigarea unei clase sociale extrem de importante în istoria țărilor române și – în ciuda abolirii privilegiilor sale legale în 1858 – în istoria ulterioară a României, în care se enumeră, se clasifică și se descrie statutul public al nobilimii din Moldova secolului al XIX-lea. Evident, Mihai Răzvan Ungureanu a profitat nu numai de lucrarea lui C. Sion, ci și de trei *Condici de ranguri boierești*, păstrate în fondul *Secretariatului de Stat al Moldovei* aflat la *Arhivele Naționa-*

le ale României din Iași. În pofida spiritului său științific, laconica *Mare Arhondologie a boierilor Moldovei* editată de Mihai Răzvan Ungureanu nu poate concura în savoare literară cu *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane a locvaelui paharnic Constantin Sion*, editată de istoricul Gheorghe Ghibănescu la *Tipografia Buciumului Român* din Iași în anul 1892.

În continuare, readucem în actualitate faptul că în anul 1869 Iosif Vulcan publică *Panteonul român*, lucrare care, dacă ținem cont că dintre cele treizeci de medalioane dedicate personalităților politice și culturale românești câteva au ca obiect scriitorii veacului, putem să considerăm, pe drept cuvânt, că *Panteonul* ar fi prima încercare de enciclopedie românească. Desigur, cum era de așteptat, volumul suferă de grave inexactități sau omisiuni, întrucât sunt prezentați scriitorii ca G. Sion, V.A. Urechia, în timp ce alții, mult mai importanți, lipsesc, fiind vorba despre marii absenți ca Gh. Asachi, Grigore Alexandrescu, Costache Negruzzi, Cezar Bolliac, Anton Pann, Alecu Russo, N. Filimon, Al. Odobescu etc. Iosif Vulcan publică în 1869 la Pesta volumul *Panteonul român*, carte a patriotismului românesc, care cuprinde portrete și biografii ale unor personalități culturale și politice românești, importantă lucrare istorică și literară, publicată inițial în paginile revistei *Familia*.

Tot din categoria operelor care au precedat apariția primelor opere enciclopedice face parte *Dicționarul Contemporanilor* de autor al lui Dimitrie R. Rosetti (București: Editura Lito-tipografiei „POPULARA», Pasagiul Român No. 12, 1897), lucrare care, în comparație cu *Panteonul*, oferă un plus de informație, dar tratează extrem de sumar aproape pe toți scriitorii până în acel moment. *Dicționar al Contemporanilor* din România conține portrete și biografii ale personalităților culturale și politice de la începutul secolului al XIX-lea până la finele acestui secol. Așa cum recunoaște autorul,

„Dicționarul Contemporanilor din România e departe de perfecțiune, pentru ca să-mi fie iertat dacă pe unii din fruntașii țării i-am dat poate ca născuți înainte de vreme, despre unii n-am vorbit de Ioc, despre alții am vorbit prea puțin, și pe unii i-am îngropat prea târziu”.

1.1. Încercările anterioare sunt lipsite de o viziune unitară și de un fundament teoretic și științific adecvat, din care considerente suntem în drept să constatăm că prima lucrare originală de acest tip este *Enciclopedia română Astra*, de la începutul secolului (de dr. C. Diaconovici, 1898-1904, I-III). Așadar, a devenit o realitate arhicunoscută faptul că prima realizare enciclopedică românească este *Enciclopedia română* de la Sibiu, oraș unde se păstrează întreaga arhivă a modului în care s-a elaborat și editat prima enciclopedie română, inițiată în 1904 de ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român). Încă din ianuarie 1895, Cornel Diaconovici, prim-secretar al ASTREI, a prezentat, în ședința Comitetului Central, primul proiect privind editarea unei enciclopedii în scopul „lătirii științelor și artelor în cercuri cât mai largi la poporul nostru, gândit sub forma unor lexicoane de conversațiune”, care „să ne facă servicii precum lexiconurile germane ale timpului”⁹. Proiectul, fiind aprobat de Comitetul Central al ASTREI, prevedea elaborarea unei enciclopedii în două volume de 1.000 pagini în total, dar din dorința de a elabora o operă cât mai vastă, autorii au extins volumul ei, pe parcursul elaborării, prin numeroase completări și, ca urmare, a fost elaborată o operă în trei volume. La finalizarea ei, enciclopedia avea o amploare excepțională în literatura română de specialitate.

Membrii Comitetului Central al ASTREI au manifestat o atitudine favorabilă față de acest proiect și ca urmare s-a instituit o comisie pentru studierea proiectului, având în componență personalități

ilustre ale timpului precum Ilarion Pușcariu, Zaharia Boiu, Partenie Cosma, Leontin Simionescu și Cornel Diaconovici. Acest comitet decide să elaboreze și să editeze o enciclopedie în două tomuri a câte 60 de coli de tipar cu o mie de pagini, redactor principal al acesteia fiind numit Cornel Diaconovici, considerat omul cel mai competent în materie, deoarece a colaborat la mai multe enciclopedii mari, germane. În fine, ASTRA a lansat și publicat un apel în revista *Transilvania* și în alte foi periodice românești, solicitând să fie sprijinit acest proiect, iar Ioan Micu Moldovan, președintele de atunci al ASTREI, a tipărit în revista *Transilvania* un text convingător intitulat „Creștere și cultură”, prezentând scopul enciclopediei, rolul și importanța ei națională pentru români. La acest Apel au răspuns circa 200 de oameni de știință și cultură din toate provinciile românești, dintre care 172 din țară și de peste hotare s-au angajat să colaboreze, fără remunerație, și ca urmare au fost elaborate și prezentate, în final, peste 60.000 de titluri de articole, dintre care, în urma unei selecții riguroase, au fost luate în considerare 37.622 de texte. Desigur, autorii au folosit, în primul rând, bibliotecile personale, pe atunci extrem de bogate (cea a lui Diaconovici avea peste 5.000 de opere) și bibliotecile publice, mai ales cea a ASTREI, cu mii de volume, dar și marile biblioteci din București, Iași, Galați, Craiova etc., precum și din Paris și Sanct-Petersburg. Un succes remarcabil al acestei inițiative a fost și colaborarea unor personalități străine, precum Alphons Tuor din Elveția, Urban și Hertwik Jarnik din Cehoslovacia, Gustav Weigand din Germania etc. De altfel, diversitatea colaboratorilor, originari din toate provinciile românești și din unele țări străine și specializați în cele mai variate domenii ale cunoașterii umane (savanți, scriitori, clerici, militari, cadre didactice, medici, diplomați etc.), a fost o premieră absolută pentru cultura română.

Inițial, proiectul a fost întâmpinat cu

mult pesimism de unele publicații ardelene, care calificau inițiativa lui C. Diaconovici drept o „nebulie” și o „naivitate”, dar C. Diaconovici a depus o muncă titanică, principala dificultate la realizarea proiectului enciclopedic constituind-o gestionarea numărului extrem de mare de colaboratori. Din această cauză el a fost nevoit să facă numeroase călătorii la București și să intervină personal pentru implicarea unor colaboratori absolut necesari. Pentru a evita factorul subiectiv din lucrare, C. Diaconovici a adoptat principiul *sine ira et studia* și în acest scop a identificat un echilibru judicios pentru prezentarea valorilor tuturor regiunilor locuite de români, iar spațiul urma să fie repartizat în mod echitabil pe regiuni și în funcție de importanța persoanelor incluse în volum. În fine, pentru realizarea operei într-un perioadă relativ limitată, C. Diaconovici insista asupra punctualității colaboratorilor în procesul de elaborare și prezentare a materialelor, în timpul realizării operei fiind necesar să se renunțe la colaborarea celor care nu trimiteau materialele la timp. Totodată, un obstacol major pentru elaborarea lucrării a fost finanțarea ei. În acest scop C. Diaconovici a admis publicarea intermediară de fascicule, pe litere, imediat după redactarea definitivă a acestora. Fasciculele erau fie publicate, contra-cost, în ziarele românești, fie vândute direct abonaților, iar din banii obținuți din vânzarea fasciculelor s-au colectat fondurile necesare tipării celor trei volume, în condiții grafice excelente. C. Diaconovici, apelând la editorul Kraft din Sibiu în vederea tipării enciclopediei, a garantat contractul cu propria avere. Cu alte cuvinte, proiectul lui C. Diaconovici, costurile totale fiind estimate la circa 1000.000 de coroane austro-ungare, a fost realizat prin autofinanțare și ca urmare ASTRA nu a fost nevoită să cheltuiască vreun ban.

În prefața *Către publicul cititor român*, Cornel Diaconovici, redactor principal al enciclopediei, schițează scopul scontat al

acestea; „(...) să deie publicului cititor român o oglindă cât mai fidelă a stărilor poporului nostru în toate țările locuite de Români și totdeauna să-l țină în curent și cu progresul culturii omenești”.

La 12 martie 1904, dr. Cornel Diaconovici raportează comitetului ASTREI apariția ultimei fascicule a enciclopediei, care a fost editată în trei volume însumând peste 3.100 de pagini și care, la apariție, s-a bucurat de un enorm succes, nu numai în Transilvania și Banat, dar și în Regat, subliniindu-se, în publicațiile vremii, că „nici una dintre națiunile din fostul imperiu austro-ungar - cehoslovaci, sârbi, polonezi - n-au reușit să-și redacteze o enciclopedie, Transilvania realizând o premieră în zona de răsărit a Europei. O semnalăm și noi, după atâția ani, ca semn de aducere aminte, dar și ca un omagiu adus acestor patrioți care au vădit nu numai înțelepciunea unui popor,

Enciclopedia Română în trei volume. – Sibiu: Editura și tiparul lui W. Kraft, 1898-1904.

ci și calitatea intelectualilor Transilvaniei, ce au performat și în acest domeniu”. Redacția Enciclopediei a fost condusă de C. Diaconovici și a fost formată din I. Beu, Ilie Moga, prof. Ioan Popovici și N. Togan, bibliotecarul ASTREI. La redactarea acestei opere monumentale au fost cooptate importante personalități ale vremii (savanți, istorici, jurnaliști, literați etc.): Grigore Antipa, Victor Babeș, Leo Bachelin, Andrei Bârseanu, Valer Braniște, Teodor T. Burada, Emanoil Grigorovitză, Partenie Cosma, Ovidiu Densușianu, George Dima,

Mihai Dragomirescu, Ionescu-Caion, George Lahovary, Constantin Litzica, Titu Maiorescu, Athanasie Marian Marienescu, Simion Mehedinți, Ludovic Mrazec, Dimitrie Onciul, Ioan cav. de Pușcariu, Constantin Rădulescu-Motru, Gheorghe Sbierea, Victor Smigelschi, Theodor Speranția, Iosif Sterca Sulutiu, Alexandru Sutz, Nicolae Teclu, Nicolae Togan, Gustav Weigand din Lipsca, A.D. Xenopol, Carol Auner, etc., dar și dr. Oscar Wittstock, preot în Avrig (despre sași), Jan Urban Iarnik și Otto Hertwik Iarnik din Praga etc. În final, la scrierea lucrării au participat efectiv 172 de persoane.

Cu alte cuvinte, prima realizare enciclopedică română reprezintă o istorie spectaculoasă care spune multe despre transilvăneni, din toate punctele de vedere, meritând omagiul generațiilor ce se succed în timp. S-a constatat, pe bună dreptate, că *Enciclopedia Română*, așa cum a fost ea concepută și realizată, este un unicat în peisajul cultural românesc și, exceptând stadiul informațiilor care se oprește la începutul secolului XX, se poate spune că *Enciclopedia Română* nu are un corespondent similar în timpurile care au urmat. Documentele inedite, a caror valorificare ne permite să elaborăm o imagine complexă despre activitatea asupra enciclopediei și despre modul de tiparire a ei, relevă eforturile conjugate ale unor inaintași care au desfășurat o muncă de pionierat redutabilă în prezentarea aproape integrală a cunoștințelor din domenii variate ale vieții omenești începând cu preistoria și până în momentul redactării *Enciclopediei*. Caracteristica primordială a acestei enciclopedii rezidă în faptul că este rezultatul unei colaborări fructuoase a intelectualilor români din toate provinciile istorice locuite de români și acelor străini. Grație acestei opere enciclopedice, comunitatea științifică și academică românească s-a inclus în circuitul de mari valori enciclopedice europene.

În același timp, este important să menționăm că prima enciclopedie românească

a fost elaborată într-o perioadă istorică dificilă, între 1895-1904, perioadă în care autoritatea statului român în Transilvania exista doar prin ceea ce însemna asociațiunea ASTRA la sfârșit de secol XIX - începutul secolului XX. Enciclopedia reprezintă o reuniune a tezaurului românesc și universal și nu are ca destinatari savanții și specialiștii, ci românul, omul comun, devenind, în scurt timp, un valoros instrument de cunoaștere pentru cât mai multă lume.

Corneliu Diaconovici (18.02.1859, Bocșa Montană – 17.VIII.1923, Reșița)

Corneliu Diaconovici (18.02.1859, Bocșa Montană – 17.VIII.1923, Reșița)

Cele trei volume ale *Enciclopediei Române*, apărute la editura W. Kraft din Sibiu, iar hărțile geografice la „stabilimentul grafic Brockhaus din Lipsca”, are în total 37.662 de articole și se prezintă în felul următor: volumul I (1898) are 936 pagini și cuprinde 10401 de articole (de la **A** la **Copenhaga**), 9 hărți, planuri și anexe și 111 ilustrații în text; volumul II (1900) are 947 pagini și cuprinde 8402 de articole (de la **Copepode** la **Keman**), 1 hartă, 2 anexe și 20 ilustrații în text; volumul III (1904) are 1276 pagini și cuprinde 18819 de articole (de la **Kemet** la **Zymotic**), 2 hărți, 2 anexe și 16 ilustrații în text.

Deși *Enciclopedia Română* a beneficiat de girul unor personalități culturale și științifice importante, mulți dintre ei academicieni, cum ar fi Grigore Antipa, Victor Babeș, Ovidiu Densușianu, Mihail Drago-

mirescu sau Titu Maiorescu, enciclopedia ASTREI, chiar dacă a fost considerată o ediție importantă, de referință, nu a avut însă autoritate academică.

Foia de titlu a primei Enciclopedii Române

Așadar, *Enciclopedia Română* este prima enciclopedie română autentică elaborată și publicată în limba română, având drept idee călăuzitoare a inițiatorilor ei, după cum preciza Cornel Diaconovici în *Prefața* primului volum, intenția „a deschide o nouă și bogată resursă pentru înauțirea culturii și întărirea cunoștinței noastre naționale”.

În raportul final prezentat la încheierea lucrărilor la *Enciclopedia Română*, în martie 1904, se menționează că cele trei volume oferă informații referitoare la „istoria și geografia românilor din diferitele țări, bisericile și așezămintele lor, instituțiile lor speciale și de drept, terminologia poporală a diferitelor ocupațiuni etc., toate fiind însoțite de un bogat material ilustrativ”. Concepută ca operă de sinteză a valorilor culturale și științifice ale neamului, *Enciclopedia Română* a fost, la acea dată, prima apariție editorială de acest gen din sud-estul Europei și a patra din lume. La împlinirea a 100 de ani de la elaborarea ei, Mihai Cramenco scria în revista *Transilvania*: „Ca notă generală, *Enciclopedia română* păstrează rigoarea științifică a vremii, sobrietatea și eleganța clasică, având și acel aer aparte de lucru bine făcut ce se degajă din mediul cultural transilvan, unde s-a produs o sinteză benefică, rezultantă clară a multiculturalității, produsele spirituale păstrând elemente de

vioiciune și lejeritate în sesizarea problemelor specifice românilor, dar și sobrietatea, precizia și claritate de sorginte germană”.¹⁰

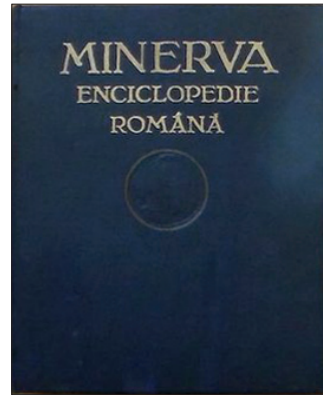
Toate operele enciclopedice elaborate după publicarea Enciclopediei ASTRA au avut ca sursă de inspirație și ca reper inițiativ informațiile din această enciclopedie, fiind vorba mai ales de biografiile oamenilor vremii și datele referitoare la evenimentele din acea perioadă care au rămas de atunci și până în prezent o sursă inestimabilă de informații.

În fine, este demn de atenție faptul că, în 2004, Biblioteca Județeană ASTRA din Sibiu, când s-au marcat 110 ani de la apariția primei enciclopedii române, a inițiat reeditarea *Enciclopediei Române*, fapt realizat în 2005, această reeditare fiind realizată după un exemplar care se afla în Muzeul Asociațiunii și servește drept o confirmare suplimentară pentru unitatea culturală, lingvistică și istorică a românilor din toate teritoriile românești.

Enciclopedia Română (1900-1904) de C. Diaconovici, cunoscută și sub numele de Enciclopedia de la Sibiu, pe lângă numărul mare de scriitori, inventariază reviste, ziare, curente, tinde să fie o realizare exhaustivă, dacă nu s-ar constata superficialitatea articolelor dedicate lui Ioan Slavici, Al. Macedonski etc. În capcana epuizării unui subiect cade și Th. Cornel prin *Figuri contemporane* (1911) care se dorea o continuare a enciclopediei de la Sibiu. În această aventură fastuoasă un rol important l-a avut Tudor Arghezi care, constatând că urmarea lucrării eșuează prin apariția doar a câtorva fascicule, se retrage.

1.2. O inițiativă particulară de elaborare a unei enciclopedii românești este lucrarea apărută sub președinția lui Alexandru C. Pteancu, *Minerva. Enciclopedie Română* (973 pagini), apărută la Cluj în 1929-1930 sub egida Comitetului de redacție a Enciclopediei Române. Enciclopedia este cunoscută sub denumirea: *Enciclopedia*

Minerva. Este în realitate prima enciclopedie românească din istoria spirituală a poporului nostru, elaborată de un comitet de redacție format din Alexandru C. Pteancu (președinte), Augustin Maior, Romulus Demetrescu, Aurelian Florinescu, Sever Pop, Ana Voileanu-Nicoară, Alexandru Christescu, Ștefan Meteș, dr. Valeriu L. Bologa, Victor N. Lațiu, Septimiu Popa, Ion Mușlea și dr. Petru B. Cirlea. Lucrarea însumează circa 30.000 de articole, cuprinde 973 de pagini, peste 1.000 de clișee în text, 100 hărți simple, 10 hărți color și 50 de planșe artistice. A fost utilizată la documentarea *Enciclopediei „Cugetarea”* de Lucian Predescu, apărută în 1940.

Minerva. Enciclopedia Română

Enciclopedia Minerva conține articole relativ bogat informate, mai ales pentru istoria și literatura română, scriitorii fiind însoțiți, pe lângă date biografice, și de bibliografia lucrărilor, uneori fiind menționată și situația manuscriselor lor. Enciclopedia a fost utilizată ca sursă de informare pentru lucrările ce i-au urmat, ea demonstrându-și utilitatea până în prezent. De altfel, redactor pentru literatură română a fost Romulus Demetrescu care a prezentat nu numai titlurile operelor scriitorilor importanți, ci și scurte note critice. În *Precuvantare* se menționează: “Enciclopedia Minerva apare ca un pios omagiu adus de colaboratori și de editură eforturilor făcute de către acei ce s-au jertfit ori au luptat pentru întregirea

neamului - acum când are loc la Alba-Iulia sărbătorirea unui deceniu de la înfăptuirea acestui act măreț. Spre a ușura continuarea straduințelor de întregire culturală, am strâns de pretutindeni toate informațiile ce pot interesa pe orice locuitor știutor de carte al țării, silindu-ne să înregistrăm, pentru toate categoriile de cărturari, noțiunile cerute astăzi unui om cult...Putem deci spune, că lucrarea de față este cea dintâi enciclopedie românească, în adevăratul înțeles al cuvântului...”

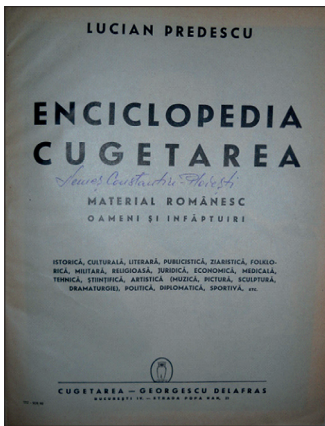
1.3. În 1940 apare, la București, o enciclopedie „pur românească”, sub denumirea: *Enciclopedia Cugetarea* sau *Enciclopedia României*. Material Românesc. Oameni și înfăptuiri. Istorică, culturală, literară, publicistică, ziaristică, folclorică, militară, religioasă, juridică, economică, medicală, tehnică, științifică, artistică (muzică, pictură, sculptură, dramaturgie), politică, diplomatică, sportive, etc.” întocmită de Lucian Predescu și editată în București la Editura Cugetarea-Georgescu Delafras. Volumul conține 928 de pagini. Lucrarea este centrată pe istoria și cultura românilor și elaborată de Lucian Predescu între anii 1936 și 1939. Motivația principală a redactării acestei enciclopedii a fost, în cuvintele autorului, faptul că ”noi, Români, nu avem o enciclopedie a noastră în care să pulseze numai energia românească” și că „enciclopediile străine neglijează aproape cu desăvârșire materialul românesc”. Astfel, în prefata lucrării, autorul scrie: “am pornit la redactarea Enciclopediei de față, absolut singur, cu modestele mele mijloace materiale și cu aproape totală lipsă de înțelegere și de ajutor material a oficialității. Singurul ajutor eficace mi-a venit de la d. Petre Georgescu-Delafras, care, înțelegând importanța acestei opere, a avut curajul s-o tipărească. Îi aduc viile mele mulțumiri. Am început să lucrez la Enciclopedia „Cugetarea” din luna martie 1936, am pus-o sub tipar la 1 martie 1939 și,

din cauza evenimentelor, a văzut lumina zilei abia în luna Octomvrie 1940. O lucrare atât de vastă ca cea de față, fiind totodată și prima încercare de acest gen la noi, incontestabil că va avea lipsuri și erori și că va provoca multe nemulțumiri... Mai mult: datorită evenimentelor și regimului prin care am trecut, și Enciclopedia Cugetarea a trebuit să sufere de pe urma lor. Am fost silit să scriu despre fostul rege Carol II anumite laude și mi s'au cenzurat rânduri, mai ales la capitolele despre: M.S. Regele Mihai I, Principele Nicolae, Iuliu Maniu, Mihail Manoilescu, etc. Mi s'a cenzurat mult material legionar, pe care, acum, cu regret, sunt nevoit să-l inserez la “Addenda”. Din aceleași motive, mă simt dator să repet, în “Addenda”, biografiile-necenzurate ale M.S.Regelui Mihai I și Principelui Nicolae... Fiind o enciclopedie pur românească, n'am inserat material străin decât în măsura în care acesta are legătură cu viața românească.”

Autorul ei, Lucian Predescu (1907, Iași -1983, București), doctor în litere, istoric și critic literar, a fost o figură faustică a mediului cultural românesc. Spre deosebire de celelalte enciclopedii românești din perioada interbelică, cea a ASTREI și Minerva, realizate de colective de autori și având ca model produsele casei editoriale Larousse, celebră în epocă, Enciclopedia Cugetarea este opera unui singur om, devorat de dorința de a da neamului românesc o lucrare enciclopedică cu material prin excelență național. În parcursul aceluiași an (1940), după abdicarea regelui Carol II, va apărea o continuare de tiraj la care se va adăuga un supliment de 32 de pagini, cu material legionar. În timpul perioadei comuniste au fost interzise ambele ediții. În sumara noastră tradiție „enciclopedică” (D.R. Rosetti, *Dictionarul contimporanilor*; C. Diaconovici, *Enciclopedia romana*, trei volume), lucrarea lui Lucian Predescu este o realizare monumentală, documentată, instrument de lucru încă util, chiar dacă trecerea vremii

impune actualizarea informației. Operă a unui singur om, enciclopedia lui Lucian Predescu reprezintă stadiul maxim atins în perioada interbelică în literatura de informare generală. Ea confirmă rara probitate bibliografică a lui Lucian Predescu. De profesie „enciclopedist”, Lucian Predescu ilustrează un tip de erudiție factologică majoră. El aparține benedictinilor stăpâniți de o erudiție răbdătoare, cu adunare și clasificare de documente, cu analiza lor critică.

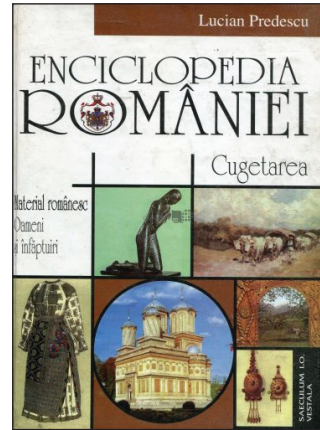
Concepută ca o enciclopedie strict românească, lucrarea lui Lucian Petrescu a îmbrățișat toate variatele aspecte ale cultu-

rii românești (istorice, literare, economice, juridice, medicale, diplomatice, sportive etc.) întrupate în personalități și instituții, în prezentarea cărora istoriograful a adus o cercetare dintre cele mai migăloase, agrementată nu o dată de o iconografie cât se poate de sugestivă (Perpessicius)

Lucian Predescu în *Enciclopedia Cugetarea* din 1940 prezintă pe scurt viața și activitatea sa de scriitor, artist și folclorist. Prezintă un interes deosebit articolul consacrat lui Gheorghe Madan – „Conu Ghiță Madan” – figura cea mai populară a Basarabiei – este un mare iubitor și culegător de versuri și melodii populare vechi basarabene. Unele au fost cântate în 1937 și la „Radio Londra”.

Enciclopedia Cugetarea a fost reeditată în 1999, de editura Saeculum și editura Vestala.

1.3. Indiscutabil, cea mai importantă realizare din perioada interbelică în domeniul respectiv este *Enciclopedia României* – programată în șase volume, dar apărută în patru volume (1938-1943), datorită condițiilor precare intervenite în urma Războiului Mondial din 1939-1945, supranumită și D. Gusti (președintele Comitetului de Direcție), sau Carol al II-lea (sub domnia căruia s-au inițiat, redactat și editat primele trei volume), sau Mareșal Antonescu (sub regimul căruia s-a definitivat și imprimat ultimul volum), enciclopedie care a apărut la momentul oportun, în condiții grafice excelente, având ca destinatar poporul român. A fost publicată deci exact la 20 de ani după fondarea României Mari, în momentele sale de maximă stabilitate și prosperitate, reflectând în modul cel mai evident consecințele și avantajele inegalabile ale Unirii de la Alba Iulia. Lucrarea conține materiale de excepție sub raporturile concepției, realizării și obiectivității științifice impecabile, datorate unor nume ilustre ale culturii și științei naționale. Este suficient să enumerăm numele ilustrațiilor savanți români - Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu-Motru, Andrei Rădulescu, Virgil Madgearu, Dimitrie Gusti, Constantin C. Giurescu, Mircea Vulcănescu, Dan Botta, George Alexianu, Paul Negulescu, general Radu Rosetti, Sabin Manuilă, Constantin Moisil, Henri H. Stahl, Constantin Garoflid, Gheorghe Ion

Vântu, ing. dr. Nicolae P. Arcadian, Marin Popescu-Spineni, Cezar Petrescu ș.a.). De altfel, după atâția ani de la apariția ultimului volum, *Enciclopedia României* nu și-a pierdut din interes, din calitate și actualitate. Pentru exemplificare, precizăm că Dimitrie Gusti, intervenind în 1938 cu o sugestivă prefață intitulată *O Enciclopedie Românească* (vol. I, p. VIII), și-a avertizat cititorii: „Enciclopedia României va fi deci o Enciclopedie națională, nu universală, și vie, nu abstractă, a timpului în care trăim; ea va fi deci expresia vieții și a unei epoci”.

Lucrarea conține peste 5000 de pagini, 800 de planșe color, 800 de hărți și fotografii, 6000 de fotografii, planșe și fotomontaje. Cele patru volume apărute sunt împărțite după cum urmează: volumul 1 este intitulat *Statul* și este dedicat prezentării istoriei, geografiei, regimului politic, sistemului juridic, administrativ, religios, diplomatic al României; volumul 2 are titlul *Țara Românească* și prezintă regimul administrativ al acestei provincii; volumul 3 se numește *Economia națională. Cadre și producția* și reprezintă o descriere a geografiei economice, a populației, legislației economice și a producției, amintită prin industriile care o compun; volumul 4 este intitulat *Economia națională. Circulație, distribuție și consum*; temele abordate sunt transportul și comunicațiile, comerțul interior și exterior, unitățile și titlurile de valoare, creditul, finanțele publice, consumul.

Enciclopedia României este o enciclopedie națională, ale cărei patru din cele șase volume proiectate au intrat sub tipar între 1938 și 1943, și a fost elaborată sub direcția Asociației Științifice pentru Enciclopedia României, persoană fizică și juridică aflată sub Augustul patronaj al Majestății sale Regelui Carol al II-lea. *Enciclopedia Romaniei* „este marea datorie împlinită a unei generații...”, menționa Dimitrie Gusti, „a unei generații de excepție, capabilă, bine pregătită, puternică și hotărâtă, pătrunsă

de propria-i misiune. Colectivul Asociației Științifice Pentru Enciclopedia României (ASPER), compus din zeci de specialiști în diferite domenii, a fost ajutat de institutele de cercetări economice și sociale, agronomice și zootehnice, energetice, etc., precum și de specialiști de marcă din ministere și instituții ale statului.” În continuare, D. Gusti mărturisește: “Pentru faptul de a fi pus la dispoziția cititorului român o icoană credincioasă a vieții economice românești, care e în același timp un inventar și un îndreptar - adică un instrument de lucru - Comitetul de redacție al Enciclopediei se mândrește de a fi contribuit, într-o cât de mică măsură, la opera de renaștere națională a României...” În fine, tot în prefață, prof. Dimitrie Gusti scria: “*Enciclopedia României* este cartea cerută și așteptată, ca un izvor de documentare, de când neamul românesc, prin întregire și așezare în noile împrejurări politice și culturale, are un nou rost pe lume. Ea va avea chemarea să facă întâi cunoscută și apoi iubită, țara de la Carpați și de la Dunăre, cu trecutul ei plin de zădărnici, cu puterile de creație în creștere, economice și spirituale, cu formele de organizare proprie, cu încercările de învierea și de îndrumare a vieții sociale spre un ideal național constructiv și ascendent. ... Enciclopedia Romaniei este marea datorie împlinită a unei generații, ce are o profundă conștiință de propria-i forță și de propria-i misiune...”

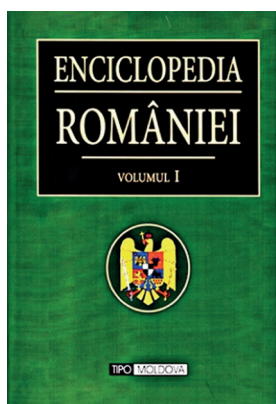
La 27 noiembrie 2010, la Focșani și Iași, capitale ale „Miciei Uniri a Românilor” (1859), în preajma și în onoarea Marii Sărbători Naționale de la 1 Decembrie, a survenit un veritabil eveniment editorial, a fost lansată ediția anastatică a Enciclopediei României de dr. D. Gusti, lucrarea văzând lumina tiparului la Casa Editorială TIPO MOLDOVA din Iași (director: Aurel Ștefanachi), în contextul unui proiect sprijinit de Universitatea „Petre Andrei” din Iași. Enciclopedia este operă de soli-

dă și exemplară informație și ținută științifică, care, după „eliberarea stalinistă” din 1944 și în cursul dezastrului socialist,

Enciclopedia României
de Dimitrie Gusti (1938-1943)

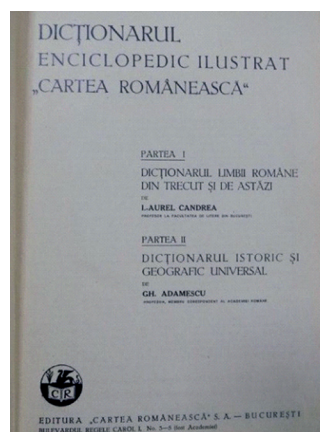
a fost trecută în rândul... „cărților interzise”. Prin urmare, în pofida tuturor vicisitudinilor istorice dezagreabile și condamnabile, Enciclopedia României, „incontestabil, rămâne un monument al civilizației române moderne, o dovadă nepieritoare - dincolo de timpuri și spații, de accidente și patimi sălbatice - a capacității creatoare de excepție a românilor, cărora le-a fost, din start, dedicată”.

Ediția din 2010 a *Enciclopediei României*.

2.0. În perioada interbelică este elaborat și vede lumina tiparului primul dicționar enciclopedic ilustrat al limbii române, început în februarie 1926 și terminat în 1931.

Acesta poartă denumire Dicționarul enciclopedic ilustrat ”Cartea Românească” și constă din 2 părți: Partea I Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi de Ion Aurel Candrea, profesor la Facultatea de litere din București și Partea II Dicționarul geografic și istoric universal de Gh. Adamescu, profesor, membru corespondent al Academiei Romane, tipărit la Editura Cartea Românească din București în 1931, având 1952 de pagini. Dicționarul cuprinde peste 7000 de gravuri în text, 83 tablouri enciclopedice (mai toate referitoare la România), 120 hărți geografice în text, peste 1000 de portrete ale personajelor celebre străine, dar mai ales române, 10 hărți în culori, 13 planșe în culori (tablouri, decoratii, etc.) și 13 planșe în culori. Acesta este, în mod indiscutabil, cea mai completă operă lexicografică românească realizată în afara forului academic și este un rezultat al muncii individuale.

Foaia de titlu a *Dicționarului enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*

În *Prefața editurii* se motivează necesitatea editării acestui dicționar: “Eram singura țară, chiar față de vecinii de la sud, care nu posedă o enciclopedie cât de mică. Mai ales după alipirea la Vechiul Regat a celorlalte provincii, un dicționar enciclopedic care să cuprindă pe lângă cuvintele usuale, tot ce reprezintă trecut istoric, geografia țării ca și amintirea energiilor etnice, ar fi adus

cea mai serioasă contribuție la apropierea sufletească între toți cei cuprinși între granițele largite... „Cartea Românească” aduce dar neamului cel dintâiu dicționar ilustrat al limbii române... *Dicționarul ilustrat al limbii române* este format din trei părți:

1. Dicționarul limbii, cu cuvintele cele mai întrebuițate în cuprinsul României

2. Locuțiuni, maxime, proverbe străine și române

3. Geografia și datele istorice referitoare în special la toate provinciile românești, cât și sumare biografii a oamenilor de seamă. În întreaga această parte nu s-au pierdut din vedere țara și neamul, ci s-a insistat cu deosebire asupra a tot ce poate să ne intereseze pe noi. Nu s-au trecut cu vederea nici personalitățile minoritarilor din România de azi.

Ca prinos adus Academiei Române am adăugat lista membrilor ei activi și corespondenți.” Așadar, dicționarul a fost structurat astfel încât să ofere succinte informații referitoare la viața și opera scriitorilor, având, prin urmare, o utilitate limitată. Gheorghe Adamescu a subliniat că acest dicționar face referire nu numai la scriitorii decedați, ci și la scriitorii în viață, conferind astfel o notă de actualitate documentară acestui dicționar. Alături de datele biografi-

ce este menționată și o succintă bibliografie a operelor scriitorilor.

Dicționarul enciclopedic ilustrat de Ion A. Candrea și Gh. Adamescu este o lucrare finalizată înainte și în altă manieră decât Enciclopedia României, din 1938-1943, în 4 vol. El reprezintă și a rămas până astăzi o carte de referință, un adevărat instrument de lucru, pe care celelalte dicționare enciclopedice, enciclopedii sau „mici dicționare enciclopedice” realizate cu largi colective de elaborare, din 1950 încoace, nu i-au negat total utilitatea, mai ales în partea pur filologică. Inițiată, după cât se pare, la propunerea profesorului Ion Simionescu, președintele „Înaltului Institut de cultură” pe care îl reprezenta editura „Cartea Românească”, lucrarea avea menirea de a cuprinde, între copertile unui volum, limba și cele mai importante informații despre geografia, istoria, cultura și marile personalități ale țării, ce reunea, după 1918, aproape tot spațiul etnic național. Ea urma să fie, cu alte cuvinte, un monument închinat glorificării României Mari. De aceea - după cum o mărturisea chiar conducerea Editurii - „nu s-a ocolit nici un sacrificiu” pentru ca lucrarea să aibă nu numai un înalt nivel științific, ci și o formă grafică deosebită.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Djuvara, Neagu, *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*. București: Humanitas, 1999.

2. Eminescu, Mihai, *Scrieri politice și literare*. Vol. I (1870-1877). București, 1905, p. 21-22.

3. Ibidem.

4. Eminescu, Mihai, *Opere X. Publicistică 1 noiembrie 1877 - 15 februarie 1880*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1989, p. 373.

5. O dezvoltare remarcabilă a acestei problematici o face profesorul Remus Rus în articolul *Sensul și Semnificația termenului „religie” în marile tradiții religioase actuale*. In: *Glasul Bisericii*, an XLIV, 1985, nr 10-12.

6. Buzatu, Gheorghe, *Marea Enciclopedie a României*, pentru România tuturor românilor. In: *Istorie și istoriografie*. Colecția României în istoria universală, vol. 350, Iași: Editura Mica Valahie, 2013, p.7.

7. Istoria elaborării dicționarului și enciclopediilor este prezentată în: Buzatu, Gheorghe, *Marea Enciclopedie a României*. In: *Art-Emis Academy*, decembrie, 2010. <http://www.art-emis.ro/eveniment/188-marea-enciclopedie-a-romaniei.html>; Buzatu, Gheorghe. *Marea enciclopedie a României, pentru România tuturor românilor*. // *Istorie și istoriografie*. Colecția României în istoria universală, vol. 350, Iași: Editura Mica Valahie, 2013, p.7-18; Buzatu, Gheorghe. *Splendoarea*

colecțiilor – operele majore și enciclopediile In: Istorie și istoriografie. Colecția României în istoria universală, vol. 350, Iași: Editura Mica Valahie, 2013, p. 193-204; Canarache, Ana, *Lexicografia de-a lungul veacurilor*. București: Editura științifică și enciclopedică, 1970; Matoré, Georges, *La méthode en lexicologie*. Paris, 1953; Seche, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei românești. Vol. I*. București: Editura științifică, 1966; Seche, Mircea, *Schiță de istorie a lexicografiei românești. Vol. II*. București: Editura științifică, 1969; Wagner, R.-L. *Les vocabulaires français. I. Définitions. Les dictionnaires*. Paris: Didier, 1967; Wagner, R.-L. *Les vocabulaires français. II. Les tâches de la lexicologie synchronique. Glossaires et dépouillements. Analyse lexicale*. Paris: Didier, 1970.

8. Istoria elaborării unor lucrări semnate de Alexandru Gavra, Constantin Sion, Iosif Vulcan și Dimitrie R. Rosetti, care au precedat enciclopediile autentice. In: Marino, Marion, Actualitatea ideologiei culturale pașoptiste., SP, nr. 61 iulie-august, 1998; Ghibănescu, Gheorghe, *Prefață.*, Sion, Constantin, Arhondologia Moldovei - Amintiri și note contimporane. București: Tipografia Buciumului român, 1892; Vintilă-Ghițulescu, Constanța, *Evgheniți, cio-coi, mojici. Despre obrazele primei modernități românești 1750-1860*. București: Humanitas, 2013; Vintilă-Ghițulescu, Constanța, *Patimă și desfătare. Despre lucrurile mărunte ale vieții cotidiene în societatea românească 1750-1860*. București: Humanitas, 2015; Ungureanu, Mihai Răzvan, *Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015; Rădulescu, Mihai Sorin, *Două scrisori din familia Ghyka.*, România literară, 2009, nr. 16; Simuț, Ion, *Panteonul lui Iosif Vulcan.*, Cultura literară, nr. 521 din 17 iunie 2015; Simuț, Ion, *Prima pledoarie pentru o istorie critică a literaturii române.*, România literară, nr. 3, 2010; Iorga, Filip-Lucian, Strămoși pea alese. *Călătorie în imaginarul ge-*

neologic al boierimii române. Cuvânt înainte de Neagu Djuvara. București: Humanitas, 2013.

9. Istoricul elaborării acestei opere poate fi urmărit în: Lazăr, Virgil, *Istoria enciclopediei române editată de „Astra” în 1904*. In: România liberă, 09 august 2012; Sibiu „*Repere sibiene - studii și referate*”, Sibiu, 1982.

10. Cramarenco, Mihai, *Literatura română în Enciclopedia lui Cornel Diaconovici*. In: Transilvania, 2004, nr. 9-10, p. 63.

11. Buzatu, Gheorghe. *Splendoarea colecțiilor – operele majore și enciclopediile*. In: Istorie și istoriografie. Colecția României în istoria universală, vol. 350, Iași: Editura Mica Valahie, 2013, p. 18.

12. Marian, Teodor, *Oameni care au fost: Constantin Filipescu*. In: Revista Lumea Satului, Nr.8, 16-30 Aprilie 2008; Nemeș, Constantin, *Enciclopediile românești ale primei jumătăți a secolului XX*. <http://altmarius.ning.com/m/blogpost?id=3496555%3ABlogPost%3A78180>

13. Nemeș, Constantin, *Enciclopediile românești ale primei jumătăți a secolului XX*. <http://altmarius.ning.com/m/blogpost?id=3496555%3ABlogPost%3A78180>.

14. Iancu, Ștefan, *Dezvoltarea științei și tehnicii în perioada interbelică*. In: Noema, Vol. II, Nr. 2, 2003, p. 117.

15. A se vedea: Andonie, Ștefan Gheorghe, *Istoria matematicii în România*, vol I-III. București, 1965-1967.

16. Ștefan, I. M., Nicolau, Edmond, *Scurtă istorie a creației științifice și tehnice românești*. București 1981.

17. *La vie scientifique en Roumanie*. Vol. I Sciences pures, Vol. II Sciences appliquées, Ouvrage publié par las Section scientifique de L'Académie Roumaine, București, 1937.

18. Buzatu, Gheorghe, *Marea Enciclopedie a României, pentru România tuturor Românilor*. In: *Enciclopedia României*, vol. I, ediția a II-a anastatică. Iași: Editura Tipo Moldova, 2010, p. 4-5.

TERMINOLOGIZAREA CA SURSĂ ESENȚIALĂ DE TERMENI ECOLOGICI. METAFORA CONCEPTUALĂ

THE TERMINOLOGIZATION AS THE ESSENTIAL SOURCE OF ECOLOGIC TERMS. CONCEPTUAL METAPHOR

Constantin MANOLACHE¹

Dorina MACOVEI²

REZUMAT

Există o conexiune între domeniile specializate și limbajele care le caracterizează, astfel fiecare inovație conceptuală cere crearea unui termen ce reflectă această realitate. Această îmbogățire a limbajului specializat se face cu ajutorul procedeele deja existente în limbă: interne și externe. O tehnică frecventă ce aparține atât limbii comune cât și limbajului specializat este metafora conceptuală, care constă în adăugarea conotațiilor noi unui lexem deja existent în limbă. În articolul de față, ne propunem să analizăm acest proces și caracteristicile care îl însoțesc. Studiul se va face pe un corpus de termeni ecologici extrași din dicționare și reviste de specialitate.

Cuvinte-cheie: metaforă conceptuală, termen, terminologie, limbaj specializat.

ABSTRACT

Every language is one of the most important parts of every scientific field. There exists an unavoidable link between the ecological domain and its terminology which explains the fact that every new concept or idea determines the inevitable creation of a new word. As a result, ecological terminology forms new terms according to the common linguistic patterns of word formation, such as affixation, derivation, clipping, etc. A frequent technique used in creating new terms of ecological scientific language is the conceptual metaphor which implies adding new meanings to words and terms that already exist in our language or scientific languages. This article is aimed to analyze this process, its characteristics and frequency, supported by a variety of examples drawn from specialized dictionaries and journals.

Keywords: metaphor, term, terminology, language, meaning.

Limba și modurile sale de întrebuințare sunt cruciale în fiecare domeniu științific. Există o legătură inevitabilă între domeniul ecologic și limbajul terminologic care îl caracterizează, astfel, orice schimbare nouă,

orice apariție a unui concept nou impune crearea unui lexem ce ar reflecta această realitate. Drept rezultat, pentru a face față noilor tendințe, terminologia ecologică românească apelează la lexicul limbii comune prin ter-

¹ **Constantin Manolache**, doctor, conferențiar universitar, Biblioteca Științifică Centrală „Andrei Lupan” (Institut) a AȘM.

² **Dorina Macovei**, doctorand, Institutul de Filologie al AȘM

minologizarea unităților lexicale deja existente. Ca urmare, în cadrul lexicului comun se produc schimburi permanente între cuvintele de uz general, care își modifică sensul lexical de bază și termenii care fac parte adesea din domeniile specializate. Aceste două fenomene sunt reciproce și neconținute, ceea ce duce la păstrarea echilibrului în limbă. Astfel, lexemele cu sensuri multiple din vocabularul general devin termeni ecologici prin „delimitarea și precizarea sensului său, prin selectarea unui sens între mai multe posibile” [1, p. 223]. De exemplu, cuvântul **ciclu** apare în DEX cu următoarele sensuri: **1.** Succesiune de fenomene, stări, operații, manifestări etc. în evoluția unui proces repetabil, începând de la o anumită situație până când se revine la o situație identică sau asemănătoare cu cea inițială; totalitatea fenomenelor, faptelor, acțiunilor etc. legate între ele. **2.** Lanț închis de atomi din molecula unei substanțe. **3.** Totalitatea valorilor succesive ale unei mărimi periodice în cursul unei perioade date [2]. Prin precizarea sensului său, termenul ecologic *ciclu* este preluat de dicționarul ecologic cu semnificația următoare : *succesiunea, la intervale relative egale, a unor procese, fenomene naturale – de la nivel celular și până la cel al unui organism, populații, asociații de organisme animale sau vegetale* [3].

Limbajul ecologic face parte din categoria discursului științific, ceea ce îl caracterizează ca unul fiind foarte obiectiv, concis, lipsit de forme de exprimare proprii limbajului literar. Studiind și analizând acest limbaj specializat, am observat că vocabularul de care dispune ecologia apelează deseori la expresii cu caracter figurat pentru a denumi unele concepte, atribuindu-i subiectivitate și creativitate. Vorbim aici despre metafora științifică care stă la baza unui număr mare de termeni ecologici. Întânim o extindere a utilizării conceptului de metaforă în afara domeniului literar pentru prima dată la

George Lakoff și Mark Johnson (1980), care propun pentru prima dată teoria metaforei conceptuale, astfel metafora devine o materializare verbală a unor procese mentale, moduri de gândire ce permit reprezentarea, înțelegerea, memorarea și organizarea conținuturilor cognitive abstracte. În viziunea celor doi autori, o însușire importantă a metaforei este caracterul coerent și sistematic al acesteia. Abordări asemănătoare acestora și ca urmare a teoriei lor găsim la cercetătorii grupului Pragglejaz, care au ajuns la concluzia că metaforele sunt folosite la facilitarea înțelegerii unor noțiuni, la compensarea unor spații albe din literatura terminologică. Acest subiect va fi studiat în diferite limbaje specializate de către mai mulți lingviști, cum ar fi: T. Vianu, E. Slave, N. Arutiunova, I. Druță, I. Dobrotă, C. Varga, M. Rizea, S. Ovseicic, K. Joli ș. a.

În limbajul specializat al ecologiei la fel ca și în celelalte discursuri specializate, metafora apare ca urmare a necesității de a numi o realitate nouă, un concept nou care nu își găsește expresie verbală în limba română. Metafora în limba literară constă în trecerea de la sensul obișnuit al unui cuvânt la alt sens, prin intermediul unei comparații subînțelese. Ea se realizează prin punerea semnului identității între două obiecte diferite pe baza unei analogii. Susținem aici ideea terminologului I. Druță „că suntem martorii unei emigrări între domenii, accentul deplasându-se de pe metafora retorică și poetică pe metafora științifică, iar ca efect constatăm o metamorfoză dinspre metafora estetică, expresivă spre cea cognitivă, referențială, dinspre o figură de stil spre o figură de gândire” [4]. Același fenomen îl sesizăm și la o mare parte din termenii ecologici unde metafora are rol de instrument de cunoaștere, devenind o necesitate însă cu un specific de funcționare deosebit. Studiul de față se bazează pe un material factual alcătuit din termeni extrași din *Enciclopedia de ecologie*, autor I. Dediu și *Dicționar*

enciclopedic de mediu, autor C. Pîrnu și exemple de termeni în contexte ecologice extrase din revista științifică, de informație și cultură ecologică *Mediul Ambient*.

Referindu-se la limbajul științific, cercetătoarea L. Cepraga menționează metafore nominative care se clasifică în substantive și adjectivale; și predicative sau verbale [5, p. 136]. Întâlnim astfel de procedee și în terminologia ecologică și drept exemple de metafore nominale substantive enumerăm:

- **explozie**: reacție chimică sau fizică foarte rapidă, violentă, însoțită de efecte mecanice, sonore, termice, luminoase etc., provocate de descompunerea substanțelor explozive pe care le conține un dispozitiv de distrugere; explodare, detonație, fulminanție [2] se adaptează la limbajul ecologiei, îngustându-și sensul: „Anume în această perioadă s-au înregistrat 8 „**explozii**” de temperaturi medii anuale ridicate” [6, p.4];

- **migrare**: acțiunea de a migra și rezultatul ei; migrațiune; **a migra 1.** (Despre populații) A se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o țară în alta; (despre animale, mai ales despre păsări și pești) a se muta în masă din unele ținuturi în altele, în anumite epoci ale anului, în vederea reproducerii, în căutarea unor condiții mai bune de trai etc. ; 2. (Despre particule) a se deplasa într-o anumită direcție, sub acțiunea unei diferențe de concentrație sau a altor factori” [2]; de exemplu : „Compoziția formei elementare de **migrare** a compușilor chimici este condiționată de particularitățile **migrației** geochimice într-un acviver poluat și de reacțiile ce au loc în sistem” [6. p. 7].

În cele ce urmează, vom prezenta adjective ale lexicului comun care în context ecologic vor căpăta alură terminologică în cadrul metaforelor nominale adjectivale:

- **dulce**: „care are gustul caracteristic mierii sau zahărului, care a fost îndulcit (cu miere, cu zahăr etc)” [2] după terminologizare semnifică: de râu, de izvor,

de fântână „Din totalul de apă... doar 2,57% este **dulce**”[6, p. 6];

- **invaziv**: „cu caracter de invazie ; care acționează într-un mod violent și oarecum împotriva naturii organismului” [2] terminologizându-se, își transferă reprezentarea obișnuită asupra noțiunii științifice: de la **invazie** - „fenomenul de pătrundere neașteptată, rapidă și masivă, în număr mare, a indivizilor unor populații într-un teritoriu populat de indivizi ai altei specii de plante/ animale dăunătoare cu caracter de calamitate ecologică” [2]: „... creșterea ponderii speciilor **invazive**...” [6, p. 28] sau în exemplul următor: „În așa fel, se poate afirma că **speciile invazive** în ecosistemele înalt organizate sunt marginalizate de o complexitate de factori biotici și abiotici, iar nimerind în medii fertile lipsite de concurenți și consumatori, provoacă **explozii** numerice conform strategiilor de tipul r...” [6, p. 29];

- adjectivul **verde** care se referă la „culoarea frunzelor, a ierbii, a vegetației fragede (de vară)” [2] devine un termen caracteristic terminologiei ecologice, în fiecare context având câte o nuanță diferită: *tehnologie proiectată și implementată pe baza proceselor caracteristice de funcționare a sistemelor naturale* în exemplul „...există câteva tehnologii „**verzi**” cum ar fi energia eoliană, solară și hidroenergia, care se potrivesc mai mult pentru zonele rurale și cele îndepărtate, unde sursele locale de energie sunt, de regulă, indispensabile pentru dezvoltare” [6, p. 3] sau despre membri ai unui partid ecologist: „**Verzii** au organizat o acțiune de protest împotriva poluării râului” [7].

Pe lângă metaforele nominale expuse mai sus întâlnim și metafore predicative ce constau în verbe ale lexicului comun care se terminologizează în context ecologic:

- **a migra** „1. (Despre populații) A se deplasa în masă dintr-o regiune în alta, dintr-o țară în alta; (despre animale, mai ales despre păsări și pești) a se muta în masă din

unele ținuturi în altele, în anumite epoci ale anului, în vederea reproducerii, în căutarea unor condiții mai bune de trai etc” [2] prin analogie devine (despre particule) a se deplasa într-o anumită direcție, sub acțiunea unei diferențe de concentrație sau a altor factori [2]: „Către anul 1900 poluanții **migrau** până la straturile puțin permeabile” [6, p. 7];

- **a îmbogăți** a deveni sau a face să devină bogat; a (se) înavuți, a (se) înstări se înregistrează în contextul ecologic cu semnificația pe care o are deja înregistrată în DEX: a (se) adăuga noi elemente unui bun material sau spiritual, a face să devină sau a deveni mai numeros, mai cuprinzător, mai complex; a (se) dezvolta, a (se) mări [2] în exemplul „În multe cazuri, aceste aluviuni **îmbogățesc** solul cu componente valoroase, fenomen bine cunoscut încă din antichitate” [6, p. 11];

- aceeași situație întâlnim și cu lexemul **a invada** 1. A intra prin violență (și cu mari forțe) pe un teritoriu străin (pustiind, prădând); a cotropi, a năpădi. 2. (Despre plante și animale dăunătoare sau parazite) a apărea undeva rapid și masiv (producând mari pagube sau neajunsuri); a năpădi [2] în exemplul „... în urma inundațiilor puternice din vara anilor 2008 și 2010, toată rețeaua hidrografică a țării a fost „**invadată**” de specii alogene de cultură...” [6, p. 28];

- **a ucide** care se referă preponderent la persoane: *a pricinui (cu voie sau fără voie) moartea* prin analogie intră în relație cu un subiect inanimat: „Remarcăm cutremurul din 9 martie 2011 din nord-estul Japoniei, care fiind urmat de valuri tsunami, a **ucis** mii de oameni și a cauzat pagube estimate la sute de miliarde de dolari” [6, p. 11];

- **a coborî** prin extensiune dobândește sensul de (despre termometru, temperatură etc.) a scădea (indicând răcirea timpului, atenuarea sau dispariția febrei etc.) [2]: „Valorile minime ale temperaturii aerului au **coborât** sub -30°C la trei stații meteorologice” [6, p.45].

În majoritatea metaforelor din terminologia ecologică, analogia se realizează prin evocarea formei, a funcției sau a culorii. Pentru ilustrarea acestor procedee vom recurge la exemple extrase din dicționare de specialitate: *Enciclopedie de ecologie*, autor I. Dediu și *Dicționar enciclopedic de mediu*, autor C. Pîrvu. Așadar, printre exemple putem enumera metafore ecologice care se realizează prin evocarea:

- ~ formei: **piramide ecologice** – *modele grafice (de regulă, în formă de triunghi cu vârful în sus), care reflectă numărul de indivizi, cantitatea biomasei sau cantitatea de energie acumulată și depozitată în biomasa ecosistemului*; **nișă ecologică** – *rolul funcțional pe care îl joacă într-o biocenoză un individ, o populație, o specie, ținându-se cont de activitatea sa, modul de hrană, comportament, spațiul ocupat, relațiile cu alți indivizi, alte populații (specii)*;

- ~ a funcției: **ceas biologic** (*bioritm*) – *fenomen de natură biologică, caracteristic tuturor viețuitoarelor, cu o condiție generică strictă, constând în producerea unor reacții vitale la intervale egale și regulate de timp*; **bombă ecologică (război ecologic)** – *mod de a desfășura acțiuni militare menite să deregleze mediul natural înconjurător al părții beligerante*;

- ~ a culorii: **listă neagră** – *registru sistematic (tradițional inclusă în Cartea Roșie), în care sunt incluse speciile de plante și animale dispărute*; **listă albastră** – *compartiment al Cărții Roșii (ca tradiție internațională), în care se includ speciile de păsări efectivul cărora scade*.

Deseori întâlnim termeni ecologici, unde analogia implică atât evocarea formei cât și cea a funcției. De exemplu, lexemul **furtună** – *vânt puternic însoțit de averse de ploaie, de grindină și de descărcări electrice*; *vijelie* - *formează termeni noi prin preluarea funcției și formei*: **furtună de nisip** – *vânt deșertic, de mare intensitate, care transmite cantități enorme de nisip, sau furtună de*

praf – fenomen datorat unor vânturi puternice, când mase enorme de pulberi provenite în special din spațiile de sol neprotejate, eroziune etc. sunt transportate la mari distanțe, modificând uneori local compoziția atmosferei, afectând spațiul vital al unor ecosisteme umane și agricole.

În limbajul ecologic actual românesc, un număr semnificativ de termeni au la bază metafora antropomorfică (termen introdus de Stephen Ullmann) sau metafora transpozitivă, în opinia Elenei Toma. Modalitatea de conceptualizare a acestor termeni „se realizează prin echivalarea lor cu elemente ale universului familiar, natural. Modelele de cunoaștere la care se ajunge prin metafora cognitivă se bazează prin experiențe umane fundamentale” [8, p. 516]. Acest tip de metaforă poate fi ilustrat de exemplele *braț de râu*, *ochi de apă*, *talie*, *membrană biologică*, *gură de canal*, *gură de râu* etc, unde are loc o transpoziție metaforică de la animat la inanimat. Ca și în cazul celorlalți termeni, analogia se bazează fie prin evocarea formei sau a funcției, fie prin combinarea acestor două. Să analizăm această transpoziție în următorii termeni:

- **ochi**: fiecare dintre cele două organe ale vederii, de formă globulară, sticloase, așezate simetric în partea din față a capului omului și a unor animale; globul împreună cu orbita, pleoapele, genele; irisul colorat al acestui organ; organul vederii unui animal sau al unei insecte, indiferent de structura lui [2] se metaforizează în **ochi de apă** – porțiune circulară de substanță, diferită de mediul înconjurător [2];

- **membrană**: nume dat țesuturilor animale sau vegetale, subțiri și suplă, foarte diferite ca structură, care câpтуșesc, îmbracă, leagă, susțin sau delimitează anumite organe sau părți de organe; piele subțire; pieleță; diferențiere protoplasmatică sau celulozică, care învelește și limitează celula animală și cea vegetală [2] apare în sintagma **membrană biologică**: *strat format la suprafața*

filtrelor lente prin absorbția suspensiilor fine de granule de nisip [9];

- **talie**: partea de la mijloc, mai subțire, a corpului omenesc, situată deasupra soldurilor; mijloc, brâu [2] se metaforizează în termenul **talie vegetală**: *mod de apreciere a înălțimii diferitor specii de plante de teren, după o scară de zece puncte* [10].

Remarcăm că majoritatea termenilor ecologici bimembri ce au la bază o metaforă sunt formați dintr-un cuvânt preluat din limbajul comun și altul din limbajul ecologic: **egoism ecologic** – *ansamblu de instincte și de predispoziții proprii fiecărui individ, care servește la conservarea ființei sale*; **recuperare ecologică** – *procesul de regenerare naturală în care omul intervine stimulând procesele naturale*; **obosirea solului** – *fenomen în urma căruia, din cauza acumulării unor toxine dăunătoare, a scăderii cantității de humus, a unor boli sau din alte cauze, un sol cultivat mai mulți ani cu aceeași plantă nu mai oferă aceleași condiții favorabile de creștere*; **inteligența naturii** – *a fi inteligent înseamnă a fi „plin de viață”, contracarând mereu provocările distructive ale mediului, acestea fiind din ce în ce mai complexe în ascensiunea vieții de la bacterii la om*; **degradarea solului / terenului** – *procesul de reducere treptată a fertilității unui teren, ca urmare a unor modificări climatice, a unor cataclisme naturale, a nimicirii faunei și florei de sol*; **confort ambiental/ecologic** – *totalitatea (ansamblul) condițiilor din mediul înconjurător, abiotic/ biotic, care asigură ființelor vii, inclusiv omului, o existență prosperă, adecvată cerințelor lor vitale*.

Am putea sublinia aici importanța determinantului și contextului ecologic în care apare acest termen, de exemplu:

- **declin** – coborâre a unui astru pe bolta cerului înspre apus; asfințire, scăpătare; sfârșitul unei glorie, al unei puteri aparținând unei persoane, unui popor, unei civilizații etc.; decădere [2]. Sub influența termenului ecologic și a contextului din care face

parte devine sintagmă ecologică cu sensul perioadă a vieții, caracterizată de regresivitatea generală a funcțiilor organismului: „Necesitatea unei reviste ce ar reflecta mai amplu, din punct de vedere constituțional, științific și practic, starea protecției mediului, a metodelor și acțiunilor ce ar fi necesare pentru a stopa **declinul ecologic** a prins formă și conținut” [6, p.1].

- **asigurare** - acțiunea de a (se) asigura și rezultatul ei [2]: „...diferite ramuri ale economiei permanente înaintea față de **asigurarea meteorologică**, în special față de veridicitatea și anticiparea timpurie a prognozelor...” [6, p.3].

- **stare** - situație în care se află cineva sau ceva; mod, fel, chip în care se prezintă cineva sau ceva [2]: „... energia solară și eoliană face posibilă nu doar reducerea costurilor asociate cu producerea și livrarea de combustibil fosil din alte țări, dar și îmbunătățirea **stării ecologice** a mediului ambiant” [6, p. 4].

Se înregistrează și un număr impunător de termeni bimembri metaforizați ce au la bază un termen preluat din alte limbaje specializate și unul ecologic:

1. În *matematică*, termenul **vector** se explică drept *mărime matematică sau fizică definită printr-o valoare numerică, o unitate de măsură, o direcție și un punct de aplicație (reprezentată grafic printr-un segment de dreaptă orientat)* [2], în context ecologic se reterminologizează devenind **vectorul ecosistemului** cu semnificația ansamblul variabilelor ordonate care reflectă productivitatea, fluxul de energie etc. din ecosisteme;

2. În *geografie*, termenul **reflux** este definit ca fază de coborâre a nivelului mărilor și oceanelor în cadrul fenomenului de maree [2]. Dicționarul ecologic introduce sintagma de **reflux roșu** – *fenomen ecologic care se manifestă prin dezvoltarea în masă a algelor pirofite* și, mai mult decât atât, înregistrează doi termeni bimembri sinonimi care au în componența sa termeni din alte domenii:

înflorire roșie, fluorescență roșie.

3. Domeniul *medicinii* definește termenul **metabolism** în felul următor: *totalitatea proceselor complexe de sinteză, de asimilare (cu înmagazinare de energie), de degradare și de dezasimilare (însoțită de eliberare de energie), pe care le suferă substanțele dintr-un organism viu* [2]. Limbajul specializat al ecologiei face și el apel la acest termen în sintagma **metabolism ecologic** – *concepție generalizată conform căreia fiecare ecosistem este condiționat în structura sa interioară de relațiile reciproce dintre bacterii, ciuperci, plante și animale prin metabolizii, ergonii eliminați în mediu cu acțiune la distanță* [10]. Termenul **hormon**, care denotă o substanță secretată de glandele endocrine sau de alte țesuturi, care stimulează și coordonează activitatea anumitor organe sau a întregului organism [2] apare prin asocierea funcției în termenul metaforizat **hormonii mediului** – *substanțe organice eliminate în mediul ambiant în procesul activităților vitale ale organismelor, precum și în urma descompunerii plantelor, animalelor și microorganismelor moarte... pot inhiba sau stimula activitatea organismelor componente ale ecosistemului* [10].

4. Din domeniul economiei se împrumută așa termeni ca **management**, **marketing** și obținem termenii ecologici: **management ecologic** – *exercitarea funcției de planificare, organizare, conducere directă, de control și supervizare a oricărui proiect sau activități în domeniul protecției mediului înconjurător...* [10]; **marketing ecologic** – *transpunerea practică a conceptului de ecomarketing, respectiv ansamblul activităților care dirijează, influențează și promovează fluxul de bunuri și servicii ecologice, pe parcursul întregului ciclu de viață a produsului...* [10].

Pe lângă domeniile sus-citate, dicționarele de specialitate ecologică înregistrează termeni din informatică: **interfață ecologică** – *sector de întrepătrundere a două ecosisteme măsurând arii diferite în*

cazul etajelor de vegetație montană, **monitoring ecologic**: - tehnică de supraveghere electronică; fizică: **fonica mediului** - totalitatea sunetelor generate de componentele naturii, **elasticitatea ecosistemului** - însușirea ecosistemului de a-și schimba caracteristicile dinamice în anumite limite ale toleranței; religie: **decalog ecologic** - 10 porunci ecologice care a trebui, după opinia adeptilor, să-l călăuzească pe om în natură; vocabularul militar: **bombă demografică, luptă ecologică, război biologic; terorism biologic/ bioterorism** - folosire în calitate de arme de distrugere în masă a culturilor, special obținute, a unor microorganisme patogene; **război meteorologic/război geografic/ război climatic** - metodă militară de schimbare catastrofală a climei cu ajutorul unor substanțe speciale dispersate deasupra norilor, care provoacă ploi torențiale de proporții. Acești termeni integrați în metalimbajul ecologic prin metaforizare vor fi dependenți de contextul din domeniu care va asigura o înțelegere corectă a lor.

Studiind și analizând termenii bimembri ce au la bază metafora conceptuală, putem sublinia că în rol de component metaforizat poate fi adesea un substantiv: **vârsta ecologică** - noțiune ce se referă la structura de vârstă a populațiilor; **robustețe ecologică** - capacitatea ecosistemelor de a se menține stabile în cazul în care ele sunt supuse unor variații mari ale factorilor de mediu, ca urmare a creșterii relațiilor componentelor biotice și abiotice; **puritate biologică** - totalitatea plantelor ce posedă toate caracterele ereditare proprii soiului de care aparțin, existente într-o plantație; **mantia pământului** - înveliș al pământului, situat la 700 - 2900 km adâncime, compus din minerale grele, în care predomină Fe și Mg, sulfuri și oxizi; sau un adjectiv: **zăpadă acidă** - zăpadă a cărei valoare a pH-ului este mai mică decât 5,6; **lac ucigaș** - lac amplasat în craterul unui lanț vulcanic; **landșaft matur** - a doua (după tinerețe și până la bătrânețe) fază de

dezvoltare a landșaftului care și-a extins stadiul de maximă stabilitate în raport cu mediul înconjurător; **lac acid** - lac a cărui apă are pH -ul mai mic de 5,5. Cu atât mai mult, în formarea termenilor cu ajutorul procedurii metaforei se folosesc asociații cunoscute care permit unui vorbitor de rând să înțeleagă cu ușurință termenul dat. De exemplu, cuvântul **stres** este metaforizat când intră în relație cu termeni din domeniul ecologiei, astfel dobândind nuanțe semantice noi ușor de observat: **stres ecologic** - dereglarea structurii intrapopulaționale ce provoacă reducerea natalității și creșterea mortalității... reprezintă o reacție de răspuns a organismului (sistemelor de organisme) la schimbările bruște din mediu; **stresul mediului** - stres care se referă exclusiv la factori nocivi pentru mediul ambiant, determinați de impactul antropic.

Pe de altă parte, există termeni a căror semnificație nu poate fi înțeleasă decât numai cu ajutorul dicționarului de specialitate. În această listă putem include termeni ce conțin nume din mitologie și religie. De exemplu, **concepția Gaia** - teorie elaborată de savantul englez James Lovelock (1979), conform căreia pământul, inclusiv biosfera, constituie în totalitatea sa un „organism viu”, capabil de autoreglare, ce înglobează toate elementele componente, neanimate, viața și omul, viața împreună cu planeta; sau **curba lui Arhenius** - curbă teoretică privind dependența numărului de specii de suprafața ocupată în spațiu. Aceste sintagme pot fi descifrate având cunoștințe în domeniul atât al terminologiei cât și cel al mitologiei, dat fiind faptul că ambele componente ale termenului luate în parte nu aparțin terminologiei ecologice.

O particularitate a termenilor construiți în baza metaforei este posibilitatea de a fi utilizați alternativ cu alte construcții sinonimice: *invazie = năpădire; explozie ecologică = bombă ecologică; ecosistem închis = ecosistem autarhic, ecosistem autonom; ceasornic*

biologic = bioritm, ritm fiziologic, bioritmică; război ecologic = agresiune ecologică, terorism biologic, terorism ecologic; luptă biologică = combatere biologică, control biologic; inteligența naturii = inteligența materiei; stresul pădurilor = declinul fiziologic al pădurilor, stres forestier; rocă-mamă = rocă parentală; lacuri ucigașe = bombă chimică naturală etc.

Un detaliu destul de interesant care se cere menționat aici este că majoritatea metaforelor care apar în terminologia ecologică sunt niște traduceri sau calchieri din alte limbi, preponderent din limbile engleză și franceză. Mai mult decât atât, putem observa aceeași structură metaforică pentru unul și același concept în câteva limbi simultan: *stres ecologic = ecological stress (en.) = stress écologique (fr.), stres forestier = wood stress (en.) = stress forestier (fr.), obosirea solului = soil fatigue (en.) = fatigue du sol (fr.), scoarța pământului = cloack of Earth (en.), croûte terestre (fr.), lacuri ucigașe = homicidal lakes (en.) = lac meurtrier (fr.)*. Indiferent prin ce filieră au pătruns acești termeni în limba română, ei primesc statut de termeni internaționali datorită faptului că își găsesc conceptualizare în mai multe limbi.

Concluzionând, putem afirma că metaforele conceptuale din textele ecologice sunt extrem de sugestive în descrierea fenomenelor și conceptelor complexe din acest domeniu în plină dezvoltare. Preluând caracteristicile metaforei artistice, metafora conceptuală urmează aceleași criterii de formare: prin analogia funcției, culorii și formei. Pe lângă numărul impunător de metafore create pe baza modelelor existente în limba română, este indiscutabil faptul

că limbile engleză și franceză reprezintă o sursă de metafore din domeniu, acestea fiind preluate de către limba română pe baza schemelor conceptuale comune celor două limbi, asigurând în același timp, condiții favorabile de creare a relațiilor de sinonimie între termeni simpli și termeni ce au la baza lor metafora conceptuală.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Cazan, O. *Procedeele de formare a terminologiei juridice românești*. *Revista Filologica Romanica*. 2009, Vol. 9, pg. 213-227.
2. <http://dexonline.ro/>. [Vizitat: 05 08 2013.]
3. Dediu, I. *Axiomatica. Principiile și legile ecologiei*. Chișinău: Știința, 2010, 214p.
4. <http://www.limbaromana.md/>. <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=450>. [Vizitat: 11 02 2014.]
5. Cepraga, L. *Studiu asupra terminologiei managementului economic în limba română*. Chișinău: Editura ASEM, 2006, 279 p.
6. *Mediul Ambient*. Chișinău : s.n., aprilie 2012, Vol. nr.2 (62), 48 p.
7. *DEXI Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Gunivas, 2007, 2280 p.
8. Butiurca, D. Metafora „mâinii”, în expresiile idiomatice. http://www.upm.ro/facultati_departamente/stiinte_litere/conferinte/situl_integrare_europeana/Lucrari4/BUTIURCA.pdf. [Vizitat: 06 08 2013]
9. <http://www.smart-living.ro/dictionar-medical/membrana-biologica/6033/>. [Vizitat: 14 03 2016.]
10. Dediu, I. *Enciclopedie de ecologie*. Chișinău: Știința, 2010, 836p.

CREDINȚA GĂGĂUZILOR DE-A LUNGUL TIMPULUI

GAGAUZ FAITH THROUGHOUT THE TIME

Anatolie BAJORA¹

REZUMAT

Procesul creștinării găgăuzilor este tot așa de misterios ca și etnogeneza acestui popor, după toate informațiile și materiale acumulate până în prezent, creștinarea găgăuzilor s-ar fi petrecut în Balcani sub influența bizantină.

De-a lungul timpului, găgăuzii au rămas fideli credinței strămoșești, iar prin intermediul ei și-au păstrat tradițiile, obiceiurile și identitatea proprie.

Chiar dacă unitatea religioasă a găgăuzilor a fost serios zdruncinată pe parcursul secolului al XX-lea, totuși rolul ortodoxiei rămâne destul de important în societatea găgăuză.

Cuvinte-cheie: găgăuz, credință, religie, ortodoxie, creștinism.

ABSTRACT

Gagauz Christianization process is mysterious as their ethnogenesys, after all the present accumulated information and materials, the Christianization of the Gagauz would have occurred in the Balkans under Byzantine influence.

Over time Gagauz remained loyal to their ancestral faith, and through that they have kept their traditions, customs and their own identity.

Even their religious unity was seriously shaken during the 20th century, but the role of the Orthodoxy in the Gagauz society is still important.

Keywords: Gagauz, religion, Orthodoxy, Christianity.

Currently no data about how happened the Christianization of Gagauz people, but it knows that - since the beginning of the 9th century accelerated the Christianization of the Slavs from Byzantine Empire[1].

The introduction of Christianity in these regions as a whole was completed by the beginning of the 10th century, although the baptism of certain small groups, live mainly in remote mountain areas continued in the XI century. All this contributed to the unification of the cultural environment in Byzantium[2].

Before Christianity Turkic tribes were Pagan; central God was Tengri (from Per-

sian Tengar-Allah, the eternal sky) or geg Tengri (blue sky)[3].

Even in present many other Muslim Turkic peoples preserved the old name of a Pagan God Tengri, and still often use. The Gagauz have this imprint pagan past encounters in this poem:

"Ah, tangrylar tangrysy,

"Ah, god of gods,

Benim jarym angysy?

Who is my betrothed?

Syrty mor mintannysy,

Purple mantle on his shoulders,

Bashy jeșil șallysy. "

With the green cape on head."

¹ Anatolie Bajora, doctorand, Shanghai University, China.

Worldwide process of spreading of Christianity and Islam for that matter went slowly and painfully[4].

The spread of Christianity among the Turks was started in the 7th century, in Middle Asia, there the. Christianity penetrates from Iran, which has its turn was received from Syria. Christianity propagators here were Nestorians, which was known in China too in 635 AD[5].

At the moment it's difficult to determine if Central Asian Turkic Christianity would have any connection with Gagauz Christianity.

Moreover some Oghuz tribes left Central Asia in order to avoid the Islam, as we know; it was imposed with the help of the sword.

It's very interesting that Gagauz language contains very many Arabic and Persian words of Islamic persuasion and not only, the brightest of which is the word "Allah" for "God"- "Allah," "Devil Allaa"- "šejtan", "hell"- "džendem", "spirit"- "Ruh", "Pilgrim"- "Hadji", and many others.

It is also noteworthy that the modern Gagauz no other words besides "Allah", which would have a value of God, if you don't consider Russians influence later in Bessarabia after the relocation here in 1812. The word "Boží"(God), which is used more less than "Allah". That is, Gagauz people are unique not only because they are Turkic peoples and at the same time, the Orthodox, but also that they being Christians call the God Allah

It is known that the German missionary Brund (Bruno) preached the gospel to Pechenegs tribes too in 1007 AD, many have associated this year with the baptize of Gagauz, in fact it's absurd idea, because Gagauz then not formed as a nation. According to Svante S. M. Soloviev, Bruno was there just five months and was in danger to be

killed and only managed to Christianize 30 people[6].

Probably Gagauz ancestors were Christianized in Byzantium Empire at the end of 11th century, the beginning of the 12th century. This was a long and complex process.

Since at the beginning Gagauz depended to the Patriarchate of Constantinople directly.

Gagauz care very much about the Orthodox faith and are considered as an important branch of Orthodoxy. Thus in the book "Balkans and Balkanism", a fundamental book in the field, author Maria Todorova, professor at the University of Florida, listed among Orthodox peoples no slave Romanians, Gagauz, Georgians, Albanians. The listing shows the importance of the Gagauz in non-Slavs orthodoxy, immediately after the Romanians[7].

Gagauz are proud about their appartenance to the Orthodoxy and Gagauz villages in Bessarabia has the most beautiful Orthodox churches[8].

Gagauz also probably mean Christian people of Turkic origins. In their language when ask what is "Gagauz", they explain that it is a Christian. They not call themselves Turks, because the name Turk became synonym with Muslim and because they are Christians they hated that name, because they confused nationality with religion[9].

After Ottoman Empire extended to the Danube, some of Gagauz were forced convert to Islam. Others hid long time their Christian religion, posing as Muslims, because nor language, nor clothes differ from Turks. Gagauz were strong in faith, nearly fanatical Christians, and have suffered persecution in Ottoman period. Many hides in mounts from Turks and Circassians thieves injustice, which remained in the city, were killed [10].

After the conquest of Constantinople, when Sultan recognized only the patriarch of Constantinople as the head of all Orthodox Christians regardless of nationality, and Gagauz were left in the spiritual care of the patriarch[11].

Since then some Gagauz are drawn into the sphere of influence of Greeks and another to Bulgarians keeping their language and customs. Though their origins are quite different than Bulgars or Greeks, but they felt better among them than among Turks, because they all share the same belief.

In Church divine services were kept in Bulgarian or Greek language. In schools was the same situation. So the small nation was divided into two antagonist sides Greekophil and Bulgarofil, and sometimes occurs bloody conflicts between them. This situation continued for a while and after Gagauz settled in Bessarabia[12].

In Balkans Gagauz were used Karaman religious literature written in Turkish with Greek letters[13], and after their settlement in Bessarabia they still continued to use Karaman literature. And Gagauz also had known the old Wallachian writing system[14].

The period of Christianization of Gagauz in Balkan prevented their assimilation by the Turks-Muslims. Christianity has become one of the main distinguishing Gagauz ethnic features, which differentiate them from other Turkic peoples of the Balkan Peninsula, who practiced Islam [15]. And Gagauz cultural stereotypes still are predefined by their belonging to the Christian world [16].

Settling in Bessarabia, the Gagauz settlers continued to live the same religious and moral life as lived at home, maintaining throughout the 19th century.

The twentieth century brought an end to

the monolithic Orthodox religious tradition of Gagauz. In the region appeared more religious sects, especially the Christian.

In conclusion we can rightly say that the Gagauz people were born Christians, as Romanian, and Christianity (mostly Orthodox) played an important role at every stage of the Gagauz ethnogenesis and helped to preserve their folk customs, rituals and identity.

In present are doing a big work for the rehabilitation the role of Orthodoxy in Gagauz society, as in Moldovan society entire, according to the last census of the population, 93.3 per cent of Moldovans are Orthodox Christians [17].

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Иванова О.В., Распространение христианства у славян в Византии. В: Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси. Под ред. Г.Г. Литаврина, М., 1988, pag. 20.
2. Папцова А. К., К вопросу о роли конфессиональной принадлежности в формировании этнического самосознания гагаузов. В: Лукомор'я: Археология, этнология, история Північно-західного Причорномор'я. Одеса, 2009, Випуск 3, pag. 102-111.
3. Фёдор Ангели, Краткая история гагаузов, Кишинев, 2010, pag. 8.
4. Ibidem, pag. 117.
5. Islamic Encyclopedia, Vol. 17, pag. 334.
6. Idem, Краткая история гагаузов, Кишинев, 2010 pag. 115-116.
7. M. Todorova, "Imaging the Balkans", Oxford University Press; in Romanian: "Imaging the Balkans", Bucharest, Humanitas, 2000, pag. 207.
8. Anatol Macris, Gagauzii in literature si publicistica romana, Editura Paco, Bucuresti, 2007, pag. 37.

9. Necule C. Năvălirea găgăuzilor prin Țările Române în Imperiul Bizantin. In: Revista istorică română, MCMXXXIX, VOLUMUL IX. București, 1940, www.dacoromanica.ro, pag. 203-204.

10. V. A. Moshkov, Gagauzy Benderskogo Uyezda, Kishinev 2004, pag. 6.

11. Idem, Gagauzii in literatura si publicistica romana, Editura Paco, Bucuresti, 2007, pag. 10.

12. Idem, Gagauzy Benderskogo Uyezda, Kishinev 2004, pag. 7.

13. Ciachir M., Basarabială gagauzlarân istoriassi, Chișinău, 1933, p. 133.

14. Anatol Măcriș. Gagauzii și Romanii, București, Ed. Agerpress Туро, 2000, pag. 16.

15. Квилинкова, Елизавета Николаевна, Календарная обрядность гагаузов в конце XIX - начале XX вв., Кишинев,

2001, Научная библиотека диссертаций и авторефератов disserCat <http://www.dissercat.com/content/kalendarna-ya-obryadnost-gagauzov-v-kontse-xix-nachale-xx-vv#ixzz3PvcHkAh1>, accessed 10.07.2015, time 21:00.

16. Idem, К вопросу о роли конфессиональной принадлежности в формировании этнического самосознания гагаузов. В: Лукомор'я: Археология, етнологія, історія Північно-західного Причорномор'я. Одесса, 2009, Випуск 3, pag. 102-111

17. Cu privire la totalurile Recensămîntului populației din 2004. Caracteristici demografice, naționale, lingvistice, culturale, www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=2358&idc=168, accesed 21.10.2016, time 11:30.

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ И ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ ЯЗЫКАМ

THE MAIN PRINCIPLES AND PECULIARITIES OF THE MODERN PERSONALITY-ORIENTED APPROACH IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Татьяна МИХЕЕВА¹

Маргарита ДАВЕР²

RÉSUMÉ

L'article est consacré à l'histoire du développement de l'approche individualisée et à l'analyse de ses principes les plus importants. L'approche orientée à la personnalité est basée sur la philosophie et la psychologie humanistes. Dans les années 70-s cet approche a été introduite dans l'enseignement\apprentissage des langues en tant qu'approche centrée sur l'apprenant. La psychologie humaniste a augmenté l'intérêt pour l'étude des différences individuelles dans l'acquisition de la langue. Les auteurs examinent le problème de la réalisation de soi dans le processus d'apprentissage et les principaux paramètres des méthodes d'enseignement utilisées dans cet objectif. L'un des plus importants domaines de recherche est l'étude des stratégies et de la compétence stratégique de l'apprenant. L'article met aussi l'accent sur le rôle crucial de la motivation et de l'expérience personnelle de l'apprenant pour l'approche axée sur l'étudiant. Les auteurs proposent un certain nombre de nouveaux principes pour perfectionner l'utilisation de l'approche personnelle dans l'apprentissage de la langue.

Mots-clés: *approche humaniste de la philosophie et de la psychologie, la réalisation de soi dans le processus d'apprentissage, la motivation et l'expérience personnelle de l'apprenant.*

ABSTRACT

The article is devoted to the history of the development of personal-oriented approach and the analysis of its main principles. Personality-oriented approach is based on humanistic philosophy and psychology. In the 70-ies it was stated in language teaching\learning as a learner-centered approach. Humanistic psychology has increased the interest in the study of individual differences in language acquisition. The authors explore the problem of personal self-actualization in the learning process and the main parameters of the used teaching methods. One of the most important areas of research is the study of strategies and strategic competence of the learners. The article also emphasizes the crucial role of motivation and personal experience of the learner for personal-oriented approach. The authors propose a number of new principles for the use of the personal approach in language learning.

Key-words: *personal-oriented approach, humanistic philosophy and psychology, self-actualization in the learning process, motivation and personal experience of the learner.*

¹ Татьяна МИХЕЕВА, доктор хабилитат, доцент Донского государственного технического университета, Ростов-на Дону

² Маргарита ДАВЕР, доктор хабилитат, доцент, независимый исследователь, Кишинев

Личностно-ориентированный подход можно рассматривать как методико-мировоззренческую категорию, отражающую новые социальные взгляды на роли участников педагогического взаимодействия. Это «индивидуализированный подход к обучаемому как к особой личности, который получил распространение в современной методике в рамках личностно-деятельностного подхода к обучению» [1, с.144].

Личностно-ориентированный подход базируется на гуманистической философии и психологии (К. Роджерс) и соотносится с развиваемым в западной методике обучением, «центрированным на учащемся», learner-centered approach [2,15].

Основным положением данной концепции стала идея о том, что в центре обучения находится сам обучающийся - его мотивы, цели, неповторимый психологический склад, его личность в целом.

Акцентирование гуманистических идей в психологии и исследования индивидуальных различий в усвоении вызвали повышенный интерес к аффективным и когнитивным особенностям учащегося, а также к мотивации изучения языков. На первый план вышли исследования специфики и значимости таких аспектов, как языковые способности, интеллект, когнитивные и индивидуальные стили, коммуникативные, учебные и метакогнитивные стратегии, коммуникативные потребности учащегося.

С 70-х годов двадцатого столетия в обучении иностранным языкам появляются и постоянно повторяются такие термины, как «личностный, индивидуализированный, центрированный на учащемся, центрированный на студенте», связанные с выдвиганием на первый план гуманистического направления лингводидактики.

Обучение с позиции студента предполагает обеспечение его личностной и интеллектуальной свободы, возможности выбора способа достижения целей, учебника, методов и даже, в отдельных случаях, преподавателя. Создание условий для личностной самоактуализации и саморазвития студента означает, что учащийся изначально должен рассматриваться как сформировавшаяся личность с собственным субъективным и жизненным опытом, индивидуально-психологические свойства которой не подлежат принудительной коррекции. Подобная личность:

А) сама определяет уровень своей активности,

Б) не нуждается в том, чтобы ее учебную деятельность кто-то императивно организовывал и направлял, в частности, в том, чтобы ее индивидуально-психологические особенности корректировались,

В) может рассматриваться как партнер в учебном процессе, но, тем не менее, не может вступать с преподавателем в «равнопартнерские» отношения не столько потому, что речь идет о разных функциях в учебном процессе, но и потому, что один из участников этого процесса имеет право и обязанность оценивать деятельность другого. И поскольку оценка эта имеет официальный статус, во многом определяющий будущее положение учащегося, равнопартнерских отношений между участниками учебного процесса, несмотря на всю демократичность преподавателя, быть не может. Задача преподавателя состоит не столько в том, чтобы обеспечить «доверительность» учебного общения, сколько в том, чтобы создать условия для межличностных контактов и для оптимизации автономной и коллективной работы учащихся.

В школьной лингводидактике личностно-ориентированное обучение как целостная концепция изначально разрабатывалось в контексте обучения детей (Якиманская И.С., Сериков В.В., Селевко Г.К. и др.). Именно в этом контексте были сформулированы основные требования к личностно-ориентированным технологиям:

- по уровню применения – все уровни;
- по философской основе – гуманистические;
- по основному фактору развития – комплексная концепция;
- по характеру содержания: личностно-ориентированные, дидактоцентрические;
- по организационной форме – альтернативные, индивидуально-групповые;
- по подходу к учащемуся – гуманно-личностные;
- по направлению модернизации – альтернативные;
- по категории обучаемых – все категории.

Были также сформулированы общие особенности личностно-ориентированных технологий:

- предоставление учащемуся свободы выбора ряда элементов процесса обучения;
- формирование адекватной самооценки учащихся;
- использование всевозможных средств индивидуализации, в том числе и компьютеров [16].

Необходимость новой направленности в вузовской педагогике начала отчетливо осознаваться с начала 90-х годов, когда «исходным моментом методических и дидактических построений все более становятся интересы и потребности обучаемых, их языковые способности и «стили» учения, психологические особенности и личностные

свойства» [14, с.11]. Одним из первых сформулировал необходимость повышения личностной ориентированности обучения М.Н. Вятютнев [3], рассматривавший достижение этой цели как задачу далекого будущего.

Ряд научных исследований был посвящен разработке отдельных аспектов личностно-ориентированного подхода в методике преподавания русского языка как иностранного, а также в вузовской методике преподавания иностранных языков [5,6,9,12,13].

При этом авторы многих работ не только не ставили своей задачей разработку и обоснование нового подхода, но и не причисляли себя к его сторонникам, как, например, исследователи стратегического направления. Тем не менее, уже сложился ряд положений, способных лечь в основу дальнейшей разработки личностно-ориентированного подхода.

Так, в личностно-ориентированной методике начали четко разграничиваться такие понятия, как обучение (деятельность преподавателя) и учение, усвоение, изучение (деятельность учащегося).

Учение рассматривается как индивидуальная деятельность познания, значимая для отдельного человека, тогда как обучение - это специально организованная педагогическая деятельность, обеспечивающая усвоение программного материала. Учение - это сложный процесс переработки, переосмысления собственного опыта, его изменения под воздействием обучения, формирование психических новообразований – когнитивных, операциональных, мотивационных. Учебная деятельность субъекта сугубо индивидуальна. Обучение же неразрывно связано с понятием управления.

Традиционно в качестве главной функции системы образования, обучения всегда выступали управление, контроль или руководство. «Управление» - более нейтральное выражение, оно предполагает, что активность управляемых подталкивается в определенном направлении, а не разбрасывается бесцельно. При этом может быть использован весь спектр стилей – от направляющего содействия до жесткого моделирования. Поскольку собственная природа индивида противится подчинению, понятие контроля приобретает оттенок насилия и принуждения. Однако необходимо учитывать, что хотя человек заинтересован в том, чтобы иметь возможность время от времени проявлять свою индивидуальность, но для него не менее важно – в конечном счете, важнее всего – включаться в деятельность других и принимать участие в совместной деятельности. Любое личностно-ориентированное управление или контроль могут быть оптимальны только тогда, когда направляют деятельность к ее собственной цели.

При таком, неимперативном управлении приоритет отдается именно учению. Ни студент, ни ученик не рассматриваются в роли пассивного обучаемого. Поэтому в личностно-ориентированном подходе речь может идти не об обучаемом, но лишь об обучающемся, изучающем, учащемся (агенте или субъекте учения).

Именно учащийся должен развивать свои компетенции и стратегии для выполнения задач и различных видов заданий, необходимых для эффективного участия в процессе учения и коммуникации, особенно при изучении нового языка, именно его интересы и потребности определяют формирование мотивации, обеспечивающей успешность

усвоения. Такое понимание учения особенно актуально при усвоении языков.

В. фон Гумбольдт писал: «Нельзя рассматривать язык рядом с духовной самобытностью как нечто внешнее и отдельное от нее, а потому, хотя на первый взгляд и кажется иначе, языку, по сути дела, нельзя обучить, а можно только пробудить его в душе; мы можем только протянуть ему нить, ухватившись за которую, он будет развиваться уже самостоятельно» [4].

Результаты исследований, посвященных внедрению личностно-ориентированного подхода в школьное обучение языкам [17,19], а также работы ученых, изучавших возможности воплощения элементов личностно-ориентированного подхода в вузе [6,9,11] показывают значимость не только учета, но и специального развития целого ряда индивидуально-психологических характеристик обучающегося. Речь идет о сознательном выборе путей самоактуализации, самореализации в процессе усвоения знаний. Учет индивидуальных особенностей предполагает создание педагогами наилучших условий для самораскрытия каждого субъекта, его способностей, когнитивного стиля, стратегических предпочтений, потребностей и мотиваций, значимых личностных характеристик. При этом одной из важнейших задач нового подхода является развитие личности в процессе изучения языка, превращение учащегося в субъекта учения.

Идея абсолютного личного тождества, постоянства основных черт и структуры личности – главный постулат теории личности, но, по мнению психологов, не подтверждается эмпирически. Постоянство большинства личностных черт, за исключением интеллекта, сомнительно [10]. Черты

личности не являются статичными или просто реактивными, они включают динамические мотивационные тенденции, склонность искать или создавать ситуации, благоприятствующие их проявлению. Именно это позволяет говорить о возможности формирования (самоформирования) и развития некоторых характеристик субъекта в процессе изучения языка.

Тем не менее, постоянство личностных характеристик выражено сильнее, чем изменчивость на всех стадиях развития. Культурно-обусловленные черты намного более изменчивы. Наибольшей стабильностью обладают когнитивные свойства, в частности так называемые первичные умственные способности и свойства, связанные с типом высшей нервной деятельности (темперамент, экстраверсия, эмоциональная реактивность и т.п.). Такие черты как активность, самоконтроль и уверенность в себе зависят как от личностных синдромов, так и от социальных факторов (образование, профессия, социальное положение). К числу устойчивых личностных черт относятся потребность в достижении и творческое мышление. Однако разной степенью изменчивости отличаются не только личностные черты, но и индивиды, их носители. К факторам, определяющим изменчивость личности, относятся не только жизненные обстоятельства, но и уровень социальной активности человека, формирующие его субъективный опыт.

Разумеется, можно и не обращаться к субъективному опыту учащегося, к имеющейся у него стратегической, лингвистической, коммуникативной компетенции в родном языке, пытаясь сформировать компетенции в новом языке «от нуля», но подобный подход не будет личностным.

Субъективный опыт каждого, разнообразный и уникальный, имеет разные источники возникновения и существует в виде образов, представлений, индивидуальных способов обработки учебного материала, стратегий учения и общения, научной и жизненной информации, личностно значимых символов, ценностей, установок. Работа с субъективным опытом – центральная составляющая личностно-ориентированного обучения. И вести ее можно в разных направлениях.

Ранее все усилия исследователей направлялись на выявление интеллектуальных предпосылок обучаемости. Такие факторы субъективного опыта, как социальная и половая принадлежность, семья, мотивация, личностные качества, когнитивный стиль стали рассматриваться в связи с учебным процессом не так давно. Но данные психологических экспериментов подтверждают, что для успеваемости тест на интеллект значим лишь на 20-25%, личностные качества на 27-36%, мотивация на - 23-27%, то есть, наибольшую значимость в учебном процессе имеют именно личностные качества. Таким образом, возникновение и развитие личностно-ориентированного подхода к обучению языкам имеет серьезные теоретические и практические обоснования.

Мы отмечали, что уже имеются работы, в которых делаются попытки сформулировать различные отдельные аспекты личностно – ориентированного подхода, однако практически не существует таких исследований, где принципиальные положения данного подхода были бы изложены полностью и исчерпывающе. Наиболее четко идеи этого нового направления в развитии личностно - деятельностного подхода были сформулированы А.А. Леонтьевым, ко-

торый разграничил принципы нового подхода, связанные с его личностным и деятельностным характером. Данная классификация была избрана нами в качестве основы для уточнения, анализа и дальнейшего развития:

Личностно-ориентированные принципы:

1. Принцип адаптивности.
2. Принцип развития.
3. Принцип психологической комфортности.

Деятельностно-ориентированные принципы:

1. Принцип обучения деятельности.
2. Принцип управляемого перехода от деятельности в учебной ситуации к деятельности в жизненной ситуации.
3. Принцип перехода от совместной учебно-познавательной деятельности к самостоятельной деятельности.
4. Принцип опоры на предшествующее развитие.
5. Креативный принцип, или принцип формирования потребности в творчестве и умений творчества.
6. Принцип оценивания: максимум оценок, минимум отметок [7, с.362]. .

Таким образом, в качестве основополагающих положений личностно-ориентированного подхода рассматриваются и такие базовые принципы личностно-деятельностного подхода, как принцип коммуникативности и принцип обучения в деятельности. Мы также рассматриваем в качестве основополагающих принципов личностно-ориентированного подхода следующие:

-принцип индивидуализации, включающий в себя принцип адаптивности в различных формулировках, и принцип психологической комфортности, поскольку индивидуализация подразумевает достижение высокого уровня психологического комфорта в учении,

-принцип развития и принцип опоры на предшествующее развитие, а также принцип креативности, которые мы в дальнейшем сформулируем как принцип единства и развития языковой личности, поскольку в нашей концепции он включает в себя творческое развитие и саморазвитие предшествующих стратегий и компетенций,

-принцип перехода от совместной учебно-познавательной деятельности к самостоятельной деятельности, который формулируется нами как принцип повышения автономности учащегося в процессе усвоения языка (и который отнюдь не означает отказа от совместной деятельности учащихся, поскольку она подразумевается самой задачей усвоения языка как средства общения),

-принцип оценивания, играющий в личностно-ориентированном подходе особую роль, который принимает индивидуализированные формы, в частности, различные формы самооценивания,

-принцип учета мотивационных процессов.

Отметим также, что реализация всех вышеназванных положений обуславливает необходимость дальнейшей разработки личностно – ориентированных технологий обучения и учения в вузе, направленных на повышение автономности студентов. А.А.Леонтьев отмечал, что для стимулирования самостоятельной учебной деятельности необходимо преобразовать процесс учения в систему проблемных ситуаций, а содержание образования в систему средств, направленных на разрешение этих проблемных ситуаций [11].

Именно данные принципиальные положения должны стать объектом критического рассмотрения для дальнейшего развития личностно-ориентированного подхода.

Наши наблюдения показали, что при лично-ориентированном изучении языка приходится порой отказываться от доминирующей роли принципа коммуникативности или прибегать к его модификациям в следующих условиях:

- если мы работаем с учащимся рационально-логического типа,

- если потребности учащегося не связаны непосредственно с коммуникацией,

- если стратегическая компетенция учащегося в силу особенностей когнитивного стиля или национальных лингвометодических традиций не соответствует коммуникативному обучению,

- если методические ожидания учащегося, его представления об изучении языка противоречат коммуникативному подходу.

В настоящее время учеными разграничиваются так называемые «сильный» и «слабый» коммуникативный подходы. При личностной ориентации обучения наиболее приемлем «слабый» коммуникативный подход [9]. При этом занятия могут включать и элементы грамматических объяснений, и отработку грамматики, а также использование схем и таблиц, поскольку, в зависимости от типов памяти, доминантности полушарий и других индивидуально-психологических особенностей, учащиеся нуждаются в разнообразии упражнений и учебных материалов, в том числе и стимулирующих рефлексию.

То есть, формулируя цель обучения как - «вывести учащихся в иноязычную коммуникацию», - преподаватель, работающий в русле лично-ориентированного подхода, обязан добавить – «в том случае, если это соответствует потребностям учащегося, и в такой форме, которая соответствует его стилю учебной деятельности, компонентом которого является стратегическая компетенция».

Важнейшей проблемой является соотношение личностного и деятельностного в изучении языка. Личностный подход одновременно является деятельностным, поскольку носители и изучающие язык рассматриваются как субъекты социальной деятельности.

И хотя деятельностные теории учения по праву доминируют в лингводидактике, многие исследователи указывают, что уникальность и неповторимость личности, ведущая роль бессознательного в творческих процессах, не могут быть раскрыты только с помощью понятий, выведенных из деятельности, т.е. личностное начало не может быть полностью выведено из нее. Это объясняет интерес современной науки к проблемам и концепциям личности.

А.А. Залевская рассматривает современные лингводидактические процессы как смену парадигмы, специфику которой составляют когнитивная ориентация, стремление учесть взаимодействие многих факторов (языковых, психологических, личностных, социальных, педагогических) в процессе изучения языков [7].

Возникает новый подход к построению лично-ориентированной системы обучения: учитывается приоритет индивидуальности учащегося, как активного носителя субъектного опыта (как деятеля - субъекта), складывающегося в процессе социализации задолго до влияния специально организованного обучения.

Принцип индивидуализации тесно связан с положением о развитии учащегося, а также с принципом повышения автономности. Положение о том, что учащийся должен в большей степени являться субъектом учебной деятельности по мере продолжения процесса учения считается аксиоматическим в

лично-ориентированном подходе и при этом не только до сих пор остается декларативным, но и нуждается в критическом рассмотрении и уточнении.

Философская категория субъектности подразумевает идеальное активнотворческое, деятельностное начало в противоположность пассивности, реактивности и несвободе объекта. В реальной действительности субъектно-объектные характеристики переплетаются. Один и тот же человек в разных отношениях и в зависимости от обстоятельств может быть и субъектом и объектом, да и сам статус субъекта никому не присущ от природы, он всегда приобретается, а достижение и поддержание его требует немалых усилий.

Поэтому необходимо различение активного субъекта в личностном значении и «агента» [10], выступающего как своего рода «действующий объект», который как бы растворен в процессе деятельности. Агент активно действует, осуществляя не свои собственные, а навязанные извне, но принятые личностью цели. Иногда человек сознательно принимает роль агента, не желая нести ответственность за свои поступки, совершаемые под давлением социальных обстоятельств. Далеко не всякий взрослый, уже сформировавшийся человек может и хочет быть субъектом собственной жизнедеятельности, или же субъектом своего учения, но при этом многие охотно выступают в качестве агентов, реализуя цели, навязанные окружающими. Таким образом, «агент» – это активный учащийся, шаг вперед по сравнению с «объектом» в процессе учения, но еще далеко не «субъект», четко осознающий и осуществляющий собственные цели. Иногда студенты предпочитают оставаться пассивными объектами обучения языку, предо-

ставив активную роль преподавателю. Иногда они выступают как агенты (как, например, в интенсивных методах, где практикуется суггестия и инфантилизация), иногда действуют как субъекты учения, однако, как уже отмечалось, роль студента в процессе учения определяется не столько методом обучения, сколько, главным образом, его личностными качествами.

Поэтому, хотя конечной задачей лично-ориентированного обучения является превращение каждого студента в самостоятельного субъекта деятельности, говорить однозначно о субъектной роли каждого учащегося в процессе изучения языка не совсем корректно. Можно ставить вопрос о различных переходных, меняющихся ролях, о создании условий для формирования субъекта учебной деятельности в идеале, но нельзя говорить, как это делают некоторые авторы, о том, чтобы «поставить учащегося в позицию субъекта». Такие утверждения не имеют ничего общего с личностной ориентированностью учения. Позицию субъекта студент может занять только сам при наличии необходимых условий, стимулов, достаточной автономии и соответствующих личностных характеристиках.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Словарь методических терминов, СПб: Златоуст, 1999.
2. Брунер Дж. Процесс обучения. Москва: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1962. 84 с.
3. Вятютнев М.Н. Теория учебника русского языка как иностранного. Москва: Русский язык, 1984. 144 с.
4. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества.

In: Избранные труды по языкознанию. Москва: Прогресс, 2000. с. 37-298.

5. Давер М.В. Практическая реализация личностно ориентированного обучения языкам. Saarbrucken: Palmarium. 2015. 354 с.

6. Друзь А.В. Учет национально-методических традиций в практике преподавания РКИ в условиях русской языковой среды. Дис...канд. пед. наук. Москва, 1992. 186 с.

7. Залевская А.А. Вопросы теории овладения вторым языком в психолингвистическом аспекте. Тверь, 1996. 196 с.

8. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Москва: Логос, 1999. 384 с.

9. Каган О. Теория и практика написания личностно-ориентированного учебника РКИ. In: Дис...канд. пед. наук. Москва: ИРЯП. 1997. 120 с.

10. Кон И.С. В поисках себя. Москва: Политиздат, 1984. 335 с.

11. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. Москва; Воронеж. 2001. 444 с.

12. Ливер Б.Л. Методика индивидуализированного обучения иностранному языку с учетом влияния когнитивных

стилей на процесс его усвоения. Дис...канд. пед. наук. Москва, 2000. 192 с.

13. Мангус И.Ю. Стратегии овладения языком и развития приемов познавательной деятельности как реализация когнитивного подхода в учебнике РКИ. Дис...д-ра пед. наук. Москва: ГИРЯП, 2001. 339 с.

14. Митрофанова О.Д., Костомаров В.Г. Методика преподавания русского языка как иностранного. Москва: Русский язык, 1990. 268 с.

15. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва: Прогресс, 1998. 480 с.

16. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. Москва: Народное образование, 1998. 256 с.

17. Сериков В.В. Личностно-ориентированное образование. In: Педагогика. 1994. №5. С. 16-21

18. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика. Учебное пособие для преподавателей и студентов. Москва: Филоматис, 2004. 416 с.

19. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения. In: Вопросы психологии. 1995. № 2. С. 31- 42.

ETICA PROFESIONALĂ ȘI COMUNICAREA CA PREMIZE PENTRU EFICIENTIZAREA MANAGEMENTULUI EDUCAȚIONAL

THE PROFESSIONAL ETHICS AND COMMUNICATION AS PREMISES FOR THE IMPROVEMENT OF THE EDUCATIONAL MANAGEMENT

Tatiana GRIBINCEA¹

REZUMAT

Profesiilor le sunt necesare coduri etice. Pentru ca aceste coduri să aibă autoritate morală, ele trebuie să aibă consimțământul tacit sau explicit al fiecărui membru. Uneori acest consimțământ este cerut la intrarea într-o profesie și în lipsa lui persoana nu este acceptată sau, dacă îi încalcă principiile cadru, este exclusă. Există cazuri în care anumiți practicanți ai unei profesii pun un monopol absolut pe regulile și codul acesteia ajungându-se la ceea ce se poate numi "mafie" a prototipului unei profesii

ABSTRACT

Necessary professions have ethical codes. Because these have moral codes Authority, they shouldnt have the tacit or explicit consent of each member. Sometimes consent is required on entry into the profession and in his absence the person is not accepted or if it violates the principles framework is excluded. There have cases where are some Practitioners of the profession put absolute monopoly on year and Its rules leading to code what might be called "mafia" prototype of the profession

Abordarea unui subiect de o mare importanță practică pentru actorii câmpului educațional, atât profesori, cât și elevi: etichetarea elevilor în clasă. Ceea ce ne-a preocupat în mod special, a fost realizarea unei cercetări având ca principal scop identificarea prezenței fenomenelor de etichetare în relația profesor – elev, precum și identificarea efectelor acestor fenomene, în special, ale efectelor negative ce influențează obiectivitatea evaluării.

Prin realizarea acestei cercetări am dorit să evidențiem că investigarea realității în sistemul educațional, și în mod special, a interacțiunii din clasă prin metode interpretative contribuie semnificativ la explicarea unor fenomene existente în câmpul educațional.

Elevul nu devine inadaptat doar pentru că este „neatenț” sau „uituc”, „leneș” sau „lent” cum se spune uneori. Analiza cazurilor de inadaptare în sistemul educațional dezvăluie o constatare cu valoare metodologică generală, în conformitate cu care orice efect are la bază mai multe cauze, care, la rândul lor, pot determina mai multe consecințe. Subiectivismul în evaluare este fenomenul negativ, care încalcă normele etice și docimologice, ea putând inversa valorile, așezând pe cei nepregătiți înaintea celor pregătiți, vitregindu-i astfel pe unii. Subiectivitatea poate duce la demobilizare, la traume psihice pentru cei vitregiți, dezinformând și societatea.

Odată ce profesorii categorizează un elev, ei au tendința de a utiliza "categoria

¹ Tatiana Gribincea, dr.conf.univ., USPEE "Constantin Stere"

elevului” ca punct de referință pentru interpretarea comportamentului elevului; ei folosesc cunoștințele despre categoria în care plasaseră mental elevul pentru a înțelege comportamentul acestuia. De exemplu, în cazul în care un elev întâmpină dificultăți în îndeplinirea unei activități: dacă elevul este clasificat ca fiind “inteligent”, atunci profesorul îi interpretează în mod benign dificultatea, oferindu-i ajutor și consiliere; dacă elevul este clasificat ca fiind “prost” sau “leneș”, atunci este posibil ca profesorul să interpreteze același comportament ca un indiciu că elevul “nu se străduiește îndeajuns” sau “cu siguranță nu a fost atent” atunci când a fost explicată sarcina.

Nimic nu-l poate însă opri pe om să tindă spre un ideal sau să-și construiască utopii. Este pretextul lui de a crede că odată, cândva ele se vor împlini. Se aprofundează în cunoaștere cu speranța că știind mai mult va găsi noi soluții, va schimba prezentul în sensul dorit și se va amăgi cu gândul că a mai făcut un pas înainte. Distanța ce o are de parcurs de la „a dori” la „a realiza”, de la „a gândi” la „a acționa” se măsoară în nenumărate încercări de metamorfozarea speranței în certitudine, a ideii în acțiune.

Teoria etichetării, apărută mai întâi în domeniul criminologiei și mai târziu în sociologie și psihologie, susține teza conform căreia un comportament este deviant pentru că o persoană sau un grup cu autoritatea de a defini, stabilește că este deviant.

Devianța se manifestă și în spațiul școlar prin respingerea controlului școlar, creșterea abandonului școlar, refuzul unor elevi de a participa la activități didactice și educative, distrugerea bunurilor școlare, utilizarea armelor albe, apariția zonelor de educație prioritara, apariția conceptului de școală ghetou etc. Indisciplina elevilor este, adeseori, efectul tratamentului injust al profesorilor pe care îl resimt elevii, al problemelor sociale cu care se confruntă

aceștia, al dorinței de a atrage atenția, de a-și impune controlul etc.

Chiar înaintea apariției educației împotriva discriminării și a tehnologiei, care permitea cercetarea pe scară largă a atitudinilor implicite, sociologii au început să fie interesați de modul în care operează stereotipia și discriminarea și de maniera în care acestea puteau afecta munca profesorilor și comportamentul copiilor.

Teoria etichetării a fost dezvoltată de Howard Becker în cartea sa din 1963 “Cei din afară: Studii de sociologie deviaționistă”. Lucrarea lui Becker și a altor cercetători din această perioadă a apărut pe fondul activismului civic din ce în ce mai intens și a conștientizării crescânde a drepturilor civice din SUA. Teoria etichetării spune că ” – Deviaționist este acela la care eticheta a fost aplicată cu succes; comportament deviaționist este comportamentul pe care îl etichetează astfel oamenii” [3, p.9]. Simplu spus, teoria afirmă că un comportament “problemă” este acel comportament care a fost etichetat drept problematic; că actul etichetării este cel care creează problema, și nu indivizii.

Teoria etichetării continuă cu argumentarea că etichetele, în mod curent, emană de la un fel de autoritate; de exemplu, un profesor, un părinte sau o persoană importantă, care repetă și consolidează eticheta până când aceasta devine ferm asociată unui individ. Teoria mai afirmă că atunci când etichetele sunt atașate oamenilor, poate fi dificil pentru un individ să mai scape de ele; individul poate ajunge să le accepte, le interiorizează și crede că sunt adevărate.

Hargreaves [4, p. 23] ne furnizează o metaforă utilă: ideea “**eului oglindit**”. Aceasta exprimă ideea că noi ne construim părerea despre noi înșine din felul în care se poartă alții cu noi. Hargreaves a arătat cum poate fi aplicată etichetarea în sistemul educațional și a observat că există feluri variate în care

profesorii își folosesc experiența pentru a eticheta și categorisi elevii: “Atunci când un profesor ia o clasă nouă, el va tinde să împartă clasa în trei categorii. În primul rând, copiii “buni” care sunt conform așteptărilor sale. În al doilea rând, elevii “răi” care deviază. În al treilea rând, aceia care nu se remarcă nici prin conformitate, nici prin deviere.

Numele elevilor din primele două categorii sunt învățate imediat de profesor. În ce-i privește pe cei din categoria reziduală, numele reale sunt învățate mult mai încet. Aceste concluzii pe care le trage profesorul într-o manieră atât de selectivă din comportamentul elevilor și “procesul de categorizare” la care acestea conduc, acționează ca o definiție a situației în care se află profesorii și elevii înșiși. Această definiție redă planul pentru toată interacțiunea viitoare dintre cele două părți “.

Hargreaves a constatat că, odată ce profesorul a categorisit un elev, acesta tinde să folosească “categoria de elev” ca punct de referință pentru interpretarea comportamentului unui elev. De exemplu, dacă un elev a avut dificultăți în completarea unei lucrări. Dacă elevul fusese clasificat ca “inteligent”, atunci profesorul este posibil să tolereze dificultatea la modul benign, oferindu-i ajutor și îndrumare. Dacă un elev a fost clasificat drept “prost” sau “leneș”, atunci profesorul este posibil să interpreteze aceeași comportare ca un indiciu că elevul “nu se străduiește suficient” sau că “evident, nu a ascultat” când a fost explicată lecția.

Hargreaves mai subliniază că, deoarece elevii (în special cei mici) se raportează la comportamentul celorlalți față de ei pentru a obține o imagine despre cât succes au, aceștia interiorizează imaginea pe care o primesc despre ei de la alte persoane importante – în acest caz, profesorul (cu toate că în asemenea situații, celelalte persoane

importante pot fi colegii elevilor).

Elevii se bazează pe profesori să le furnizeze un “concept despre sine”, să le spună cât sunt de grozavi sau cât de prost se descurcă. În plus, alți elevi și alți profesori vor ajunge să recunoască eticheta pe care un elev și-a atras-o și se vor purta în consecință față de acel elev pe baza acestei etichete deja existente. Deși nu este imposibil pentru un elev să scape de o etichetă, acest lucru devine extrem de greu, odată ce eticheta este foarte cunoscută.

Profesorii compară adesea percepțiile lor despre elevi și aceasta consolidează etichetele și poate crea chiar un consens; un profesor care nu a predat niciodată unui anumit elev poate ști deja despre el sau ea, prin etichetele atașate acestuia / acesteia de alți profesori. S-a demonstrat, în unele cazuri, că aceasta poate duce la o profecție negativă care se autoconfirmă.

Elevii de etnie romă sunt adesea subiect de etichetare ca având “dificultăți lingvistice” și ca fiind “neinteresanți”. Dacă sunt interiorizate de elevi, aceste etichete au efecte în situații noi în care elevii vor tinde să eșueze din nou. Întregii categorii de elevi pot fi condamnate la insucces deoarece au fost etichetate ca fiind incapabile să acumuleze, din cauza provenienței lor etnice sau sociale, ceea ce ne asigură că eșecurile lor sunt observate și marcate, iar progresele lor sunt minimalizate sau trecute cu vederea.

Cancelariile sunt o altă sursă de profecții negative care se adevăresc (*efectul halo*). Unele cadre didactice etichetează frații pe care nu i-au cunoscut încă, pe motiv că aceștia sunt “exact ca fratele / sora lui / ei”. În alte cazuri, elevii noi sunt etichetați pe motiv că numele lor sunt asociate cu un anumit grup etnic, cultural sau social.

Așteptările mici conduc la realizări reduse, se credea, în special după publicarea unui studiu extrem de influent al lui Rosenthal și Jacobson „Pigmalion in the

classroom”. În acest studiu s-au acordat la întâmplare note total nejustificate la testele unor copii; profesorilor li s-a spus să se aștepte la progrese remarcabile în acumularea de cunoștințe de la “cei buni” și apoi s-a descoperit că acești copii au avut cu adevărat realizări semnificative. S-a ajuns la concluzia că tot ce este necesar pentru ca un copil să nu aibă eșec este ca profesorii să aibă așteptări sporite față de el [5, p.7].

Totuși, toată această abordare prezintă câteva probleme, cum ar fi: Etichetele nu “se lipesc” întotdeauna – pot fi contrazise de alte etichete, respinse de copii sau negate de părinți. Hargreaves [2, p. 9] sugerează că teoria etichetării se aplică numai în anumite circumstanțe -în principal, când etichetele sunt consolidate, consistente și sunt aplicate de “o altă persoană importantă” autoritară.

Teoria “*copilului încăpățânat*” a introdus ideea că nu întotdeauna, copiii pot fi manipulați pentru a accepta etichetele. Așteptările nu vor duce la “profeții negative care se adevăresc”, când elevii care sunt etichetați resping eticheta atât de vehement încât se decid să dovedească faptul că etichetatorul a greșit – sau reversul pentru așteptări mari.

Subiectivitatea profesorului evaluator este un fenomen indezirabil și apt să compromită relevanța evaluării. Are de cele mai multe ori cauze independente de voința acestuia: necunoașterea îndeajuns a metodelor și tehnicilor de evaluare sau folosirea acestora inadecvată, nepriceperea, lipsa de experiență, contextul psiho-social manifestat prin presiunile exercitate asupra cadrului didactic, contextul pedagogic în care politica școlii ține la atingerea unei anumite promovabilități sau etichete, particularitățile relației profesor-elev sau așteptările celui care evaluează etc.[6]

Atașarea unei etichete negative de către un adult important poate crea rapid o ima-

gine de sine distorsionată și negativă într-un copil și o imagine negativă a celui copil printre cei de vârsta lui, care ajung să accepte mai ușor eticheta decât individul. Experimentul faimos al lui **Jane Elliot “Ochi albaștri, ochi căprui”**, cu elevii de clasa a treia dintr-o școală din Iowa, SUA în 1968 a demonstrat efectele puternice ale etichetării în situații sociale și felul în care procesul de etichetare poate crea rapid imagini distorsionate despre sine, atât în cel care etichetează, cât și în cei etichetați, ambele părți ajungând să accepte eticheta.

Experimentul practic de învățare pe care Jane Elliot, o învățătoare din SUA, l-a derulat ca să-și sensibilizeze elevii față de efectele discriminării, rămâne una dintre cele mai puternice demonstrații ale modului în care operează etichetarea.

Din ziua când a fost ucis activistul pentru drepturile omului Martin Luther King, Jane Elliot, o învățătoare din Iowa, a decis că este timpul să abordeze într-un mod foarte concret subiectul discriminării cu elevii ei din clasa a treia.

Elliot a început prin a propune elevilor ei că ar putea fi interesant să încerce să judece oamenii după culoarea ochilor: “Sună amuzant, nu? Deoarece eu sunt profesorul și am ochi albaștri, cred că oamenii cu ochi albaștri trebuie să fie fruntași în prima zi.” Ea a continuat să explice copiilor că “oamenii cu ochi albaștri sunt mai inteligenți decât oamenii cu ochi căprui. Sunt mai curați decât cei cu ochi căprui. Sunt mai civilizați decât oamenii cu ochi căprui.” Elevii cu ochi albaștri au primit recreații mai mari. Elevilor cu ochi căprui li s-a spus că nu au voie să se joace cu elevii cu ochi albaștri în curtea școlii, deoarece nu erau “la fel de buni ca cei cu ochi albaștri” și li s-au făcut aranjamente separate pentru a obține apă de la arteziana școlii [6].

În ziua următoare, situația se inversează și copiii cu ochi albaștri sunt etichetați ne-

gativ. Elliot le spune copiilor că îi mințise în prima zi și că, de fapt, copiii cu ochi căprui sunt superiori celorlalți. Performanțele la clasă ale copiilor cu ochi căprui se îmbunătățesc imediat, în comparație cu ziua anterioară. Elliot descrie felul în care copiii cu ochi căprui au folosit materialul didactic auxiliar în timpul orei de curs în cele două zile de experiment. “Am folosit un set de bilețele cu diferite cuvinte la citire, iar copiii, cei cu ochi căprui, erau la coada clasei în prima zi și le-a luat cinci minute și jumătate ca să efectueze exercițiul. A doua zi le-au trebuit doar două minute și jumătate. Singurul lucru care se schimbase era că acum ei erau cei superiori.”

Printre copiii cu ochi albaștri, retrogradați de la statutul civil de ieri de “mai inteligenți, mai curați și mai civilizați” și acum inferiori din punct de vedere social grupului celor cu ochi căprui din clasă, a scăzut respectul de sine și performanța.

Fenomenul de etichetare în relația profesor-elev și investigarea modului în care etichetarea negativă, respectiv pozitivă a elevului de către profesor constituie o variabilă pentru succesul școlar, motivația școlară și rezultatele școlare, exprimate în note și medii. fenomenele de etichetare sunt prezente în relația profesor – elev, acest lucru fiind relevat atât de răspunsurile elevilor, cât și de cele ale cadrelor didactice. Prezența acestor fenomene are consecințe negative asupra insuccesului școlar. Profesorii recunosc că efectele unor etichetări negative sunt catastrofice pentru elevi, generează complexe de inferioritate pe care ei nu le vor putea depăși.

Fenomenele de etichetare au efecte negative și asupra gradului de obiectivitate al evaluării. Există situații în care profesorii trec cu vederea peste erorile elevilor buni, însă nu o mai fac și în cazul elevilor cu performanțe mai slabe la învățătură. Inevitabil, apare problema de ce doar în cazul unui

elev bun sunt propuse strategii de ajutorare (discuția cu el după oră, sprijin acordat de profesor) sau de evitare (s-a propus acordarea unui termen, în care elevul bun să parcurgă materia nepregătită) a unei sancțiuni? Oare nu elevul cu rezultate mai slabe la învățătură este cel care are mai multă nevoie de ajutor din partea profesorilor? Nu ar fi mai eficiente aceste măsuri în cazul unui astfel de elev? Aceste întrebări scapă de multe ori profesorilor, care își concentrează energia și sprijinul, de cele mai multe ori, în jurul elevului cu performanțe bune la învățătură.

Consider că am îndeplinit obiectivele propuse la debutul cercetării și menționez că rezultatele obținute nu au pretenția de a fi reprezentative pentru toți actorii a sistemului educațional.

Procentele obținute în cercetarea dată arată că fenomenul este trăit în realitatea clasei de elevi. Răspunsurile relevă faptul că elevii chestionați observă comportamentul părintor al profesorului evaluator față de elevul despre care are o impresie favorabilă. Elevul se îndepărtează de profesor și de disciplină, văzând în etichetare o acțiune cu rezultate dinainte stabilite în defavoarea sa, fapt ce diminuează sau chiar anulează motivația acestuia pentru învățătură.

În continuare, am expus niște recomandări și propuneri pentru profesori, ce i-ar ajuta să evite procesul și efectele negative de etichetare a elevului. Aceste propuneri vizează corectarea mai multor aspecte din comportamentul profesorului evaluator, aspecte pe care le-am identificat ca forme de manifestare concretă a etichetării, respectiv ca forme de comunicare către elev a așteptărilor profesorului.

Justificarea acestor dorințe o găsim în încercarea evaluărilor de a se elibera de sentimentului de inferioritate, generat de etichetarea negativă. Evaluarea școlară ideală, în accepțiunea elevilor chestionați, vizează:

- Acordarea timpului necesar de gândire evaluatului;
- Evitarea practicii de a solicita un alt elev să răspundă mai rapid (elevul evaluat percepend acest gest ca pe un semn de neîncredere a profesorului în potențialul său și chiar ca pe un mesaj de antipatie venit dinspre profesor);
- Încetarea favorizării unor elevi pe criterii economice și etnice;
- Încetarea de a sugera ca exemplu de conduită școlară un alt coleg (obicei fals perceput ca pe o rafinată tehnică pedagogică);

În efortul de minimalizare a efectelor etichetării negative, este util ca profesorul să își reconsidere criteriile de evaluare, atunci când observă că i-a acordat unui elev, succesiv, de mai multe ori, aceeași notă. Se presupune că, în procesul de etichetare, un cadru didactic are tendința de a conserva nota unui elev pe parcursul întregului an de studii. Foarte mulți elevi respondenți au sesizat prezența fenomenului. Aceștia se consideră prizonierii unei note, prestabilite încă de la începutul anului de studii sau al semestrului, de foarte multe ori pe criterii extrapedagogice.

Am tras concluzia că este necesar ca profesorul să-și cenzureze tentația de a le comunica elevilor impresia defavorabilă pe care o au alte cadre didactice despre oricare dintre ei, și chiar este necesară evitarea unei astfel de informări, generatoare de așteptări.

Astfel, din nevoia de control și predicție, de foarte multe ori, profesorii care urmează să predea la o clasă, solicită cu bună intenție de la colegi, informații despre capacitatea și performanțele elevilor clasei respective. Considerăm această practică un factor care favorizează fenomenul etichetării. Elevii conștientizează că etichetarea negativă le limitează oportunitățile, prestabilindu-le o dinamică a carierei școlare nefavorabilă.

Dintre concuziile chestionarului pentru profesori, am reținut că actele de etichetare pot trece neobservate de către profesori și că există posibilitatea ca un elev să fie etichetat drept slab sau mediocru, în condițiile în care el însuși nu transmite o părere favorabilă despre sine profesorului.

De asemenea, conduita elevului funcționează ca un indicator al potențialului școlar pentru profesor în fenomenul de etichetare. Astfel, elevii disciplinați au șansa să fie considerați „elevi buni”. Interpretarea răspunsurilor a confirmat că elevii pe care profesorii îi cataloghează drept buni sunt cei care corespund așteptărilor cadrului didactic.

Formulele prin care profesorii fac observații au uneori nuanță de etichetă, de ironie sau de amenințare, ceea ce contribuie la slăbirea motivației în procesul studiilor, deoarece concomitent cu observația făcută, profesorul transmite elevului și mesajul antipatiei sale. Unii profesorii au tendința de a menține aceeași notă unui elev, pe parcursul unui semestru.

În procesul interacțiunii interpersonale, oamenii se percep, comunică, acționează și reacționează unii în raport cu alții, se cunosc și, drept urmare, se apropie, se asociază, se îndrăgesc, se ajută, se împrietenesc, sau dimpotrivă, se suspectează, devin geloși, se urăsc, se resping. E totuși greșit să se creadă că actul interpersonal se reduce la momentul atracției sau repulsiei afective.

Omul resimte nevoia de a introduce „ordine” în mediu, inclusiv în ambianța socială. În felul acesta, el atribuie „etichete” peste fapte, comportamente sau evenimente, riscă deci simplificări pentru a se orienta totuși în acest mediu. În relațiile interpersonale, individul preia etichete și clasificări care privesc raporturile cu alții, precum și însușirile psihice.

Etichetarea în sine presupune încadrarea elevilor în categorii de tipul «bun»,

«slab», «leneș», «silitor», «turbulent» și lista exemplilor poate continua. Dar etichetarea lor în acest mod înseamnă, în același timp, trasarea de către profesor a unor culoare rigide de afirmare a potențialului real al elevului sau, altfel spus, predeterminarea traiectoriei carierei educaționale a acestuia. Prin etichetare profesorul limitează oportunitățile elevului de a reuși, în cazul în care îl subvaluează, și îi favorizează pe cei pe care îi supravaluează. Aceasta este o dovadă a existenței subiectivului în evaluare.

Copilul este privit prin prisma statutului său: elevul nu mai este sesizat decât, eventual, prin prisma defectelor sale, celelalte însușiri de personalitate rămân mai mult sau mai puțin nesensizate. Un copil judecat favorabil sau nefavorabil sub aspectul însușirilor implicate în rezultatele la învățătură este apreciat de multe ori în același fel și în sfera afectivă sau morală. În ciuda bunelor intenții, cadrele didactice privesc elevii prin prisma unor clișee profesionale; dascălul apare implicat în „portretul” elevului prin statutul său profesional. Cerințele în sistemul educațional față de prestația elevului impun un anumit mod de valorizare a aptitudinilor și conduitei sale, care devin un filtru pentru percepția profesorului.

Lucrarea este un argument în sprijinul

ideii că fenomenele de etichetare se produc în cadrul interacțiunii dintre profesori și elevi și că ele ar trebui îndeaproape studiate întrucât acestea pot anula prin existența lor eforturile de instituire atât a egalității șanselor de acces, la intrarea în sistemul de învățământ, cât și a egalității șanselor de reușită, la ieșirea din sistemul de învățământ.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Birzea, C. Reforme de învățământ contemporane. Tendințe și semnificații. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
2. Boncu, S., Ilin, C., Sulea, C. Manual de psihologie socială aplicată. Timișoara Editura Universității de Vest, , 2007, p.124, 157, 158, 159, 161, 164.
3. Bloom, B.S. Learning for mastering: Evaluation Comment, vol.1, nr. 2, 1986.
4. Hargreaves, D., H. Deviance in the Classroom. London: Rutledge & Kegan Paul, 1975.
5. Rosenthal, R. , Jacobson, L. Pygmalion in the classroom, Teacher expectation and student.
6. <http://sutliana.wordpress.com/pagina-cadrelor-didactice/invatamant-primar/experimentul-la-clasa-ochi-albastri-ochi-caprui/>

«МЕТАФОРИЧЕСКОЕ ИСКУССТВО» - ОСНОВА БУДУЩЕГО В ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ.

THE "METAPHORICAL ART" AS A BASIS OF FUTURE IN THE SPATIAL PERSPECTIVE.

Olga PERCINSCHI ¹

REZUMAT

Articolul este dedicat metodei inovatoare de a picta tablouri, folosind arta metaforică. Se face o încercare de a sintetiza unele cercetări privind teoria metaforei și metafizicii, este dezvăluită relația lor. Este analizată esența artei metaforice și metafizice. Atenția se concentrează asupra operelor de artă, în care se reflectă clar baza viitorului în civilizația proiectată spațială.

Cuvinte cheie: metodă inovatoare, artă metaforică, pictură metaforică, metaforă, metafizică, perspectivă spațială, operă de artă

ABSTRACT

The article is devoted to the innovative method of writing a picture using the metaphorical art. In the article is synthesized some research on the theory of metaphors and metaphysics and revealed their relationship. The metaphysical and metaphorical art essence are analyzed. The attention is focused on the works of art, which is reflected the foundation of the future in the space project of civilization.

Keywords: innovative method, metaphorical art, metaphorical painting, metaphor, metaphysics, spatial perspective, artwork

Введение

21 век- век инновационных решений в разных направлениях знаний, новых технологий, век перехода. Не остается в стороне и искусство, в частности создание художественных произведений искусства. Инновационному зрителю не интересны уже банальные картины с изображением простых натюрмортов, пейзажей, которые можно увидеть на фотографиях в лучшем варианте. Он желает смотреть и чувствовать сквозь призму своих обновленных ценностей и убеждений об окружающей среде.

В приближающуюся новую косми-

ческую эру на первый план выдвигается поиск, предвидение будущего в пространственной перспективе, которые для общей массы жителей планеты заложены в метафорах и метафизических формах.

На современный момент определенная часть ценителей искусства на интуитивном уровне уже осознают ценность художественных произведений, в которых заложены метафорические и метафизические направления.

На наш взгляд, показ взаимосвязи метафорического и метафизического искусства, представленного как единое

¹Перчинская Ольга, д.э.н., Член Союза художников Молдовы.

целое в искусстве, в частности, в художественных произведениях, и является инновационным путем развития художественных произведений.

В художественных композициях, представленных в направлении средств «метафорического искусства», постоянно присутствует нечто особенное: сфера, часы, вал, волна, морской или небесный оттенок, которые сублимируются, увязают в контексте и выносятся на первый план атмосферу работ произведений искусства, определяя их суть вплоть до самого сокровенного и гармоничного торжества человеческой сущности.

Новый метод написания картин «метафорическое искусство» является *основой будущего в пространственной перспективе*. Художник данного направления обладает собственной философией и имеет свой новаторский взгляд на окружающий его мир. В своих произведениях он вносит элементы звука, шума и запаха и посредством этого предлагает и прокладывает инновационный пути в живописи.

Для раскрытия темы «метафорическое искусство» - будущее в пространственной перспективе и понимания её рассмотрим некоторые её составляющие в отдельности.

Присутствие в живописи метафизики.

Метафизика - раздел философии, занимающийся исследованиями первоначальной природы реальности, мира и бытия как такового. Считается, что метафизика является подлинной философией, наукой о началах бытия и сверхчувственных принципах. То есть это все то, чего нельзя объяснить с помощью законов физики. К примеру, в изобразительном искусстве существует такое понятие, как метафизическая живопись. Метафизики объединяют в своих кар-

тинах элементы фантастики и реалистического изображения действительности. Царящая в полотнах «метафизиков» атмосфера «тревожной необычности» очень близка идеям сюрреалистов, стремящихся «изменить жизнь» путем освобождения подсознания и стирания граней между сном и явью.

Метафизическая живопись возникла как направление в искусстве Италии в начале XX века. Основателем ее был итальянский художник Джорджо де Кирико, которого считали создателем «новой психологии вещей». Он рисовал городские пустынные пейзажи, находясь в 1913-1914 гг. в Париже. Его художественные произведения были ирреальными и странными, лишенными какой-либо логики, несмотря на то, что сами предметы изображались достаточно реалистично. Ощущение загадки и тайны лежало в основе творчества символистов. Такая живопись не подчинена логике. В привычной жизни, отображенные на картинах предметы, скрывали иную реальность жизни.

Художественные произведения не подходили под стандартные академические пейзажи, поскольку в картинах улавливалось футуристическое, условное, искаженное. К 1922-му году появилось целое движение, в котором участвовали художники, писатели и поэты, отличавшиеся оригинальностью и нестандартностью своих творений.

Функциональная близость живописи и метафизики обусловлена стремлением «дойти до самой сути». В метафизической живописи внутреннее содержание картины не лежит на поверхности и выражено не прямым текстом, а зашифровано с помощью различных метафор, символов, иронии. Другими словами *метафизическая живопись* – это искаженная перспектива, неестественное освещение, странные образы,

статуи и манекены вместо людей. Сочетание всего этого с фотографической точностью изображаемых предметов часто наводит на мысли о «нормальности» авторов подобных картин. Данный жанр перекликается с *сюрреализмом*. Отличие состоит лишь в том, что метафизическая живопись не призывает к тому, чтобы кто-то понял, что именно изображено на картине. Это, скорее всего, бессмысленный и бессвязный набор непонятных символов и предметов. В сюрреализме же каждый уголок полотна «требует его расшифровки». Оба этих жанра схожи своей магической атмосферой. Глядя на такие картины, создается ощущение, будто попадаешь в какой-то странный сон или видишь галлюцинации[3].

Метафизическая живопись многогранна и каждый может увидеть в ней свою грань, основываясь на собственном опыте, собственном представлении.

Разные художники рассматривают и трактуют не одинаково концепцию «метафорическая живопись». Метафизике в живописи, так же, как и зритель может истолковать её для себя со своей точки зрения. Рисунок может быть максимально простым и, на первый взгляд, даже скучным. Однако, если в нем присутствует что-то незримое, которое «цепляет», завораживает зрителя, то художник может претендовать на гениальность и новаторство.

Такая живопись — это не просто живопись, которая доставляет исключительно эстетическое наслаждение. Её рассмотрение не ограничивается одним лишь эмоциональным переживанием: она заставляет зрителя остановиться, задуматься, углубиться. Чем дольше смотришь на такие инновационные полотна, тем сильнее желание их разгадать. Нередко метафизические про-

изведения отражают богоискательские, религиозные настроения. В таких картинах природу заменяет храм, любовь - цветы, земные страсти противопоставляются напряженному созерцанию. Любое жизненное явление для художника-метафизика имеет мистический, скрытый, тайный смысл, раскрыть который – его основная задача.

Художники – метафизики ищут необычное в обычном: подбирают необычные ракурсы, освещение, игру светотеней, неожиданные соотношения предметов между собой и т.п. Художественные произведения, написанные в данном жанре, пронизаны множеством всевозможных метафор и философских изображений. Каждая грань живописи для художника важна и равноценна, поскольку она выражает разнообразные сферы жизни, как личностно-индивидуальной, так и общественной.

Метафизическую живопись можно в целом назвать «философией в красках». Метафора и мечта в метафизической живописи становятся основой для выхода мысли за рамки обычной логики, а контраст между реалистически точно изображенным предметом и странной атмосферой, в которую он помещен, усиливает эффект их реальности.

Метафорическая живопись как составляющая метафорического искусства

Основу понятия «*Метафорическое искусство*» составляет производное слово метáфора («перенос», «переносное значение»), которое обозначает слово, или выражение, употребляемое в переносном значении, в основе которого лежит неназванное сравнение предмета с каким-либо другим на основании их общего признака.

Метафора – это скрытое слово. Данный термин принадлежит Аристотелю и связан с его пониманием искус-

ства как подражания жизни [2]. Понять метафору как риторическую фигуру пытались на протяжении более двух тысяч лет истории. На современном этапе имеется значительное количество работ по теории и практике метафоры с цитированием корифеев науки от Аристотеля до Ортега-и-Гассета, авторы которых философы, культурологи, филологи. Метафору необходимо использовать для понимания и познания сложных процессов окружающего мира и как средство его осмысления. Они являются «мостом» от знакомого к незнакомому, от очевидного к неочевидному, т.е. «мостом» к познанию.

Проявленность духовного начала в творце связана со способностями к мыслеволевому осознанию и созиданию художника. Качество его мысли, заложенное в картинах, определяет уровень трансформации сознания и метафоры, где происходит актуализация мысли как энергии. Д. Лакофф и М. Джонсон писали, что метафора пронизывает всю нашу жизнь, наша обыденная понятийная система, в рамках которой мы мыслим и действуем, метафорична по своей сути [2].

Метафоры придают смысл и идеям, находящимся за порогом строго логического осознания и восходя к бессознательному, конкретную форму вербализации и тем самым позволяют их осознать. Через метафору до конца неосмысленное, невысказанное осмысливается и выражается.

В метафорическом искусстве происходит передача пространственной динамики, поиск новых выразительных средств, поиск динамичности, лаконизма, обобщённости при эмоциональности и остроте самого характерного. Характерное стремление художественно воссоздать будущего без парадности, сглаживания всех трудностей, без по-

верхностной фиксации бесконфликтных малозначительных сюжетов. Здесь проявляются новые черты в образной структуре и стилистике художественных произведений во всех видах и жанрах.

Картины данного направления представляют собой пластическое состояние универсального разума и требуют активного сотрудничества всех органов чувств. Аллегория, метафора, символ становятся средствами для выхода мысли за рамки обычной логики. Контраст между реалистически изображенным предметом и окружающей его странной, несвойственной для него атмосферой, усиливает ирреальность изображения. Метафорическое искусство в загадках мироздания, максимально используя живописные средства.

Метафорическое искусство связано с верой в будущее. Являясь частичкой данного Божественного и Интеллектуального Разума, каждый на земле имеет право и возможность жить не только настоящим, но и будущим. Каждому человеку и особенно творческим личностям - художникам присуще собственное ощущение прошлого, осознание настоящего и виденье будущего. Творческие личности часто находятся в состоянии полета и передачи мысли, фантазии, создания мира прекрасного и удивительного, где человек будет себя чувствовать гармоничной развитой личностью.

Метафорическое искусство, показывающее Будущее в пространственной перспективе, отображает будущее несколько ведущих стран мира, именно с художественной точки зрения, представляет ту жизнь, которая должна быть не только в эре Водолея, но и в последующих за ней тысячелетиях. Будущее видится в движении, которое всегда присуще нашему миру хочется создать аллегория, в которой обыденные вещи,

доступные кисти художника, в состоянии передать это видение во всеохватывающих образах мироздания. Новые галактики становятся воздушными, как становится легкой жизнь проживающих в будущем там людей.

Гармонически развитая личность - вот что самое главное в этом видение. Искусство и внутренний мир, духовность человека является тем стержнем, который формирует человека будущего, человека творящего, человека любящего, человека как такового. Каждый сможет выявить свои способности, развить их на высоком уровне, а главное с рождения знать свое предназначение. Как утверждают некоторые футурологи, люди будущего не будут умирать, чтобы не испытывать горя и не стареть, чтобы не сетовать на быстролетящие годы, а переходить внутри данной страны на новые параллельные миры вместе со своими любимыми и близким. Не будет войн, катаклизмов, вражды, убийц, не надо будет отрабатывать карму предыдущих поколений. Там установится гармония во всем, поскольку искусство пронизано любовью и станет объективной необходимостью.

Полагаем, что метафорическое искусство - это искусство в условиях будущей проектной цивилизации. В разных галактиках уровень восприятия реальности разный. Воображение является синтезом и развитием нового горизонта мира, - для искусства, вдохновлённого красотой, как в качестве композиционной целостности, так и в качестве внутренней красоты, для воспевания подлинной тайны нашего существования.

Для того, чтобы выяснить возможна ли единая мировая или европейская цивилизация, необходимо сравнить три важнейших понятия в жизни человека: *цивилизация, формация и культура*. Но акцент все-таки следует делать на третьей составляющей - *культуре* (в част-

ности при создании художественных произведений).

Будущее в пространственной перспективе находится в тесной взаимосвязи с Метафорическим искусством. Метафорическое искусство представляет собой *художественное понятие*, которое, как подсказывает прилагательное, образованное от слова «метафора», - подразумевает перенос смысла (значения) для того, чтобы извлечь искусство из привычных и избитых символов художественного пространства для вольного и беспрепятственного развития.

Метафорическое искусство преодолевает лабиринт лёгких толкований и заставляет нас проживать различные ситуации в нашем воображении, благодаря волшебным образам, неожиданным точкам зрения и многоплановым видам безостановочных линий. К примеру, художники создают непрерывную метаморфозу визуального пространства живой поэтичности, где незначительное навязывание художественной нити умело «играет» своими образами, олицетворяющими единый идеал одного и того же сценария.

Метафорическое искусство порождает процесс, многочисленные формы которого узнаются в непрерывном преодолении какой-либо грани реальности. Многочисленные грани одного и того же художественного замысла изображаются в своей совокупности, где самый таинственный знак приобретает существенную важность, раскрывая перед нами настоящее чудо живого присутствия.

В картинах метафорического направления появляется возможность передать миру новаторскую парадигму, оставляющую свободу толкования, где приятное восприятие форм переливается с сутью композиции. Неотъемлемые элементы художественных работ вос-

певают врождённую, наполненную светом энергию окружающей среды и возникают из самопроизвольного ритма, в солнечных циклах стилистического изыщества.

Через данное направление имеется возможность выразить собственную философию, поиск сущности окружающего мира. Однако и воспринять метафизическую живопись довольно сложно, ведь она чрезвычайно глубока и таинственна: её образы словно взяты из снов, ведь именно там нет никаких границ.

С помощью *метафорического искусства* художник пытается выяснить причины и начала бытия и знаний о том, что такое истинное бытие само по себе. Все смысловые уровни между воображением и реальностью, типичные для её метафорического искусства, передают зрителям гармоничное сочетание от роскошно декорированной архитектуры, благодаря художественному стилю и немедленному и однозначному впечатлению, до сознательно игривой лёгкости художественного пути.

Художники *метафорического искусства* применяют особую цветовую гамму - непрерывное переплетение голубого с розовым, бирюзовым, оранжевым, зелёным и охряным (жёлто-коричневым). Большое внимание уделяется деталям для создания своего самобытного вымышленного мира. Оттенки тщательно выверяются, поскольку с их помощью меняется светосила незатухающей цветовой многоплановости посредством динамических цветосочетаний, насыщенных, ярких, живых, нагромождаемых в мире трепещущего света.

В основе создающихся новаторских произведений искусства будущего лежит идея метафорического искусства, где многоплановое творчество преобразует любое проявление тривиальности,

открывает новые выразительные формы, доступные для их многопланового толкования. Идея картин данного направления проявляет себя в многократном отражении реальности для того, чтобы создать необычайное и гармоничное единое целое. Их отображения иногда лишь намекают на непрекращающееся наложение образов между символами и цикличностью. Это делается для исследования прошлого. Тогда настоящее и будущее по-новому воспринимает зрительные горизонты.

Метафорические представления о реальности и снах выражаются в картинах. Зрители, созерцающие произведения искусства данного направления должны сами дорисовывать дополнительно сцену, исходя из своего внутреннего состояния. Любовь к себе, к окружающим и миру помогает художникам данного направления создавать работы, вызывающие чувство настоящего эмоционально

Метафорическому искусству свойственен новый и оригинальный взгляд на ситуации, формы, события; отрицание и разрушение. Здесь акцент делается на собственном эмоциональном, образном отношении к явлению. Часто данная позиция поддерживается философской точкой зрения. Понимание сущности Метафорического искусства приближает к пониманию художественного таинства в путешествии между землёй, морем и небом, где можно жить во вселенной, полной самых живых и непосредственных эмоций. Именно в мировой Вселенной можно исследовать новые сферы визуального восприятия, открытого для космической бесконечности.

Метафорическое искусство предполагает творческое - метафорическое - мышление, которое оперирует глобальными нерасчлененными целостными

зрительно-пространственными образами с всё более дифференцированным их расположением, «сближением» их во внутреннем пространстве и все большим выделением их формы» [1]. В *метафорическом искусстве* дается новый или не вполне общий взгляд на ситуации, формы, события; отрицание и разрушение. Акцент делается на собственном эмоциональном, образном отношении к явлению и другой философской точкой зрения.

Таким образом, к главным составляющим метафорического искусства отнесём следующие элементы:

- восхищение красотой или ее понижение - повышение живописным состоянием;
- повышенная эмоциональность при высокой интеллектуальной и концептуальной наполненности сюжета;
- наблюдение «большого» и «общего» в частном и малом, «личного» – во всеобщем и глобальном,
- сочетание вымысла и документа, реальности и воображения, натурального и идеального;
- склонность к повышенным, форсированным средствам, высокая экспрессия.

Заключение

В 21 веке значительно повышается интерес разных новаторских форм, способных синтезировать некоторые исследования по теории метафоры и метафизики. Данная тема открывает свое видение будущего. Задача вдумчивого зрителя заключается в умении наладить диалог с живописным изображением и с самим автором. В рамках культуры «Будущего» имеет место существовать новые направления искусства, при условии, если

оно побуждается глубинными будущими целями.

Инновационные произведения искусства позволяют не столько понять и оценить предметный мир, сколько усложнить способы видения и художественного мышления. Картины будущего в пространственной перспективе позволят людям задуматься серьезно над будущим, осознать его и принять как объективную реальность, а также поверить в исполнение многих элементов. Тогда настоящее и будущее по-новому воспринимает зрительные горизонты, позволяя передать собственное точное и чувственное наблюдение мира с новыми знаниями.

Полотна этих картин, всегда вещая о ценностях и впечатлениях от окружающего мира, открывают для ценителей искусства новые понятия.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Николаенко Н. Н. Слово и образ: левое и правое полушария мозга. В: Независимый психиатрический журнал, 1996. Т. II, с. 14-18
2. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем В: Теория метафоры. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Википедия> — свободная энциклопедия
3. <http://fb.ru/article/61722/modnyiy-janr-v-iskusstve-metafizicheskaya-jivopis-poeziya-i-fotografiya>. Модный жанр в искусстве: метафизическая живопись, поэзия и фотография FB.ru
4. Сайт Перчинской Ольги - percinschi.com

ECOU LA MONOGRAFIA ENCICLOPEDICĂ „TUDOR CASAPU, ETERNUL CAMPION”

THE ECHO OF THE ENCYCLOPEDIA MONOGRAPH “TUDOR CASAPU, THE ETERNAL CHAMPION”

Ion VÂRTANU¹

Recenta ediție monografică „Tudor Casapu, eternul campion” (Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală, Secția editorial-poligrafică, 2015), care mai poartă mirosul proaspăt de vopsea tipografică, mi-a suscit interesul din câteva motive.

În primul rând, ea constituie prima carte dintr-o colecție originală cu promițătorul generic „Legendele sportului moldovenesc”. Colecția atrage atenția cititorului asupra faptului că plaiul nostru mioritic este vestit în lumea mare nu numai prin vin de calitate, prin dansatori de excepție la capitelele dans popular și dans sportiv, prin cercetări valoroase și recunoscute de comunitatea științifică internațională în domeniul nanotehnologiilor sau mecanicii fine. Cetățenii acestei țări sunt vestiți și în alte domenii. Astfel, o activitate umană mai puțin cunoscută chiar și acasă este lumea sportului de performanță, deși se știe că încă din timpurile antice sportul a fost mesagerul prieteniei și păcii dintre popoare. În acest context suntem în așteptarea altor apariții editoriale, cel puțin câte una la un an-doi și despre toți posesorii medaliilor de campion olimpic.

În al doilea rând, am vrut să fac cunoștință cu lucrarea colegilor de la Centrul de Cercetări Enciclopedice al Bibliotecii Științifice Centrale „Andrei Lupan” (In-

stituit) și am rămas plăcut surprins de conceptul și structura lucrării, de contingentul de autori și diversitatea genurilor materialelor publicate. Astfel, numai o enunțare simplă a capitolelor – „De acasă spre acasă”, „Universul polyvalent al lui Tudor Casapu”, „Interviuri cu Tudor Casapu”, „Articole din presă”, „Tudor Casapu prin el însuși”, „Mărturii, consemnări, evocări și dedicații, eco-uri de pe mapamond”, „Bibliografie selectivă despre Tudor Casapu” și „Viața în imagini” – dezvăluie conținutul bogat al ediției: evocări nostalgice din copilărie; amintiri calde, relatate din suflet, ale cadrelor didactice – primul învățător, prima dirigintă, primul antrenor, suvenire concise ale colegilor de studii, de antrenamente și de lucru, interviuri și medalioane literare, crochiuri și notițe despre protagonistul cărții.

Tot aici nu pot să nu semnez ținuta profund științifică a materialelor. La acest capitol voi menționa truda doctorului în istorie Alexandru Furtună, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie al AȘM, care vine cu reflecții istorico-genealogice consistente și bine argumentate despre neamul Casapu. În aceeași ordine de idei se plasează și articolul „Sanocreatologia și halterele” semnat de academicianul Teodor Furdui și dr. în biologie Valentina Ciochină, care, având la bază investigațiile efectuate de-a lungul a

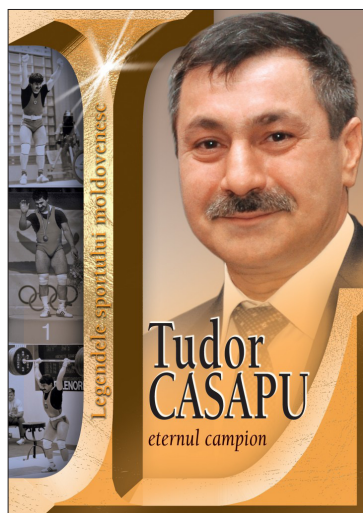
¹ Ion Vârțanu, politolog, membru al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova.

peste 20 de ani în cadrul Institutului de Fiziologie și Sanocreatologie, prin fapte concrete demonstrează necesitatea promovării sporturilor de performanță, inclusiv cel al halterofililor, pe baze profund științifice, prin prisma menținerii dirijate a sănătății corpului uman.

Fără a face abuz de spațiu, în al treilea rând, voi sublinia că am citit cu o deosebită plăcere interviurile și relatările despre eroul cărții, din care se desprind secretele și componentele succesului unui sportiv, dragostea de neam și țară, responsabilitatea performanței sportive și povara gloriei olimpice, fațetele măiestriei pedagogice ale antrenorului, abilitățile manageria-

le și preocupările celor care organizează competițiile sportive și buna funcționare a școlilor olimpice, contribuția personală la mișcarea olimpică din țară și alte aspecte din viața lui.

În pofida unor scăpări ne semnificative de ordin redacțional și poligrafic, lucrarea monografică „Tudor Casapu, eternul campion” este o reușită editorială de excepție, care va fi utilă deopotrivă atât elevilor, studenților și antrenorilor, cât și cititorului larg, cărora nu le este indiferentă starea propriei sănătăți fizice, dar și evoluția sportului de performanță din țara noastră, locul lui la scară națională și mondială.

CONTRIBUȚIILE LUI C.MARINESCU ÎN CERCETAREA MOMENTELOR CRUCIALE DIN LUPTA ROMÂNILOR PENTRU INDEPENDENȚĂ ȘI UNITATE NAȚIONALĂ

C. MARINESCU'S CONTRIBUTIONS TO THE RESEARCH OF CRUCIAL MOMENTS IN THE ROMANIANS' STRUGGLE FOR INDEPENDENCE AND NATIONAL UNITY

Ruslan ȘEVCENCO¹

Monografia doctorului în istorie, profesorului universitar C. Marinescu «Preludiu la aniversarea centenarului Marii Uniri: 1918-2018 „Momente cruciale din lupta românilor pentru independență și unitate națională. Ecouri internaționale»» (Iași: Danaster, 2015) reprezintă o cercetare științifică solidă la o temă importantă – atitudinea țărilor Europei și Americii față de procesele de unificare care aveau loc în Principatele Dunărene – Moldova și Muntenia, iar mai târziu și în România – până la momentul Marii Uniri din a.1918.

Actualitatea temei de cercetare se explică prin prezența României din 2007 în componența principalei structuri europene – UE. Această lucrare contribuie la lărgirea cunoștințelor locuitorilor României și ai altor state, privind legăturile ei cu țările Europei, cum ele se formau și se dezvoltau, și cu privire la formele de colaborare care apăreau în perioada cercetată de autor. Însemnătatea simbolică a monografiei crește, dacă vom lua în considerare faptul că ea apare în ajunul celebrării a 100 de ani de la intrarea României în Primul Război Mondial, care i-a adus țării, în pofida catastrofei din 1916, succese în continuare și un final impresionant – unitatea națională a țării, întărită prin Acordurile din Versailles și Trianon.

Conținutul lucrării corespunde în între-

gime temei monografiei. Trebuie menționată logica expunerii materialului, capacitatea autorului de generalizare a mai multor chestiuni, uneori insuficient cercetate.

În calitate de obiect al cercetării, în monografie sunt prezentate organizațiile patriotice românești ce luptau pe teritoriul României și Transilvaniei (care atunci era ocupată de Austro-Ungaria) pentru unitatea românească, precum și oameni de stat ai României, în special diplomați.

În afara lucrărilor savanților care au studiat subiectul dat, în monografie sunt incluse și informații din arhivele de stat ale României, și, în special, ale Austro-Ungariei, Academiei de Științe a României, presa și literatura din România, Franța, Belgia din perioada sf. sec. XIX - început sec. XX, materialele din bibliotecile unor orașe ale României (Galați), care conțin informații importante din acea perioadă. Lucrarea dispune de un material documentar foarte bogat, ceea ce i-a permis autorului, pe paginile unei cercetări nu prea voluminoase, să prezinte eforturile colosale ale poporului român și ale structurilor de stat ale României pentru obținerea unirii naționale.

Autorul manifestă cunoașterea profundă a obiectului de cercetare, a metodelor

¹ Ruslan Șevcenco, doctor în istorie, director adjunct al Institutului Politici Eficiente

științifice și speciale, darul de a oferi cititorului materialul, consecvența expunerii, cultura înaltă, care se manifestă atât în maniera expunerii, cât și în capacitatea de a formula propriile concluzii și propuneri.

Cercetarea este efectuată la un nivel teoretic înalt. Datorită folosirii literaturii specializate, analizei surselor normative, autorul reflectă minuțios problema propusă.

În lucrare se face o scurtă trecere în revistă a principalelor informații istorice privind atitudinea țărilor vecine față de întărirea independenței Munteniei și Moldovei, începând cu a.1330 (Muntenia) și 1410 (Moldova), când domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun a oferit ajutor Poloniei și Lituaniei în lupta cu Ordinul Teuton, până la formarea României în 1859.

Sunt examinate mai multe aspecte-cheie din istoria luptei României pentru obținerea independenței de stat și, în special, Războiul pentru independență (1877-1878). Autorul arată susținerea activă de către toate straturile sociale ale României și regiunilor ei (inclusiv a regiunilor aflate atunci sub ocupație străină – Bucovina) a acestui război și a scopurilor lui. C.Marinescu subliniază că obținerea independenței de către România a stimulat procesele eliberării teritoriilor istorice românești de sub dominație străină. Presa românească contribuia prin apelarea la timpurile Daciei antice. Autorul oferă un loc aparte reacției presei străine la participarea României în război. Se atrage atenția cititorului la faptul că mai multe servicii mass-media europene înțelegeau însemnătatea proclamării independenței României pentru viitorul ei.

Un capitol este consacrat examinării istoriei privind apariția în 1882 și activitatea Societății „Carpați”, care ducea în Transilvania – controlată atunci de Austro-Ungaria – propaganda patriotică, proromânească, cu intenția de a atrage toți românii acestei regiuni la luptă pentru reunificarea ei cu Româ-

nia. Sunt descrise și măsurile represive ale autorităților austro-ungare, care încercau să nu permită răspândirea în societate a ideilor unioniste.

Etapă importantă în întărirea ideilor unioniste în conștiința locuitorilor Transilvaniei a fost așa-zisa „mișcare memorandistă”, activitatea Ligii culturale românești și în special apelul ei către popoarele Europei pentru susținerea luptei românilor austro-ungari pentru drepturile lor, susținută de 147 de politicieni și oameni de cultură din diferite țări europene. Acest apel a permis Ligii să stabilească contacte strânse cu mai multe grupe parlamentare ale țărilor europene și să răspândească ideile sale printre membrii acestora.

Eforturile Ligii culturale românești au contribuit mult la schimbarea dispozițiilor locuitorilor din țările europene față de teritoriile românești ocupate de Austro-Ungaria. Opinia publică a mai multor țări europene a condamnat politica de discriminare a românilor, promovată de autoritățile austro-ungare și a susținut liderii români, care luptau pentru drepturile națiunii lor. Această teză este ilustrată de către autor în baza exemplelor Italiei, Franței, Germaniei, Angliei și altor țări europene, precum și Statelor Unite.

Lupta „memorandiștilor” a fost observată și apreciată și în România. Clasa politică a țării, în frunte cu regele Carol I, a susținut-o. Regele personal apăra și insista asupra eliberării reprezentanților acestei organizații patriotice românești, arestați de către autoritățile austro-ungare. Membrii Ligii, care rămâneau în libertate, permanent informau Bucureștiul în privința evenimentelor din jurul ei. După inițierea de către autorități a procesului judiciar împotriva Ligii (mai 1894), la Cluj a avut loc Marea Adunare Națională a românilor, care a trimis o delegație împăratului austro-ungar Franz Joseph I cu solicitarea de a le grația. Mitinguri și acțiuni

religioase în favoarea arestațiilor au fost organizate în câteva zeci de orașe românești, situația lor fiind permanent discutată în presa română.

Perioada de după condamnarea „memorandiștilor” (1895) și până la intrarea României în Primul Război Mondial (1916) este prezentată de către autor ca o etapă aparte. După părerea lui C.Marinescu, în aceste decenii are loc consolidarea mișcării naționale, inclusiv în Transilvania, rămasă sub ocupația austro-ungară. Multe manifestări în susținerea românilor din această regiune, care aveau loc tot mai des în România, atrăgeau atenția opiniei publice.

Unul dintre promotorii ideii de susținere a mișcării naționale românești în Ardeal a devenit vestitul istoric român N.Iorga. El a creat în localitatea Vălenii de Munte cursuri de vară, la care participau activ mulți oameni de cultură și artă ai României (A.Xenopol, V.Pârvan ș.a.). În opinia lui C.Marinescu, aceste cursuri au devenit „o instituție culturală a întregului popor român”. La conferințele organizate în cadrul cursurilor erau studiate istoria, geografia, economia, literatura, folclorul României, popularitatea lor era în ascendență. Începând cu a.1912, la cursuri au început să se înscrie și originari din Transilvania, Bucovina, Banat, care aflau multe lucruri noi despre regiunile lor. Activitatea cursurilor era urmărită și de presa austro-ungară, dar era nevoită să se limiteze la unele publicații.

Un alt centru organizatoric al rezistenței naționale a românilor administrației austro-ungare a fost Liga „Deșteptare”, înființată în a.1912 de către S.Haret. În 1914 Liga a obținut și propriul ziar, care publica articole teoretice despre Patrie, conștiința patriotică, propaga trecutul istoric și tradițiile poporului român. Ziarul convingea cititorii de inevitabilitatea unirii românilor. După a.1914 ziarul era implicat activ în organizarea conferințelor, mitingurilor și demonstrațiilor, susținând ideea intrării României

în război. C.Marinescu, care a cercetat foarte detaliat acest ziar, aduce mai multe citate din articolele lui.

A acțiunile în susținerea românilor din Ardeal continuau și după începerea Primului Război Mondial. Acest lucru provoca neliniște în rândurile funcționarilor ungari, care insistau ca guvernul român să le oprească. Unii politicieni ai Austro-Ungariei (O.Cernin) chiar au început să propună niște cedări românilor transilvăneni și susțineau ideea introducerii armatei române în Bucovina. Slăbirea pozițiilor guvernului austro-ungar în Transilvania a provocat pe liderii români din regiune să redenumescă Liga culturală a românilor în Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor. În România au fost organizate demonstrații patriotice care cereau intrarea țării în război. Participanții lor credeau că România va reuși să întoarcă Bucovina și Ardealul.

Centrul mișcării unioniste peste hotare rămânea Parisul, unde activa o colonie destul de numeroasă a emigranților români. Emigranții se grupau în special în jurul ziarului „La Roumaine”, fondat în ianuarie 1918. Acest ziar a întreprins eforturi esențiale pentru pregătirea opiniei publice din Franța, Anglia, Italia, Belgia privind recunoașterea reunificării tuturor pământurilor românești într-un stat întregit. Activitatea Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, creat la 30 aprilie 1918 la Paris, la fel urmărea scopul eliberării pământurilor românești de sub dominația habsburgică. Mișcarea pentru reunificarea pământurilor românești devenea tot mai intensă în Elveția, unde locuiau mulți emigranți din România, și în Italia, unde se aflau transilvănenii care făceau serviciul militar în armata austro-ungară și au devenit prizonieri. Comitetele românilor se formau în mai multe orașe italiene, inclusiv Roma. Un rol important în coordonarea eforturilor românilor din Transilvania, îndreptate spre reunificarea regiunii cu

România, l-a jucat Comitetul Național al românilor din Transilvania și Bucovina, care a fost creat la fel la Paris la 30 aprilie 1918, în frunte cu cunoscutul inventator T.Vuia. În 1918, când a devenit clară înfrângerea Puterilor Centrale în război, la Paris a fost fondat Consiliul Național al Unității Române (președinte T.Ionescu). Acest consiliu funcționa și după încheierea unificării României, și în a.1919 ducea în țările europene propaganda importanței unirii românilor într-un stat.

Intrarea României în război a agitat pe românii din Transilvania, care după luptele în cadrul armatei austro-ungare se aflau în prizonierat în Rusia. Ei au început să se adreseze autorităților ruse cu solicitările de a fi trimiși pe frontul transilvănean, pentru a le ajuta românilor în război. Cu acordul guvernului țarist, 15 000 de prizonieri români au fost eliberați și trimiși la acest front. Patriotismul locuitorilor țării și al emigranților în diferite țări ale lumii a fost stimulat de succesele armatei române reformate, care a reușit să-și mențină pozițiile lângă Mărăști, Mărășești, Oituz în luptele grele cu armatele germane și austro-ungare.

C.Marinescu a consacrat un capitol aparte susținerii de către comunitatea internațională a intrării României în război cu Puterile Centrale, în special – din partea Franței, principalul aliat al României în Occident, ai cărei ofițeri și instructori au contribuit mult în 1917 la ridicarea nivelului profesional al armatei române, SUA, Belgiei, Rusiei și chiar a Germaniei.

Diplomația română a depus mari eforturi pentru a dovedi colegilor din America și Europa legalitatea pretențiilor teritoriale ale României. După deschiderea Conferinței din Versailles, România insistă asupra respectării stricte de către țările aliate a condițiilor înaintate de politicienii români Antantei, pentru a participa în război. Uneori aceste acțiuni ale diplomaților români întâlneau și piedici serioase, în special din

partea delegației ungare, care refuza categoric să accepte drepturile României asupra Transilvaniei. Din acest motiv, temporar au fost încetate ședințele Conferinței. Situația s-a schimbat doar după implicarea noului prim-ministru al României, A.Vaida-Voievod, care în ianuarie-februarie 1920 a întreprins vizite la Londra și a convins guvernul britanic să susțină cerințele României. Sunt detaliat descrise acțiunile Ungariei în acest conflict și încheierea Acordului de la Trianon, care a stabilit frontiera româno-ungară, existentă și în prezent.

În monografie sunt unele teze și idei discutabile. De exemplu, autorul acordă o atenție insuficientă analizei politicii externe a României în privința soartei românilor transilvăneni. Prea generalizat este reflectată mișcarea unionistă din 1916 – începutul a.1918 în Transilvania și Bucovina, ea este limitată doar la istoria participării României în Primul Război Mondial.

Totodată, aceste observații nu diminuează meritele autorului, care a reușit să creeze o lucrare științifică solidă, bazată pe mai multe documente puțin cunoscute în istoriografie sau publicate pentru prima dată.

Generalizând cele spuse *supra*, în lucrare pot fi observate patru etape de luptă a românilor pentru unitatea lor națională. În prima perioadă – de la crearea Principatelor Dunărene și până la 1878 – are loc formarea conștiinței naționale a locuitorilor Principatelor. C. Marinescu, aducând mai multe exemple, prezintă tabloul dezvoltării acestui proces și aprecierii lui de către oameni politici străini.

Etapa a doua (1878-1895): de la momentul proclamării independenței de stat a României până la ultimii ani ai sec.XIX. Aici autorul accentuează lupta românilor din Transilvania pentru eliberare națională, arată rolul Societății „Carpați”, al mișcării memorandiste, al Ligii culturale române în acest proces extrem de important. Etapa se

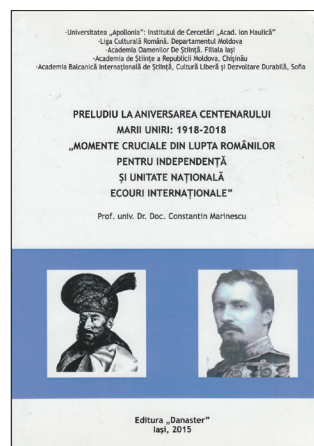
încheie cu distrugerea mișcării memorandiste de către autoritățile austro-ungare și condamnarea liderilor acesteia.

Etapa a treia (1895-1916) – de la procesul judiciar asupra „memorandiștilor” până la intrarea României în Primul Război Mondial – reflectă activitatea de iluminare a membrilor Ligii „Deșteptarea”, lectorilor cursurilor de la Văleni în domeniul istoriei, geografiei, culturii, economiei comune a diferitor regiuni românești. Sunt prezentate eforturile diplomației românești de a argumenta noile frontiere ale statului român în Europa și reacția pozitivă la aceste acțiuni din partea oamenilor de cultură, știință și a politicianilor europeni.

Etapa a patra (1916-1918) include perioada de la intrarea României în Primul Război Mondial până la încheierea Acordului de la Trianon. În afara descrierii acțiunilor militare ale armatei române în 1916-1918, care inițial a adus înfrângeri, pierderea Bucureștiului și încheierea acordurilor cu Puterile Centrale, nefavorabile pentru România, în 1917-prima jumătate a a.1918 (în special Tratatului preliminar de la Buftea), dar s-au încheiat cu succese la sfârșitul

a.1918, C.Marinescu cercetează aspectul care este mult mai puțin studiat de către savanți: activitatea emigranților români în țările europene pentru obținerea reunificării României. Autorul arată intențiile românilor din Transilvania și ale militarilor-români, aflați în prizonierat în Rusia, de a acorda ajutor țării lor. Eforturile impresionante ale poporului și ale statului român au adus, cum arată C.Marinescu, la susținerea ideii reunificării României de către opinia publică a statelor europene. Este prezentată poziția consecventă a diplomației române și a guvernului român la tratativele de la Versailles (1919-1920) și lupta României pentru recunoașterea internațională a noilor sale frontiere, soldată cu aprobarea lor în articolele Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920).

În viziunea noastră, cercetarea efectuată va aduce o contribuție substanțială la studierea problemelor legate de lupta românilor transilvăneni și a României pentru unitatea națională, și va ajuta la analiza politicii externe a României în perioada anilor 1878-1920.

TREPTELE INTERPRETĂRII IMAGINARULUI: DE LA CLASIFICĂRI LA LIBERTATEA ÎNȚELEGERII

IMAGINARY INTERPRETATION STEPS: FROM THE CLASSIFICATIONS TO THE FREEDOM OF UNDERSTANDING

Victoria FONARI¹

Tendința egalității în drepturi lucrează uneori în favoarea unei terminologii, alteori în defavoarea unor concepte. Discriminarea poeziei feminine se resimte în mai multe dicționare. Or, prerogativa criticii patriarhale a subapreciat de multe ori talentul poetelor, neacordându-le nici spațiu de investigare. Referințele puteau să intervină mai degrabă din alte culturi decât din cea pe care o reprezentau (cazul Dora d'Istria, pseudonimul Elenei Ghica, Elena Văcărescu, Anna de Noailles, o descendentă a familiei Brâncoveanu).

În plan social se dorește o abordare a femininului. În plan artistic acesta deseori este negat. În aceste condiții îmi amintesc de Salonul de carte de la Paris a. 2015 care s-a desfășurat sub următoare temă: *ROMANIA la littérature féminine, le féminin de la littérature* (România literatura feminină, femininul în literatură). Mai multe participante, printre care scriitoarea Linda Maria Baros, au pus sub semnul întrebării corectitudinea titlului sub egida căruia ne adunaserăm să discutăm. O altă polemică a stârnit antologia *Lirica feminină din Basarabia* (Alba-Iulia, Editura Gens Latina, 2014) coordonată de editorul Virgil Șerbu Cisteianu.

Cauza de a nu accepta o clasificare e probabil generată de frica de a nu se clișeiza. Concomitent lipsa unei clasificări contribuie la o generalizare abstractă care îneacă autorii în coperti și atunci apare riscul RAM (Memoria Accesibilă Aleatoriu), după cum ingenios opinează scriitorul ceh Patrik Ouředník, valorificând RAM: „... în societatea occidentală mai importante decât memoria sunt principiile universale și voința generală și faptul că a putut să facă trecerea de la heteronimie la autonomie, iar democrația nu se bazează pe memorie și tradiție ș.a.m.d., ci pe convenție între comună și individ, care e lipsită de valoare istorică și antropologică...”².

Cartea Georgetei Adam *Imaginarul poeziei feminine* (apărută la Editura Niculescu, București, 2010) diminuează riscul acestei memorii aleatorii, proprie computerului. Studiul își asumă proiecții care urmează încă să fie cooptate artistic. Autoarea Georgeta Adam a perseverat în cercetarea sa un câmp minat de concepte patriarhale, de vițiuni doctrinale, de competiția interdisciplinară.

Ținând cont de dominantă a unei societăți de marketing, unde contează fundamentul

¹ Victoria FONARI, doctor conferențiar, Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM

² Patrik Ouředník. *Europeana. O istorie succintă a secolului al douăzecelea* In: Coama leului pe pernă (antologie de proză cehă contemporană). Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013, p. 98.

priorităților de argumentare, autoarea și-a selectat fișierele de lucru despre imaginarul scindat în atributele masculinului și femininului din studiile teoreticienilor Gaston Bachelard, Albert Béguin, Hugo Friedrich, Gilbert Durand, Jean Burgos, Mircea Eliade. În contextul terminologiei propuse cercetătoarea Georgeta Adam dezghioacă discursul lui Gaston Bachelard din care desprinde „sensul” și „simțurile”. Enunțul care fundamentează științific vectorul autoarei constituie: „Visul – avertizează Bachelard – este masculin, iar reveria este feminină” (citată din *Poetica reveriei*, prezent la p. 9).

Investigarea imaginației a dominat proiecția acesteia în diferite racursiuri: din optica textului poetic, a planului figurativ, în disecarea unui simbo-axă, a aspectului arhetipal, care corelează textul artistic cu mitul și ritualul, cu adevărul artistic, ce reflectă perspectiva eului producător, care își trasează prin rânduri propriul text, propria arhitectură poetică. În acest sens „imaginarul” perindă critica literară, psihanaliza, antropologia, filosofia, lingvistica.

Treapta care oferă nuanțarea atrage cu sine o altă precizare: a diurnului și a nocturnului. În periplul investigației se anunță a altă escală dihotomică: „imaginația și rațiunea” (p. 10), care vizualizează geometric figura pe laturile căreia se citește „libertatea spirituală” și „construcție poetică”. Corelația masculin: feminin devine nucleul care magnetizează dubletele: animus și anima, imaginea și imaginarul, ascensiune și coborâre.

Atentă la polemici, Georgeta Adam le înregistrează. Este o calitate a cercetătorului care nu are frică de argumente ce vin în antiteză/contradictoriu: investigațiile psihanalizatorilor despre conștiință și subconștient; infinitul imaginarului din optica lui Albert Béguin. Trecerea de la abis la structură este relevată de conceptul lui Hugo Friedrich. „Traseul antropologic” imprimă limitele simbolului turnat în formele schizomorfe, mistice și sintetice.

Capitolul I: *Poetica imaginarului* se încoronază cu *Dicționar de termeni și idei literare*. Abordarea noțiunilor *androgenitate armonioasă, arhetip, arta imaginarului, coerență = izotopism, fantezie, imaginar, intuiție, simbol* etc. explică predilecția cercetătoarei de a plasa în căsuța schemei concepția unui autor. Acest dicționar precizează frontierele noțiunii, care va fi ulterior abordată în investigarea imaginarului în textele poetelor Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Angela Marinescu, Carolina Ilica, Mariana Marin. Acest dicționar structurează și relevă opinia exegetei, prezintă aria terminologiei pe care o proiectează de la diferiți autori - cum ar fi noțiunea de *simbol* care este explicată prin citatele lui M. Eliade și G. Durand, *arhetip* prin C. C. Jung și J. Burgos. Cel mai vast, din punct de vedere semantic, se evidențiază conceptul de *imagine*. Prin acest dicționar percepem diferențierile autoarei pe care le distinge între *imaginar, imaginație și imagine*.

Capitolul II: *Poezia feminină în România* se axează pe raportul dintre receptarea scriitoarelor de origine română și critica literară. În această traversare de pe linia pietonală de contemplare a simplului cititor, Georgeta Adam realizează o gradație a misoginismului din critica literară: „Călinescu renunță la semnalarea interferențelor și examinează termenii (recte sexele) în „absoluitatea lor”. Suita antinomiilor relevate denotă un misoginism mai radical decât cel lovinescian” (p. 81). Sunt interesante percepțiile critice selectate pentru a evidenția atitudinea, în special de epocă de la Titu Maiorescu până la Nicolae Manolescu și Eugen Simion. De exemplu, tranzațiile interpretative ale creației Alice Călugăru de către C. Ciopraga sau poezia Elenei Farago versus opinia lui Perpessicius, sau Otilia Cazimir descifrată de Ov.S. Crohmălniceanu. În *Primele scriitoare cu personalitate accentuată. Versantul occidental* se specifică modalitățile de abordare a scriitoarelor Elena Gica,

cunoscută sub pseudonimul Dora d'Istria (1828-1888), Iulia Hasdeu (1869-1888), Elena Văcărescu (1864-1947) în spațiul altor limbi – engleză și franceză.

Capitolul III: *Poeta-poesis. Ipostaze ale eului liric* și Capitolul IV: *Marea conjugare: Cronos-Eros-Thanatos* valorifică creația poetelor: Ana Blandiana, Ileana Mălăncioiu, Angela Marinescu, Carolina Ilica, Mariana Marin. Acest studiu urmărește individualitatea operei artistice din optica terminologiei propuse, cu toate recidivele societății în care au scris, în paralel cu toate noutățile conceptuale care apar: feminismul, postfeminismul.

Capitolul V: *De la aer la zbor. Breviar al imaginarului liric* se bazează pe extragerea stihurilor din textul artistic. Asistăm la măiestria interpretării, care planează liber printre coloanele terminologiei teoriei literare, pe care Georgeta Adam le-a construit un fundament axiologic interpretativ, investigând percepția individuală a creației celor cinci poete prin întreaga paletă a liricii românești visul, umbra, zborul etc. Prezenta carte constituie o realizare interpretativă, ce nu sub bisturiul de a extrage figuri nu zdruncină nicio pană din reveria poetelor analizate. Cartea impresionează, așa cum bine a menționat prof. univ. dr. Eugen Negrici, prin „spiritul clasic, așezat și metodic (aș zice masculin dacă aș da curs prejudecăților masculine) cu care abordează o temă *trendy*, încercând să dea rigoare imaginarului poetic și să prindă în arcele logicii înspumata lume a sufletului feminin (cum ne place să ne-o închipuim)”. Îmi permit să nu fiu de acord cu a doua parte a constatărilor. Or, autoarea nu face doar o încercare, ci reușește să sfideze preceptele patriarhale, să iasă din clișeu. Paralelismul îndrăzneț, competența și în detalii, îi permit să realizeze investigații curioase: „Acest poem (*Acord final* al Ilenei Mălăncioiu) a fost scris cu mult înainte de *Scara la cer* al lui Marin Sorescu și, totuși, catrenul al treilea parcă intră

în rezonanță cu cel sorescian, scris foarte aproape de desprinderea sufletului poetului de trup...” (p. 283). Instrumentariul critic denotă că structurarea materialului e realizată la un nivel de giuvaiergiu, care având pietrele șlefuite ale textelor artistice, știe să le valorifice într-un studiu, în care femininul apare într-o amploare ontologică, ce nu neagă esența masculină, dar nici nu se autodiminuează. Versurile își trăiesc amploarea sensului printre rândurile de interpretare. Explicațiile dezvăluie ascunsul artisticului, imaginile sunt valorificate în diferențierea percepției, așa cum o specifică Marshall McLuhan, accentuând că doar cuvântul lucrează multidimensional. Versurile selectate abordează, plan, dinamică, aspecte termice, varii poziții spațiale și nuanțe de pe paleta simțirii trecerii prin timp: de la copilărie la ecoul respirației morții. Axiologic cercetătoarea demonstrează importanța de a fi deschisă la diverse interpretări ale aceleiași noțiuni; sinteza atinge perfecțiunea de a nu sublima cuvântul artistic și de a-l corela cu textul critic. Prezenta carte argumentează că și cele mai mistice teme, cum ar fi imaginarul, visul, reveria, pot fi valorificate, sistematizate și abordate organizativ.

Lucrarea, realizată la un înalt nivel de cercetare, pe lângă importanța sa pentru specialiști, se pretează a fi utilizată la următoarele cursuri universitare: *Teoria literaturii*, *Genul liric*, *Hermeneutica literară*, *Istoria literaturii române* (perioada post-belică), *Literatura română comparată*. La sigur că ar fi un suport plauzibil și la cursurile opționale, care vizează corelația sacru-profan, noțiune-context, animus-anima, istoria criticii literare, raportul dintre mit și simbol etc.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Adam, Georgeta. *Imaginarul poeziei feminine: o secțiune de aur*. București: Niculescu, 2010.

Lirica feminină din Basarabia. Coord.: Virgil Serbu Cisteianu. Alba-Iulia: Gens Latina, 2014.

McLuhan, Marshall. *Galaxia Gutenberg: scrieri esențiale*. Antologie și cuvânt înainte Eric McLuhan și Frank Zingrone. Ed. a 3-a. Traducere din limba engleză Mihai Moroiu.

București: Nemira Publishing House, 2015.

Ouředník, Patrik. *Europeana. O istorie succintă a secolului al douăzecilea*. În: *Cocama leului pe pernă* (antologie de proză cehă contemporană) // Selecție și traducere de Helliana Ianculescu și Lidia Našincová. Chișinău: ARC, 2013.

